

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
**Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών**
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ»

Η κατασκευή των παιδιών προσφύγων στον λόγο εναντίωσης
Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων

Μαρία Δημαρά

A.M. 192008

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Αλεξάνδρα Βασιλοπούλου (Επίκουρη καθηγήτρια)

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιτεύχθηκε σε μια περίοδο πολλών επαναδιαμορφώσεων, προβληματισμών και αναστοχασμών τόσο σε εκπαιδευτικό επίπεδο, όσο και σε προσωπικό. Η επίτευξη αυτή δεν θα είχε συμβεί χωρίς την πολύτιμη υποστήριξη των δικών μου ανθρώπων, της οικογένειάς μου, οι οποίοι δεν σταμάτησαν λεπτό να πιστεύουν σε μένα και να με παρακινούν, να στέκονται δίπλα μου και να με ενδυναμώνουν όχι μόνο στα ευχάριστα, αλλά και στα πολύ δύσκολα με τα οποία ήρθα αντιμέτωπη αυτά τα δυο χρόνια.

Ωστόσο, χωρίς τις αγαπημένες μου φίλες Αντωνία, Γωγώ και Πηγή, με τις οποίες διανύσαμε αυτό το μονοπάτι, τίποτα από αυτά δεν θα ήταν εφικτό. Ένα μονοπάτι ανηφορικό και δύσκολο, που έκρυβε στη διαδρομή του αξέχαστες στιγμές χαράς και ευγνωμοσύνης. Χωρίς εκείνες, όχι μόνο αυτή η εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί αλλά δεν θα ήμουν και ο ίδιος άνθρωπος. Μαζί τους ξέρω ότι τα έχω ήδη καταφέρει. Δίπλα μου σε κάθε στιγμή αποτελούν την δεύτερη οικογένειά μου.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την επιβλέπουσά μου, κυρία Αλεξάνδρα Βασιλοπούλου, για την πίστη της σε μένα, την υποστήριξη και την καθοδήγηση που μου παρείχε καθ'όλη τη διάρκεια της διεξαγωγής αυτής της διπλωματικής εργασίας. Καταλυτική υπήρξε και η βοήθεια της κυρίας Βίλλυς Τσάκωνα όταν ακόμα η έρευνά μου βρισκόταν στο αρχικό της στάδιο και με είχαν κατακλύσει ερωτήματα και προβληματισμοί. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω, και πάλι, την κυρία Βίλλυ Τσάκωνα και την κυρία Θάλεια Δραγώνα για την υποστήριξή τους, τα σχόλιά τους και την εποικοδομητική μας συζήτηση που συνέβαλε στο να παρουσιαστεί το τελικό αποτέλεσμα της έρευνάς μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract	5
Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικό πλαίσιο	11
1.1. Η σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών προσφύγων	11
1.2. Η λογοψυχολογία.....	13
1.3. Κοινωνική κατασκευή της παιδικής ηλικίας	16
1.4. Θεωρητικές έννοιες.....	18
1.4.1. Καθαρότητα.....	18
1.4.2. Βιοπολιτική και βιοεξουσία	21
1.4.3. Πολιτισμική ετερότητα.....	23
1.4.4. Νεορατσισμός και ρευστός ρατσισμός	25
Κεφάλαιο 2^ο: Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	28
2.1. Η μελέτη των απόψεων των γονέων.....	28
2.2. Η μελέτη της κατασκευής των προσφύγων/ισσών στον λόγο	30
Κεφάλαιο 3^ο Μεθοδολογία της έρευνας.....	35
3.1. Ερευνητικά ερωτήματα	35
3.2. Ερευνητική προσέγγιση και ερευνητική στρατηγική.....	35
3.3. Επιλογή δείγματος και υλικού ανάλυσης	36
3.4. Κοινωνικό πλαίσιο περιπτώσεων.....	38
3.5. Κωδικοποίηση	40
3.6. Έννοιες και τεχνικές στην ανάλυση λόγου	41
3.6.1. Ερμηνευτικά ρεπερτόρια	41
3.6.2. Ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας	42
3.7. Η διαδικασία της έρευνας.....	43
Κεφάλαιο 4^ο: Ανάλυση δεδομένων	45
4.1. Τα παιδιά πρόσφυγες ως υγειονομική απειλή.....	45
4.2. Τα παιδιά πρόσφυγες ως απειλή προς τον πολιτισμό και την εκπαίδευση.....	52
4.3. Τα παιδιά πρόσφυγες ως πρόσχημα για θεωρίες συνωμοσίας	61
4.4. Ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας	68
Κεφάλαιο 5^ο: Συμπεράσματα	81
Επίλογος.....	85
Βιβλιογραφία.....	86
Παράρτημα	95

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση της κατασκευής της ετερότητας στον δημόσιο λόγο και, συγκεκριμένα, η κατασκευή των παιδιών προσφύγων σε επίσημα έγγραφα διαφόρων Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων (Σ.Γ.Κ.) που αντιτίθενται στην ένταξη των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζονται τα παιδιά πρόσφυγες μέσα από μια επιχειρηματολογία αξιολογικού χαρακτήρα η οποία τα τοποθετεί ιεραρχικά ως κατώτερα.

Υπό το πρίσμα της ανάλυσης λόγου και, ειδικότερα, μέσα από την προσέγγιση της λογοψυχολογίας, προκύπτουν τρία ερμηνευτικά ρεπερτόρια σύμφωνα με τα οποία τα παιδιά πρόσφυγες κατασκευάζονται ως υγειονομική απειλή, ως απειλή προς τον πολιτισμό και την εκπαίδευση και ως πρόσχημα για θεωρίες συνωμοσίας. Μέσα από τη χρήση ρητορικών τεχνικών δόμησης γεγονικότητας ενισχύεται η επιχειρηματολογία των Σ.Γ.Κ. η οποία υιοθετεί στοιχεία του νεορατσιστικού λόγου και εντάσσει τα παιδιά πρόσφυγες σε μία εξωομάδα η οποία παρουσιάζεται ως εξολοκλήρου «διαφορετική» σε πολλαπλά επίπεδα. Ο λόγος των Σ.Γ.Κ. παρουσιάζει έντονες αντιφάσεις, με τη θέση των παιδιών προσφύγων αλλά και των ίδιων των γονέων/κηδεμόνων, να μεταβάλλεται διαρκώς σε συνάρτηση με την εκάστοτε επιχειρηματολογία.

Λέξεις – Κλειδιά: παιδιά πρόσφυγες, Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων, Λογοψυχολογία, κοινωνική κατασκευή, νεορατσιστικός λόγος

Abstract

The purpose of this dissertation is to investigate the construction of otherness in public discourse and, in particular, the construction of refugee children in the official documents of various Associations of Parents and Guardians that opposed to the integration of refugee children in the Greek educational system. This research examines the way in which refugee children are constructed through an argumentation with evaluative character which places them hierarchically as inferior.

The study employs discourse analysis and, in particular, Discursive Psychology and shed light on three interpretive repertoires regarding the construction of refugee children: refugee children as a health threat, as a threat to culture and education, and as a pretext for conspiracy theories. The argument of Associations of Parents and Guardians, which adopts elements of neo-racist discourse, is further strengthened through the use of fact construction devices. Refugee children are presented as an out-group, completely "different" on multiple levels. The discourse of Associations of Parents and Guardians presents strong contradictions, with the position of the refugee children, but also of the parents/guardians themselves, constantly changing, depending, each time, on the respective argumentation.

Key Words: refugee children, Association of Parents and Guardians, Discursive Psychology, social construction, neo-racist discourse

Εισαγωγή

Μια πυκνή πληθυσμιακή μετακίνηση μέσα σε ένα μικρό χρονικό διάστημα είναι μια διαδικασία που βιώνεται πάντα επώδυνα από τους ανθρώπους: τόσο από εκείνους που μετακινούνται, όσο και από εκείνους που τους υποδέχονται. Αυτό συμβαίνει και στην Ελλάδα καθώς η ιστορική περίοδος που διανύουμε από το 2015 έως και σήμερα έχει χαρακτηριστεί ως «ο χρόνος του προσφυγικού» (Χριστόπουλος, 2020: 12). Ωστόσο, δεν πρέπει να βλέπουμε μεμονωμένα αυτό το γεγονός. Αντιθέτως, έχει σημασία να το εξετάζουμε ενταγμένο μέσα στο ιστορικό και γεωγραφικό του πλαίσιο. Αυτό, λοιπόν, που ονομάστηκε «προσφυγική κρίση» στην Ελλάδα του 2015 δεν είναι παρά ένα στιγμιότυπο μιας μακράς ιστορίας με μεγάλο παρελθόν, κρίσιμο παρόν και αβέβαιο μέλλον μιας χώρας που έχει δοκιμαστεί και συνεχίζει να δοκιμάζεται εν όψει των διαρκών πληθυσμιακών μετακινήσεων (Χριστόπουλος, 2020).

Πιο συγκεκριμένα, το ελληνικό κράτος, ενώ είχε ήδη από την ίδρυσή του γνωρίσει μείζονες πληθυσμιακές μετακινήσεις, έγινε για πρώτη φορά στις αρχές της δεκαετίας του '90, με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και του σοβιετικού κομμουνισμού, χώρα υποδοχής μιας μεγάλης άφιξης πληθυσμού. Πυκνές πληθυσμιακές μετακινήσεις ξεκίνησαν να εντοπίζονται από τα Βαλκάνια, την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη προς την Ελλάδα με στόχο την αναζήτηση ευκαιριών για μια καλύτερη ζωή· μετακινήσεις που αύξησαν κατά 10 τοις εκατό τον πληθυσμό της χώρας. Ωστόσο, αυτό που πραγματικά συνέβη είναι ότι για πρώτη φορά έρχονται ξένοι που παραμένουν νομικά ξένοι. Έτσι, ενώ η μαζική άφιξη ανθρώπων σε μια κοινωνία βιώνεται πάντα τραυματικά, η παράταση της αλλοδαπότητας για πολλά χρόνια μετά την άφιξη επιτείνει τα προβλήματα. Αυτό που δοκίμασε, λοιπόν, τόσο έντονα την ελληνική κοινωνία εκείνη την εποχή ήταν η είσοδος ενός τόσο μεγάλου αριθμού ανθρώπων που παραμένουν θεσμικά αλλοδαποί και, άρα, κοινωνικά στιγματισμένοι για χρόνια. Άνθρωποι που ήρθαν ξένοι και παραμένουν ξένοι. Παρόλα αυτά, οι άνθρωποι αυτοί ήταν φανερό ότι είχαν έρθει για να μείνουν (Χριστόπουλος, 2020). Παρά το γεγονός της μαζικής εισόδου ανθρώπων, όμως, η ελληνική κοινωνία συνέχισε να έχει έναν ομογενοποιητικό και μονοπολιτισμικό προσανατολισμό, ο οποίος είχε ως αποτέλεσμα να μπουν σε λειτουργία πρακτικές αφομοίωσης και αποκλεισμού.

Κατ'αυτόν τον τρόπο οι άνθρωποι αυτοί βρίσκονταν στο περιθώριο, τοποθετημένοι σε μια κατηγορία μη-Ελλήνων πολιτών (Βεντούρα, 2004).

Ωστόσο, από το 2015 και μετά η ελληνική κοινωνία έρχεται αντιμέτωπη με την είσοδο νέων πληθυσμιακών ομάδων, αυτή τη φορά από χώρες της Μέσης Ανατολής, της Ασίας και της Αφρικής. Στις μέρες μας ο δημόσιος λόγος συχνά αντιδιαστέλλει τις πιο πρόσφατες πληθυσμιακές μετακινήσεις με την παλαιότερη αλβανική, με τον ισχυρισμό ότι στην δεύτερη περίπτωση οι άνθρωποι είχαν την πρόθεση να εγκατασταθούν στη χώρα μόνιμα. Επίσης, λόγω της γεωγραφικής τους γειτνίασης ήταν πολύ πιο εύκολο να ενσωματωθούν από ότι οι τωρινοί μετανάστ(ρι)ες και πρόσφυγες/ισσες (Χριστόπουλος, 2020). Έτσι, εντοπίζονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των δυο πληθυσμιακών ομάδων. Οι άνθρωποι που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90 ήταν Ευρωπαίοι, Χριστιανοί και οικονομικοί μετανάστ(ρι)ες. Αντιθέτως, η δεύτερη πληθυσμιακή ομάδα του 2015 απαρτιζόταν από εκτοπισμένους ανθρώπους που διαφέρουν πολύ από το Ευρωπαϊκό «πρότυπο», είναι διαφορετικής θρησκείας, με τους περισσότερους/ες να είναι Μουσουλμάνοι/ες, ενώ κατέφθασαν στην Ελλάδα πάνω σε μία ούτως ή άλλως δύσκολη συνθήκη λόγω της οικονομικής κρίσης. Ακολούθως, η σημαντικότερη διαφορά είναι ότι στην περίπτωση της δεύτερης πληθυσμιακής ομάδας το ελληνικό κράτος δυσκολεύεται να εφαρμόσει την πολιτική που ακολούθησε τη δεκαετία του '90: εκείνη της αφομοίωσης. Η διαφορά έγκειται, λοιπόν, στο ποιοι/ες θεωρούνται αφομοιώσιμοι/ες και ποιοι/ες όχι (Αθανασίου & Τσιμουρής, 2013).

Επιπροσθέτως, ο στόχος των πιο πρόσφατων μετακινούμενων ομάδων ήταν να φτάσουν στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη και όχι να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Ειδικότερα, το 2015 πέρασαν περίπου 850.000 πρόσφυγες/ισσες και μετανάστ(ρι)ες από την Ελλάδα, δηλαδή, 80 τοις εκατό παραπάνω από όσους/όσες υπολογίστηκε ότι κατέφθασαν στη χώρα το 2014. Όμως, τον Μάρτιο του 2015 η Ελλάδα ήρθε αντιμέτωπη με μία ακόμα τομή: το κλείσιμο των συνόρων της Βαλκανικής οδού προς τον τελικό προορισμό αυτών των ανθρώπων, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα τον εγκλωβισμό 60.000 προσφύγων και προσφυγισσών στην ελληνική επικράτεια. Έτσι, η τομή συνίσταται στο ότι η χώρα μετατρέπεται σε τόπο «στάθμευσης» ανθρώπων

(Χριστόπουλος, 2020 · Sakellis, Spyrgoroylou & Ziomas, όπ. αναφ. στο Dragonas, 2021). Μολαταύτα, το αποκορύφωμα έρχεται στις 18 Μαρτίου 2016 με το κοινό σχέδιο δράσης που υπογράφεται μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, με σκοπό να περιορίζονται και να ελέγχονται οι πληθυσμοί που εισέρχονται στη χώρα. Εξαιτίας αυτού, τις χρονιές 2016 και 2017 παρατηρείται μία μείωση του συνολικού αριθμού ατόμων που εισέρχονται στη χώρα, ενώ το 2018 παρατηρείται και πάλι αύξηση η οποία, όμως, περιορίζεται σημαντικά με τον ερχομό της πανδημίας του κορονοϊού (Dragonas, 2021 · Christopoulos & Spyrgoroylou, 2019).

Κατ' αυτόν τον τρόπο αρχίζει να ακούγεται έντονα η φράση «το προσφυγικό ήρθε για να μείνει», κάτι που προκαλεί στην ελληνική κοινωνία άλλοτε το αίσθημα της αποστροφής και άλλοτε της αλληλεγγύης. Ελάχιστους/ες όμως τους/τις αφήνει αδιάφορους/ες. Η Ελλάδα αισθάνεται πιο πιεσμένη από ποτέ. Από τη μία πλευρά είναι μια χώρα με μεγάλο αριθμό προσφύγων/ισσων που θέλουν να φτάσουν στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη και, από την άλλη, δεν θέλει να ξαναβιώσει κάτι παρόμοιο με εκείνο το καλοκαίρι του 2015 (Χριστόπουλος, 2020). Εν όψει, λοιπόν, της παραπάνω νέας συνθήκης που άρχιζε να διαμορφώνεται και με την υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ελληνικό κράτος ξεκινάει την κινητοποίηση για να καλύψει τις ανάγκες όσων έχουν εγκλωβιστεί στη χώρα, οι οποίοι/ες ανέρχονται μέχρι στιγμής σε περίπου 170.000 πρόσφυγες/ισσες (UNHCR, 2022). Ένα μέρος αυτού του πληθυσμού διαμένει στα λεγόμενα «κέντρα φιλοξενίας»¹ που δημιουργήθηκαν στην ενδοχώρα και στα νησιά, ενώ η αργή διαδικασία της αίτησης και παροχής ασύλου και ο περιορισμένος αριθμός εξειδικευμένων υπηρεσιών προκαλεί μεγάλη σύγχυση και ανασφάλεια στους/στις πρόσφυγες/ισσες. Έτσι, ενώ είναι ήδη τραυματισμένοι/ες ψυχικά ή/και σωματικά από τις πολεμικές συρράξεις τις οποίες έχουν βιώσει και από τις οποίες έχουν επιζήσει, αλλά και από τον διαχωρισμό τους από την οικογένεια και την πατρίδα τους εξαιτίας της αναγκαστικής τους απομάκρυνσης, ζουν ένα δεύτερο «τραυματισμό» στην Ελλάδα

¹ Ο όρος «κέντρα φιλοξενίας» παρουσιάζεται σε εισαγωγικά διότι η συγκεκριμένη ονομασία κάθε άλλο παρά ταυτόσημη με τις παροχές της έννοιας είναι. Αυτά τα μέρη είναι απομακρυσμένα από τον αστικό ιστό, οι συνθήκες διαβίωσης είναι άθλιες με τους πρόσφυγες/ισσες να βρίσκονται πολύ συχνά χωρίς πόσιμο νερό και προστασία από τις καιρικές συνθήκες. Επίσης, όχι μόνο δεν υπάρχει πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής, αλλά έχουν γίνει αναφορές για περιστατικά βίας και σεξουαλικής κακοποίησης (Amnesty International, 2018 · Johansen, 2016).

μέσα από το άγχος της συνεχούς αναμονής και της αβεβαιότητας που τους δημιουργείται (Dragonas, 2021).

Πιο συγκεκριμένα, το 35% αυτού του πληθυσμού είναι παιδιά, κάτι που προϋποθέτει την επιτακτική ανάγκη της σχολικής τους φοίτησης. Αρχικά, τα παιδιά πρόσφυγες μπορούσαν να συμμετέχουν σε προγράμματα μη-τυπικής εκπαίδευσης μέσα στα «κέντρα φιλοξενίας» υπό την αιγίδα διαφόρων ΜΚΟ. Στη συνέχεια, κατά το έτος 2017, ξεκίνησε ο σχεδιασμός ενός προγράμματος εκπαίδευσης για αυτά τα παιδιά στις «Δομές Υποδοχής για την Εκπαίδευση των Προσφύγων» (ΔΥΕΠ). Το πρόγραμμα αυτό λαμβάνει χώρα σε δημόσια σχολεία όλης της χώρας που βρίσκονται κοντά στα «κέντρα φιλοξενίας» και, συγκεκριμένα, κατά το απογευματινό ωράριο των σχολείων² (Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων, 2017 · Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019). Αυτή η απόφαση προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις, με τα παιδιά πρόσφυγες να βρίσκονται στο επίκεντρο του δημοσίου λόγου.

Μέσα στο πλήθος αντιδράσεων που υπήρχαν πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα επιλέχθηκε να εξεταστεί στην παρούσα έρευνα ο λόγος ενταντίωσης στην είσοδο των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτό, ωστόσο, δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν και οι φωνές συμπαράστασης και αλληλεγγύης προς την ένταξη των παιδιών προσφύγων. Η παρούσα διπλωματική εργασία, λοιπόν, επικεντρώνεται στην διερεύνηση των αρνητικών αντιδράσεων, αναλύοντας επίσημα έγγραφα που έχουν κοινοποιήσει διάφοροι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων (εφεξής Σ.Γ.Κ.) οι οποίοι τοποθετούνται ενάντια στην είσοδο των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά δεδομένα αναλύονται υπό το πρίσμα της λογοψυχολογίας και στοχεύουν στην ανάδειξη της επιχειρηματολογίας που χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. για να κατασκευάσουν τα παιδιά πρόσφυγες. Ειδικότερα, η παρούσα εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται η θεωρητική πλαισίωση της έρευνας η οποία αναφέρεται στη σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών

² Στις ΔΥΕΠ ξεκίνησε να φοιτά ένας μειωμένος αριθμός παιδιών, ο οποίος ακολουθούσε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα μειωμένου ωραρίου και διδασκόταν συγκεκριμένα θεματικά αντικείμενα (Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων, 2017 · Στεργίου & Σιμόπουλος, 2019).

προσφύγων, στην προσέγγιση της λογοψυχολογίας, όπως παρουσιάζεται από τους Potter και Wetherell, αλλά και στην κατασκευή της παιδικής ηλικίας. Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου παρουσιάζονται οι βασικές θεωρητικές έννοιες που θα λειτουργήσουν ως βάση για την καλύτερη κατανόηση της ανάλυσης των ερευνητικών δεδομένων. Οι έννοιες αυτές είναι: η καθαρότητα, η βιοπολιτική και η βιοεξουσία, η πολιτισμική ετερότητα και, τέλος, ο νεορατσισμός και ο ρευστός ρατσισμός.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικών με το θέμα ερευνών στο ελληνικό πλαίσιο, αλλά και σε άλλες χώρες. Οι έρευνες αυτές αφορούν, από τη μία πλευρά, τη μελέτη σχετικά με τις απόψεις των γονέων και, από την άλλη, τη μελέτη της κατασκευής των προσφύγων/ισσών στον λόγο. Στο επόμενο κεφάλαιο, παρουσιάζονται η μεθοδολογία της έρευνας, τα αναλυτικά εργαλεία και τα δεδομένα που συλλέχθηκαν, καθώς και το ξεχωριστό κοινωνικό πλαίσιο κάθε περίπτωσης. Το εν λόγω κεφάλαιο κλείνει με μία συνολική αποτίμηση της ερευνητικής διαδικασίας. Ακολουθεί το κεφάλαιο της ανάλυσης το οποίο χωρίζεται σε τέσσερις υποενότητες. Οι τρεις πρώτες αφορούν την εκτενή ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων τα οποία κατηγοριοποιούνται σε τρία ερμηνευτικά ρεπερτόρια, ενώ στην τέταρτη υποενότητα παρουσιάζονται οι ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας όπως εντοπίστηκαν στον λόγο των Σ.Γ.Κ. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των συμπερασμάτων και τη διεξαγωγή ενός διαλόγου μεταξύ της παρούσας έρευνας και των σχετικών ερευνών που έχουν εντοπιστεί. Τέλος, η ερευνήτρια προχωράει σε προβληματισμούς και προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 1^ο: Θεωρητικό πλαίσιο

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται θεωρίες οι οποίες αποτελούν την ερμηνευτική βάση του θέματος που διερευνάται στην παρούσα διπλωματική εργασία. Πιο συγκεκριμένα, η θεωρητική πλαισίωση της έρευνας αναφέρεται στη σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών προσφύγων, στη Λογοψυχολογία, όπως παρουσιάζεται από τους Potter και Wetherell και στην κοινωνική κατασκευή της παιδικής ηλικίας. Επίσης, στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου, παρουσιάζονται συγκεκριμένες θεωρητικές έννοιες οι οποίες συμβάλλουν στην μεγαλύτερη κατανόηση των ερευνητικών δεδομένων. Οι έννοιες αυτές είναι η καθαρότητα, η βιοπολιτική και η βιοεξουσία, η πολιτισμική ετερότητα και, τέλος, ο νεορατσισμός και ο ρευστός ρατσισμός.

1.1. Η σημασία της εκπαίδευσης των παιδιών προσφύγων

Η εκπαίδευση αποτελεί ένα αναφαίρετο και πανανθρώπινο δικαίωμα και αναγνωρίζεται διεθνώς ως τέτοιο από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όπως όλα τα παιδιά, έτσι και τα παιδιά πρόσφυγες είναι υποκείμενα δικαιωμάτων. Είναι υποχρέωση, λοιπόν, όλων των κρατών μελών να προστατεύουν το σύνολο των παιδιών προσφύγων, έτσι ώστε να τους δίνεται η δυνατότητα ένταξης στις σχολικές μονάδες χωρίς διακρίσεις και λαμβάνοντας την ίδια ποιότητα εκπαίδευσης με τον γηγενή πληθυσμό. Τα παιδιά πρόσφυγες, λόγω της «προσφυγικής τους ιδιότητας», αλλά και της παιδικής τους ηλικίας, περιβάλλονται από ένα πλαίσιο ειδικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ειδικότερα, το θεμελιώδες δικαίωμα στην εκπαίδευση, όπως και το δικαίωμα στη μη διάκριση, κατοχυρώνονται σε διεθνείς συμβάσεις και διακηρύξεις (Άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Άρθρο 26 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ, Σύμβαση της Γενεύης, Άρθρο 13 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα), στο ευρωπαϊκό δίκαιο (Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων), αλλά και στην εθνική νομοθεσία (Σύνταγμα, Άρθρο 21 του Νόμου 4251/2014, Άρθρο 28 του Νόμου 4636/2019 και Προεδρικό Διάταγμα 220/2007).

Η Ελλάδα, από τη μεριά της, έχει κυρώσει την Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού από το 1992 με το Νόμο 2101/1992, αλλά και τη Σύμβαση της Γενεύης για

το Καθεστώς των Προσφύγων του ΟΗΕ (1951) με το Νόμο 3989/1959 (ΦΕΚ 201 Α΄/19.01.1959). Με τις προβλέψεις αυτές δεσμεύεται να παρέχει την πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση, ακόμα και εκείνων που διαθέτουν ελλιπή δικαιολογητικά³. Με το Άρθρο 21 του Νόμου 4251/2014 εξασφαλίζεται ότι όλα τα παιδιά προσφύγων έχουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση, είτε έχουν πάρει το καθεστώς του πρόσφυγα είτε όχι. Στη συνέχεια, τον Αύγουστο του 2016, ψηφίζεται μια σειρά από Άρθρα εξαιτίας της μαζικής μετακίνησης προσφύγων στην ελληνική επικράτεια που εξασφαλίζουν, μέσω της απογευματινής λειτουργίας των δομών υποδοχής, την ομαλότερη ένταξη των παιδιών προσφύγων στις σχολικές μονάδες.

Η εκπαίδευση, επιπλέον, είναι το κύριο όχημα ενδυνάμωσης για τη συμμετοχή των ευάλωτων και κοινωνικά και οικονομικά περιθωριοποιημένων ατόμων στην κοινωνία. Πιο συγκεκριμένα, για τα παιδιά πρόσφυγες η εκπαίδευση έχει πολλαπλά οφέλη σε ψυχολογικό, συναισθηματικό, αναπτυξιακό και κοινωνικό επίπεδο. Εκτός των άλλων, τα παιδιά ενδυναμώνονται καθώς αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες, κάτι που ενισχύει την αυτοεκτίμηση και την ταυτότητά τους. Νιώθουν αποδοχή και αποκτούν κίνητρο, ελπίδα και δύναμη για να υλοποιήσουν τα όνειρά τους. Παράλληλα, ο χώρος του σχολείου είναι για εκείνα ένα σημείο αναφοράς, καθώς τους προσφέρει ασφάλεια και σταθερότητα τη στιγμή που ζουν σε μια συνθήκη διαρκούς αβεβαιότητας και ρευστότητας όπου η ζωή τους είναι υπό συνεχή αναδιαμόρφωση με ασαφή όρια του χώρου και του χρόνου (Ανδρούσου, 2022 · Ασκούνη, 2022). Κατ' αυτόν τον τρόπο, επαναφέρει στη ζωή τους μια «κανονικότητα», μια ρουτίνα και ένα πρόγραμμα με δομημένες και οργανωμένες δραστηριότητες προετοιμάζοντάς τα για το μέλλον και συνεισφέροντας στην κοινωνική τους ένταξη, ενώ μειώνει τις πιθανότητες να υποκύψουν σε πιέσεις που οδηγούν στην παιδική εργασία (Sinclair, 2001 · McBrien, 2005 · UNICEF, 2017). Σημαντικό είναι, επίσης, το γεγονός ότι τα παιδιά πρόσφυγες έχουν να διαχειριστούν, πέρα από το τραύμα, τα οδυνηρά βιώματα και τις εμπειρίες πολέμου, και τις πολλαπλές τους ταυτότητες και ρόλους που κατέχουν μέσα στην καθημερινότητά τους, καθώς πολλές φορές έχουν το βάρος της προστασίας όχι

³ Ειδικότερα, «τα ανήλικα τέκνα των αιτούντων και οι ανήλικοι αιτούντες έχουν πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα υπό προϋποθέσεις ανάλογες με αυτές που ισχύουν για τους Έλληνες πολίτες», σύμφωνα με το Άρθρο 9 του Προεδρικού Διατάγματος 220/2007 (Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας ΦΕΚ 251/Α/13-11-2007, 2007).

μόνο της δικής τους ζωής, αλλά και ολόκληρης της οικογένειάς τους. Έτσι, το εκπαιδευτικό πλαίσιο καλύπτει μία από τις πιο βασικές ανάγκες, αυτή της επιστροφής στη «χαμένη» τους παιδικότητα (Ασκούνη, 2022).

Επομένως, η εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων, ως νομικά κατοχυρωμένο και αναφαίρετο δικαίωμα, δεν πρέπει να θεωρείται ως κάποιου είδους «φιλανθρωπία» ή «γενναιοδωρία» και δεν είναι προαιρετική. Είναι ένα θεμελιώδες δικαίωμα και ταυτόχρονα μία σημαντική ανάγκη που δεν μπορεί να «περιμένει» μέχρι τα παιδιά πρόσφυγες να σταματήσουν να βρίσκονται σε διαρκή μετακίνηση. Τυπικά, είναι υποχρέωση όλων των κρατών μελών να διασφαλίζουν και να προστατεύουν το δικαίωμα αυτό και να εξασφαλίζουν την ένταξη σε μια εκπαίδευση ποιοτική και συμπεριληπτική έτσι ώστε όλα τα παιδιά πρόσφυγες να είναι σε θέση να εκπαιδεύονται επί ίσοις όροις και χωρίς διακρίσεις.

1.2. Η λογοψυχολογία

Σημαντικό ρόλο στην παρούσα διπλωματική εργασία κατέχει η προσέγγιση της λογοψυχολογίας (discursive psychology). Πρόκειται για ρεύμα της Ανάλυσης Λόγου που πηγάζει από το πεδίο της Κοινωνικής Ψυχολογίας και αξιοποιείται για την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων. Το ρεύμα αυτό αντλεί θεωρητικά, κυρίως, από το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουξιονισμού. Ειδικότερα, όλες οι κονστρουξιονιστικές προσεγγίσεις εστιάζουν στις μορφές ζωής και στις δραστηριότητες που συγκροτούν το επίπεδο του κοινωνικού. Επίσης, έχουν στη βάση τους την παραδοχή ότι η πραγματικότητα και η ανθρώπινη εμπειρία, οι στάσεις, οι κοινωνικές ομάδες και οι ταυτότητες είναι κοινωνικά κατασκευασμένες (Potter, 2005).

Η λογοψυχολογία ακολουθεί την ύστερη φιλοσοφία του Ludwig Wittgenstein (όπ. αναφ. στο Philips & Jorgensen, 2009), σύμφωνα με την οποία οι ψυχολογικές καταστάσεις δεν πρέπει να θεωρείται ότι προέρχονται από μια «βαθύτερη» ουσία των πραγμάτων που εδρεύει πίσω από τις λέξεις αλλά πρέπει να ερμηνεύονται ως κοινωνικές διεργασίες. Πιο συγκεκριμένα, αναλύει εμπειρικά τον λόγο ως γλωσσική χρήση που είναι συνυφασμένη με την κοινωνική δράση και εξαρτάται από το περιβάλλον και τις περιστάσεις. Επομένως, το νόημα των λέξεων και των φράσεων

που αρθρώνουμε εξαρτάται κάθε φορά από το πλαίσιο στο οποίο αυτές εμπλέκονται (Philips & Jorgensen, 2009). Ακόμα, οι τρόποι αντίληψης και κατηγοριοποίησης της καθημερινότητάς μας είναι ενδεχομενικοί, καθώς ανάγονται σε ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ερμηνείες του κόσμου, οι οποίες δεν είναι απλές αντανakλάσεις. Κατασκευάζονται και αναπαράγονται, λοιπόν, μέσα από την αλληλεπίδραση των ατόμων στην καθημερινή τους ζωή.

Η παραπάνω αντίληψη έχει στη βάση της την αντιουσιακρατική θέση ότι η φύση του κόσμου δεν είναι δεδομένη ούτε προκαθορισμένη. Ο κοινωνικός κόσμος κατασκευάζεται και τα άτομα δεν διαθέτουν καμία «εγγενή» ουσία και κανένα σύνολο αναλλοίωτων και αυθεντικών χαρακτηριστικών. Ωστόσο, αυτό που κατασκευάζει τον κόσμο κοινωνικά είναι ο ίδιος ο λόγος. Οι λέξεις που έχουμε στη διάθεσή μας νοηματοδοτούν τα φαινόμενα και τις εμπειρίες μας και, έτσι, προκύπτουν σημασίες που όχι μόνο βοηθούν στην παραγωγή των εμπειριών μας, αλλά διαμορφώνουν και την ίδια την πραγματικότητα. Η λογοψυχολογία, επίσης, υποστηρίζει τη διαδραστική θέση ότι τα υποκείμενα δεν είναι μόνο προϊόντα του λόγου τους καθώς όχι μόνο τον χρησιμοποιούν ενεργά, αλλά και τον δημιουργούν (Edwards & Potter, 1992 · Philips & Jorgensen, 2009).

Συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα αντλεί σε θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο από την προσέγγιση των Potter και Wetherell⁴. Η σημαντική συμβολή αυτής της προσέγγισης είναι η εισαγωγή των βασικών εννοιών σύμφωνα με τις οποίες εξετάζεται ο λόγος: η λειτουργία, η μεταβλητότητα και η κατασκευή (ή συγκρότηση). Η λειτουργία της γλώσσας είναι από τις σημαντικότερες έννοιες της ανάλυσης λόγου. Η γλώσσα επιτελεί λειτουργίες (συγκεκριμένες ή πιο γενικές) και «κάνει πράγματα» στο τοπικό της συγκείμενο, δηλαδή ζητάει, δικαιολογεί, πείθει, κατηγορεί κ.ο.κ. Ωστόσο, τα υποκείμενα δεν δηλώνουν πάντα άμεσα τις απόψεις, τις επιθυμίες και τις προτιμήσεις τους. Αντιθέτως, εκφράζονται με έμμεσο τρόπο για να μην λάβουν αρνητική ανταπόκριση. Έτσι, οι τοπικές λειτουργίες του λόγου μπορεί να εμπεριέχουν «μη εμπρόθετες» ιδεολογικές συνέπειες (unintended consequences), οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο που

⁴ Η προσέγγιση των Potter και Wetherell είναι μία από τις τρεις σχολές της λογοψυχολογίας (Phillips & Jorgensen, 2009).

βρίσκεται έξω από τον ομιλητή ή την ομιλήτρια. Ο κυριότερος λόγος που η ανάλυση της λειτουργίας δεν μπορεί να θεωρηθεί απλώς ως ένα ζήτημα κατηγοριοποίησης είναι ότι οι «μη εμπρόθετες» λειτουργίες της γλώσσας αποτελούν λογο-αναλυτικό υλικό. Αυτό σημαίνει ότι ο/η ερευνητής/ρια δεν πρέπει να αρκεστεί μόνο στις δηλώσεις των υποκειμένων αλλά θα πρέπει να αναγνωρίσει και να εξετάσει τα συμφραζόμενα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποδεικνύεται πόσο μεγάλη σημασία έχουν οι συνθήκες μέσα στις οποίες παράγεται ο λόγος για τον εντοπισμό και την εξέταση αυτών των «μη εμπρόθετων» λειτουργιών της γλώσσας (Potter & Wetherell, 2009).

Η λειτουργία της γλώσσας χαρακτηρίζεται, επίσης, από τη δεύτερη έννοια που εισάγει η θεωρία των Potter και Wetherell, τη μεταβλητότητα, καθώς η γλώσσα εξυπηρετεί διαφορετικά πράγματα σε κάθε περίπτωση. Έτσι, παρατηρείται διατύπωση διαφόρων εκδοχών του ίδιου «αντικειμένου» στον προφορικό και στον γραπτό λόγο, κάτι που εξαρτάται από τους διαθέσιμους γλωσσικούς πόρους που κινητοποιούνται κάθε φορά από τον/την ομιλητή/ρια (Μποζατζής, 2011).

Η τρίτη κομβική έννοια της προσέγγισης των Potter και Wetherell είναι η κατασκευή, η οποία προέρχεται από την κονστρουξιονιστική θεωρία. Σύμφωνα με τους δύο ερευνητές, σε κάθε τύπου ομιλία ή γραπτό κείμενο κατασκευάζονται περιστασιοποιημένες εκδοχές της πραγματικότητας, των υποκειμένων και των αντικειμένων με γλωσσικούς πόρους που προϋπάρχουν ήδη στο δημόσιο λόγο. Τα υποκείμενα καλούνται κάθε φορά να διαλέξουν από τους διαθέσιμους γλωσσικούς πόρους (π.χ. εικόνες, μεταφορές, εκφράσεις) αυτά που θεωρούν ότι βρίσκονται σε συνάρτηση με την γλωσσική περίπτωση. Έτσι, από τη μία πλευρά, η μεταφορά της κατασκευής αναδεικνύει την κοινωνική και πολιτισμική διαθεσιμότητα των πόρων που κινητοποιούνται κάθε φορά γλωσσικά και, από την άλλη πλευρά, φέρνει στην επιφάνεια το ζήτημα της «ενεργητικής επιλογής», με τα υποκείμενα να επιλέγουν ενεργά τους πόρους που θα χρησιμοποιήσουν και εκείνους που θα παραλείψουν (Μποζατζής, 2011).

Ωστόσο, αν και ο λόγος αποτελεί δράση, δεν θα πρέπει να εννοηθεί ότι χαρακτηρίζεται και από στρατηγική ή από κίνητρα, ούτε ότι η δράση είναι πάντα συνειδητή ή σκόπιμη. Οι δυο ερευνητές υποστηρίζουν ότι δεν είναι απαραίτητο το άτομο να έχει ήδη επεξεργαστεί ή να έχει καταλήξει συνειδητά στις γλωσσικές

έννοιες που θα χρησιμοποιήσει για να περιγράψει ή να κατανοήσει ένα φαινόμενο. Τα υποκείμενα απλώς ακολουθούν «κανονιστικά» και «αυτονόητα» ό,τι ταιριάζει στην κάθε γλωσσική περίπτωση (Μποζατζής, 2011). Επίσης, στη χρήση της γλώσσας κυριαρχούν ιστορικά διαμορφωμένες αναπαραστάσεις τις οποίες τα άτομα θεωρούν ρεαλιστικές καθώς τους είναι οικείες. Έτσι, η έννοια της κατασκευής σχετίζεται και με την κοινωνική αλληλεπίδραση των υποκειμένων, τα γεγονότα και τις σχέσεις που έχουν αναπτυχθεί με τα συνομιλούντα υποκείμενα. Επομένως, η κατασκευή πραγματώνεται μέσα από τις ρηματικές τεχνικές, καθώς τα ρητορικά σχήματα μορφοποιούν τον λόγο (Potter & Wetherell, 2009).

Τα παραπάνω αποτελούν μία ακόμα αιτία για την οποία οι Potter και Wetherell θεωρούν ότι ο λόγος στην καθημερινότητα των ατόμων παρουσιάζει μεγάλη μεταβλητότητα. Όπως γίνεται φανερό, οι δυο ερευνητές δίνουν μεγάλη σημασία στο επιτελεστικό δυναμικό της γλώσσας την ώρα που χρησιμοποιείται, αλλά και στην κατασκευασμένη της διάσταση (Μποζατζής, 2011), κάτι που φαίνεται και παρακάτω μέσα από την εξέταση της κοινωνικά κατασκευασμένης διάστασης της παιδικής ηλικίας.

1.3. Κοινωνική κατασκευή της παιδικής ηλικίας

Οι διαφορετικοί τρόποι εννοιολόγησης της παιδικής ηλικίας έχουν προσεγγισθεί ιστορικά, ανθρωπολογικά και κοινωνικά τόσο σε σχέση με την οριοθέτηση των δυνατοτήτων και των ικανοτήτων των παιδιών όσο και με τη συνολικότερη αντιμετώπισή τους. Τα σώματα των παιδιών δεν εμφανίζονται μόνο ως υλικές οντότητες, αλλά και ως αναπαραστασιακές. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η έννοια της παιδικής ηλικίας αφορά την περίοδο ανάπτυξης του ανθρώπου και αποτελεί το πρώιμο στάδιο της ανθρώπινης ζωής. Τα πρότυπα και οι αντιλήψεις, ωστόσο, σε σχέση με την παιδική ηλικία διαφοροποιούνται με το πέρασμα του χρόνου σε κάθε πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο. Κομβική ήταν η άνοδος της αστικής τάξης⁵, από τον 16^ο – 17^ο αιώνα και μετά, στην ιστορική ανάπτυξη της παιδικής ηλικίας στη Δυτική Ευρώπη, καθώς μέσα από την ανάπτυξη της οικιακής ιδεολογίας επέφερε

⁵ Στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσεται η οικιακή ιδεολογία, η οποία φυσικοποιεί την εξάρτηση των γυναικών και των παιδιών από τους συζύγους και πατέρες και εγκαθιδρύει ένα οικογενειακό μοντέλο κατά το οποίο οι ρόλοι μέσα στην οικογένεια πρέπει να είναι διακριτοί και διαχωρισμένοι (Πεχτελίδης, 2015).

αλλαγές που είχαν ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σταδιακά η παιδική ηλικία ως μια ξεχωριστή και ιδιαίτερη κατηγορία (Πεχτελίδης, 2015).

Υπό αυτό το πρίσμα, η παιδική ηλικία προσλαμβάνεται ως κατασκευή των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς αποτελεί αναφαίρετο κομμάτι της κοινωνικής δομής. Ωστόσο, η έννοια της παιδικής ηλικίας αλλάζει ανάλογα με τις συντελούμενες κοινωνικές μεταβολές, τον χρόνο και τον τόπο, αλλά και σε σχέση με μεταβλητές όπως είναι το φύλο, η κοινωνική τάξη, η εθνότητα κ.ά. Επομένως, δεν νοείται ως μια φυσική και αχρονική κατηγορία. Αντιθέτως, βρίσκεται σε συνάρτηση με τις εσωτερικές διακυμάνσεις και διαφοροποιήσεις κάθε κοινωνίας ξεχωριστά. Εφόσον, λοιπόν, δεν υπάρχει μία παγιωμένη και ομοιογενής κατηγορία για την παιδική ηλικία, ο ενικός αριθμός αντικαθίσταται από τον πληθυντικό και, πλέον, γίνεται λόγος για πολλές και διαφορετικές παιδικές ηλικίες (Μακρυγιώτη, 2001). Έτσι, έρχονται στο προσκήνιο διάφορες κοινωνικές διεργασίες μέσω των οποίων κατηγοριοποιούνται οι άνθρωποι με βάση κάποια κοινά χαρακτηριστικά και εγκαθιδρύονται κοινωνικά σύνορα μεταξύ ενηλίκων και παιδιών. Αυτές οι κοινωνικές διεργασίες συνθέτουν γνωρίσματα τα οποία αποδίδονται στα παιδιά, όπως είναι το ευάλωτο, το άπειρο, η ανάγκη που έχουν για προστασία κ.ά. Αυτά τα γνωρίσματα, καθώς δεν είναι κοινωνικά ουδέτερα, αναπαράγουν ασύμμετρες σχέσεις εξουσίας, με τους όρους της υποταγής και της κυριαρχίας να είναι «φυσικά» δεδομένοι και να αιτιολογούν την ατελή βιολογική ανάπτυξη των παιδιών (Μακρυγιώτη, 2001).

Ωστόσο, καμία άλλη ηλικιακή κατηγορία όσο εκείνη της παιδικής ηλικίας δεν διαθέτει τόσο μεγάλη συναισθηματική βαρύτητα. Τα παιδιά αποκτούν αυτή τη συναισθηματική βαρύτητα μέσω σύνθετων κοινωνικών διεργασιών και δεν την έχουν «εκ φύσεως». Εισέρχονται στον δημόσιο λόγο μέσα από τα συναισθήματα της συμπόνιας, της καλοσύνης, της φροντίδας, της προστασίας και της έγνοιας, ενώ ταυτόχρονα διασφαλίζεται η απαιτούμενη ηθική συναίνεση των ενηλίκων για τις πολιτικές που τα αφορούν. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά μετατρέπονται στην προσωποποίηση της αθωότητας, ενώ χρήζουν ειδικής προστασίας και η σωτηρία τους ταυτίζεται με την προάσπιση της παγκόσμιας ανθρωπιάς (Malkki, 2015 όπ. αναφ. στο Μακρυγιώτη, 2019).

Όλα τα παραπάνω σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο αυτά τα συναισθήματα εισάγονται και κυκλοφορούν στο πολιτικό και δημόσιο πλαίσιο, αλλά και με το τι εξυπηρετούν και με τι επιπτώσεις έχουν. Για παράδειγμα, η αθωότητα δεν είναι ένα απλό γνώρισμα ή μία ιδιότητα. Σύμφωνα με τη Malkki (2015), γύρω από την αθωότητα οικοδομείται ένα πολιτικό και ιδεολογικό οικοδόμημα και απεικονίζεται ως μια άχρονη, φυσική, μη ιστορική και μη κοινωνική κατάσταση που παραλληλίζεται με ένα είδος άγνοιας του κόσμου. Αυτό συμβάλλει στην αναπαραγωγή του φάσματος σχέσεων, λόγων, μηχανισμών, μέτρων και θεσμών που τοποθετούν την παιδική ηλικία σε μια περιθωριακή θέση. Ωστόσο, αυτό δεν αναιρεί τις μεταβαλλόμενες και ρευστές, αλλά κρίσιμες, πολιτικές σημασίες που κατέχουν τα παιδιά. Έτσι, ανάλογα με το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και τις συνθήκες, τα συναισθήματα προς τα παιδιά υποτιμώνται, παραμελούνται, αναδιατυπώνονται ή μετασχηματίζονται, ενώ τοποθετούνται στον πυρήνα ενός «ύψιστου» σκοπού (Μακρυνιώτη, 2019). Ακολούθως, οι θεωρητικές έννοιες που παρουσιάζονται παρακάτω θα αποτελέσουν τη βάση για την κατανόηση της εκάστοτε επιχειρηματολογίας, η οποία χρησιμοποιείται για την κατασκευή των παιδιών προσφύγων στα επίσημα έγγραφα των Σ.Γ.Κ. Μέσα από τα επιχειρήματά τους οι γονείς/κηδεμόνες κατασκευάζουν κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο τα παιδιά πρόσφυγες, κάτι που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση του δικού τους «ύψιστου σκοπού», όπως αποδεικνύεται κατά την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων.

1.4. Θεωρητικές έννοιες

1.4.1. Καθαρότητα

Η πραγματικότητα εκλαμβάνεται από όλους τους ανθρώπους σε όλες τις κοινωνίες μέσα από το εκάστοτε ταξινομικό σύστημα, δηλαδή μέσα από τις κατηγορίες που μοιράζονται από κοινού οι άνθρωποι σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Έτσι, προκύπτει μέσω της ταξινομικής διαδικασίας κάθε κοινωνίας μία τεχνητή πολιτισμική τάξη που επιβάλλεται στον κόσμο (Παραδέλλης, 2006). Πάνω σε αυτή τη σκέψη δομείται η συμβολική ταξινόμηση, η οποία, κατά την Douglas (2006), αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση, τη διάταξη και τη σύνδεση των αντικειμένων

που εντοπίζονται σε διαφορετικά επίπεδα της πραγματικότητας και κατασκευάζουν την ανθρώπινη εμπειρία.

Ειδικότερα, σε πάρα πολλές κοινωνίες λειτουργούν ταυτόχρονα πολλαπλά ταξινομικά σχήματα, τα οποία διέπουν ασυνείδητα τη σκέψη και τις πράξεις των ατόμων που ανήκουν σε μια συγκεκριμένη πολιτισμική ομάδα. Μέσα από αυτή την ταξινόμηση και τη διαρκή κατανομή αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, ενώ, ταυτόχρονα, παράγεται κοινωνική ευταξία. Η Douglas, θέλοντας να τεκμηριώσει την παραπάνω άποψη, εισάγει την έννοια της μιαιρότητας και την αναλύει σύμφωνα με τις δυτικές αντιλήψεις. Υπό αυτό το πρίσμα, αναφέρει ότι τόσο η μιαιρότητα όσο και η ρυπαρότητα⁶ συμβάλλουν στην παραγωγή μιας συμβολικής τάξης που έχει στη βάση της τη λογική των εντάξεων και αποκλεισμών. Η διαδικασία αυτή καθορίζεται από κοινωνικά και πολιτισμικά κριτήρια και επιφέρει πολιτικές και εξουσιαστικές συνέπειες, ενώ καθορίζει και την ίδια την πραγματικότητα (Douglas, 2006).

Σε συνάρτηση με αυτή τη λογική, η καθαρότητα είναι το πρόπον, το δέον, το ακέραιο και το επιβαλλόμενο. Σημαίνει, δηλαδή, σύμφωνα με την Douglas, «να βρίσκει κανείς ή κάτι τη θέση του», «να είναι ο καθένας στη θέση του» (Douglas, 2006: 13). Ακόμα κι αν κάτι φαίνεται ακάθαρτο ή μιαιρό, αυτό που τελικά το ορίζει ως τέτοιο είναι η συνολική θέση των πραγμάτων. Σε αυτή την άποψη στηρίζεται και ο ορισμός του μιαιρού ως «ύλη εκτός θέσης» (matter out of place) (Douglas, 2006: 13). Επομένως, οι διαδικασίες κάθαρσης ισοδυναμούν με διαδικασίες οριοθέτησης και προάσπισης των ορίων. Ωστόσο, η ζωή δεν είναι κάτι παγιωμένο και στατικό, αλλά ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο σύστημα, με όρια που αλλάζουν ή καταργούνται. Εξαιτίας αυτού, η Douglas εξετάζει την μιαιρότητα, με όλες τις σημασίες της λέξης (φυσική, ηθική, πολιτική, ψυχολογική κ.ά.), η οποία εντοπίζεται σε ό,τι αφορά τις «ανωμαλίες», τις «αποκλίσεις», τα «εκτός θέσης» και εμφανίζεται με την υπέρβαση των κοινωνικά κατασκευασμένων κατηγοριών. Οι κοινωνικά περιθωριοποιημένες καταστάσεις, ωστόσο, κατέχουν τη δύναμη για κινητοποίηση διαφόρων κοινωνικών μηχανισμών, όπως ακριβώς η μετατροπή των επίσημων ορίων η οποία επιφέρει την

⁶ Σύμφωνα με την Douglas (2006), η ρυπαρότητα αναφέρεται στη βρωμιά και στην ακαθαρσία, ενώ η μιαιρότητα σχετίζεται με κάτι μολυσμένο και «ηθικά» βρώμικο.

επαναταξινόμηση του κόσμου και, επομένως, των πολιτικών και ηθικών προτύπων (Douglas, 2006).

Η ταξινομική πράξη και η παραγωγή της κοινωνικής ευταξίας σχετίζεται, επίσης, με το ζήτημα του σώματος. Έτσι, το σώμα, με τη συμβολική του σημασία, αντικατοπτρίζει την κοινωνία. Η αποφυγή και περιθωριοποίηση της μιαιρότητας, των «ανωμαλιών» και της «μίξης των κατηγοριών» αποτελεί ένα τρόπο προστασίας της κοινωνικής και πολιτισμικής τάξης και ευταξίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το φυσικό σώμα παίρνει τη θέση του συμβόλου της κοινωνικής ταυτότητας (Douglas, 2006) και, παρόλο που υπάρχει σαν ύλη, ερμηνεύεται μόνο σε άμεση συνάρτηση με το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο. Εκλαμβάνεται, δηλαδή, οποτεδήποτε και οπουδήποτε ως κοινωνικό σώμα (Entwistle, 2000, όπ. αναφ. στη Μακρυνιώτη, (2004).

Σε κάθε πολιτισμό, πέρα από τους κανόνες καθαρότητας και ρυπαρότητας στους οποίους εντάσσεται το σώμα, είναι και το ίδιο εστία μόλυνσης και πηγή ρυπαρότητας. Οι άνθρωποι, όπως προαναφέρθηκε, επιλέγουν ανάλογα με το σύνολο των εμπειριών και των ερεθισμάτων τους τα στοιχεία που τους ενδιαφέρουν και δημιουργούν ένα γνωσιακό σχήμα (schema), το οποίο διέπεται από την κατασκευή προτύπων. Όσο οι εμπειρίες τους αυξάνονται, τόσο πιο πολύ επενδύουν σε αυτό το σχήμα που οι ίδιοι/ίδιες έχουν κατασκευάσει και στηρίζεται σε «ετικέτες». Κατ' αυτήν την έννοια, η συμπεριφορά προς τη ρυπαρότητα είναι ουσιαστικά η αντίδραση προς κάθε τι που θα μπορούσε να διαταράξει ή να αμφισβητήσει αυτό το νοητό σχήμα του/της καθενός/μιας (Douglas, 2004).

Σύμφωνα με τον Bauman (1998), οι «άλλοι» πληθυσμοί δεν ταιριάζουν στο γνωσιακό σχήμα με βάση το οποίο οικοδομείται το έθνος κράτος, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα να αναπαράγονται μύθοι περί ρυπαρότητας και αρρώστιας και να προωθούνται πρακτικές αποκλεισμού. Όπως επισημαίνουν ο Bauman (1998) και ο Agamben (2005), αυτές οι πρακτικές άρχισαν να επικρατούν από τον 20^ο αιώνα μέσα από τον έλεγχο των «ξένων σωμάτων», με στόχο την διατήρηση των «κυρίαρχων σωμάτων» του έθνους κράτους υγιών και την παραγωγή της κοινωνικής ευταξίας, πρακτικές που βασίζονται στο σύστημα κυριαρχίας που παρουσιάζεται αναλυτικότερα παρακάτω μέσα από τις έννοιες της βιοπολιτικής και

της βιοεξουσίας. Με αυτό τον τρόπο, τα «ξένα σώματα» άρχισαν να αντιμετωπίζονται ως φορείς ασθενειών, ως παθολογικά και ρυπαρά, ως απειλή για τα «υγιή και ακάθαρτα» σώματα του έθνους κράτους και, άρα, ως «ύλη εκτός θέσης» (Harper & Raman, 2008).

1.4.2. Βιοπολιτική και βιοεξουσία

Το κατώφλι της «βιολογικής νεωτερικότητας» μιας κοινωνίας εντοπίζεται από τον Foucault (2002) εκεί όπου ο άνθρωπος ως απλό έμβιο σώμα μετατρέπεται σε πεδίο πολιτικής στρατηγικής και διακυβέρνησης. Με άλλα λόγια, εκεί που κρατικοποιείται η βιολογική του κατάσταση. Το ύστατο πεδίο νομιμοποίησης αυτής της μορφής εξουσίας καθίσταται η υγεία, η ζωτικότητα και η ευρωστία των ατομικών και κοινωνικών σωμάτων. Το έθνος, λοιπόν, δεν ορίζεται απλά ως πολιτική οντότητα, αλλά και ως βιολογική και ο μόνος τρόπος ισχυροποίησής του εντοπίζεται μέσω της μέριμνας για τα βιολογικά σώματα των πληθυσμών που το συγκροτούν (Rose & Novas, 2011). Η σύγχρονη ιατρική, ανάμεσα στα εγχειρήματα γνώσης και εξουσίας που ρυθμίζουν τα ατομικά και κοινωνικά σώματα, κατέχει το ρόλο του βασικού συντελεστή καθώς ορίζει και αναπαράγει αντιλήψεις και κατηγορίες σχετικές με την υγεία, την υγιεινή, τη σεξουαλικότητα, τη ζωή και το θάνατο (Ong, 2011).

Υπό αυτό το πρίσμα, η δημόσια υγεία λειτουργεί διττά, ως όχημα αλλά και ως πολιτικός στόχος, με το ιατρικό βλέμμα να διαπερνά τα σώματα που βρίσκονται στο στόχαστρο ενός πλέγματος εξουσιαστικών σχέσεων. Ο βιοϊατρικός λόγος κατέχει, έτσι, τον ρόλο ενός πειθαρχικού μηχανισμού που εδραιώνει την κανονιστική συμπεριφορά και ταυτότητα όχι μόνο των ατομικών σωμάτων, αλλά και ολόκληρων πληθυσμών. Επηρεάζει και διαμορφώνει τις ανάγκες, τα δικαιώματα και τις νόρμες που θεωρούνται «κατάλληλα» για τα μέλη της εκάστοτε κοινωνίας πολιτών και αποτελεί μια τεχνολογία παραγωγής καθεστώτων αλήθειας μέσα από την κατανομή σωμάτων, χώρων και πρακτικών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η βιοϊατρική ρυθμίζει την υγεία των σωμάτων, ενώ, παράλληλα, σχηματίζει τις κοινωνικές, οικονομικές και δικαϊκές πρακτικές που κοινωνικοποιούν τα βιοπολιτικά υποκείμενα (Ong, 2011).

Ακολούθως, σύμφωνα με τη φουκωική συμβολή, η βιοπολιτική παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της ανθρωπιστικής ή μοντέρνας επιστήμης. Στο

πλαίσιο αυτής της νέας επιστήμης, πληθυσμός και μεμονωμένα σώματα γίνονται μετρήσιμα μεγέθη, δηλαδή, διαγνώσιμες, αναμορφώσιμες, ορίσιμες και κυβερνήσιμες, τελικά, οντότητες (Αθανασίου, 2011). Ο όρος «βιοπολιτική» έγκειται στη στρατηγική χρήση διαφόρων πεδίων γνώσης, μέσω των οποίων διάφορες ιδιότητες ενσωματώνονται σε σώματα και πληθυσμούς και τους καθιστούν επιδεκτικούς σε τεχνολογίες ελέγχου. Το άτομο, λοιπόν, αντιμετωπίζεται ως υποκείμενο και, ταυτόχρονα, ως αντικείμενο που παράγεται μέσα από τη γνώση (savoir). Υπό αυτό το πρίσμα, το σύγχρονο δημοκρατικό κράτος επιτελεί την κυριαρχία του μέσα από την διαχείριση και επιτήρηση των πιο καθημερινών όψεων των ατομικών και κοινωνικών σωμάτων, τα οποία προσαρμόζει σε κανονιστικά πρότυπα που έχει κατασκευάσει. Μέσα από αυτού του είδους την κυριαρχία, τα σώματα καθίστανται κυβερνήσιμα ως πολίτες (Ong, 2011).

Στη διευθέτηση και τη ρύθμιση αυτών των πιο προσωπικών και ιδιαίτερων πτυχών της ατομικής και συλλογικής ζωής αναφέρεται η βιοεξουσία, η οποία αποτελεί μια πειθαρχική πολιτική επιτήρηση. Σηματοδοτεί, λοιπόν, μια νέα σχέση οντολογίας και πολιτικής που επιδιώκει την (υπο)λογιστική ρύθμιση της ζωής των μεμονωμένων σωμάτων και των (εθνικών) πληθυσμιακών ομάδων μέσα από μηχανισμούς δημογραφικής στατιστικής, τεχνοεπιστημονικής και βιοϊατρικής γνώσης, πολιτικής οικονομίας, τεχνικών διαχείρισης της ασφάλειας και της διακινδύνευσης (Foucault, 2011· Αθανασίου, 2011). Ωστόσο, ενώ το βασικό διακύβευμα της βιοπολιτικής είναι ο έλεγχος με σκοπό τη διατήρηση της ζωής και η κανονικοποίηση της ζωής για την ανθρώπινη ευτυχία, η λειτουργία της βιοεξουσίας είναι να επιβάλλει μια βιολογική τομή ανάμεσα στους εαυτούς και τους άλλους, σε εκείνους που είναι άξιοι να ζουν και σε εκείνους που δεν είναι, γεγονός που παραλληλίζει τη βιοπολιτική με τη θανατοπολιτική (Foucault, 2002). Έτσι, εύλογα εγείρεται το παρακάτω ερώτημα: *«Πώς αυτή η εξουσία, η οποία έχει ως κύριο στόχο της την εξασφάλιση της ζωής, μπορεί να αφήνει τους ανθρώπους να πεθαίνουν;»* (Foucault, 2002: 313)

Αυτό το φαινομενικό παράδοξο περί ζωής και θανάτου το υπερβαίνει ο ρατσισμός, ο οποίος δημιουργεί αυτό το βιολογικό σχίσμα. Η βιοπολιτική, λοιπόν, εισάγει το ρατσισμό στους μηχανισμούς της νεωτερικής εξουσίας. Ο ρατσισμός, με τη σειρά του, δημιουργεί μια τομή μεταξύ των στοιχείων που πρέπει να ζήσουν και εκείνων

που πρέπει να πεθάνουν και επιτελεί δύο λειτουργίες. Από τη μία πλευρά, διακρίνει, ιεραρχεί και (καθ)ορίζει ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες ως «καλές» και άλλες ως «κακές», δημιουργώντας μια διαχωριστική γραμμή βιολογικού τύπου. Από την άλλη πλευρά, δημιουργεί μια βιολογική σχέση ανάμεσα στη ζωή του Εαυτού σε συνάρτηση με το θάνατο του «Άλλου». Κατ' αυτή την έννοια, οι «Άλλοι» εκλαμβάνονται ως εξωτερικοί κίνδυνοι και η εξόντωσή τους εξασφαλίζει μια καλύτερη ζωή για τον Εαυτό. Επομένως, η επιταγή του θανάτου είναι αποδεκτή στο σύστημα της βιοεξουσίας, μόνο όταν έχει ως στόχο την εξόντωση του βιολογικού κινδύνου και της εξασφάλισης της καθαρής και υγιούς ζωής, αυτής που «αξίζει να τη ζει κανείς». (Foucault, 2002 · Αθανασίου, 2007).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι ο θάνατος δεν υπάγεται σε μία μονοσήμαντη έννοια και δεν αφορά μόνο την άμεση και βιολογική διάσταση του θανάτου που υπερκαλύπτει τις άλλες έννοιες λόγω της ιατρικοποίησης του όρου. Αντιθέτως, η θανάτωση αναφέρεται και σε όλες τις μορφές έμμεσης δολοφονίας, όπως είναι η έκθεση σε θανάσιμο κίνδυνο, ο πολλαπλασιασμός των θανάσιμων κινδύνων ή ο πολιτικός και κοινωνικός θάνατος, δηλαδή η απόρριψη και ο αποκλεισμός, η περιθωριοποίηση, η απαξίωση και ο εξευτελισμός της ζωής και της ανθρώπινης υπόστασης, αλλά και η καταδίκη σε επιβίωση και η συνακόλουθη αποκειμενοποίηση (Foucault, 2002 · Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016). Έτσι, το διακύβευμα για μία βιοπολιτική εξουσία μοιάζει να μην είναι ούτε η ζωή, ούτε ο θάνατος, αλλά η επιβίωση μέσα σε εξ ολοκλήρου αβίωτες συνθήκες έτσι ώστε να ενισχυθούν και να διασφαλιστούν οι ζωές που κρίνονται ως «άξιες να βιωθούν» (Agamben, 2015: 186). Αυτή η τομή μεταξύ εκείνων των στοιχείων που πρέπει να ζήσουν και εκείνων που πρέπει να πεθάνουν δημιουργείται συχνά στις σύγχρονες κοινωνίες με πρόσχημα το αφήγημα της πολιτισμικής ομοιογένειας του εκάστοτε έθνους-κράτους, κάτι που παρουσιάζεται παρακάτω μέσα από την εξέταση της ίδιας της έννοιας του πολιτισμού.

1.4.3. Πολιτισμική ετερότητα

Ο πολιτισμός είναι μία πολύσημη έννοια που παρέχει στα άτομα πρότυπα ταξινόμησης και οργάνωσης της πραγματικότητας. Επίσης, αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο τα άτομα νοηματοδοτούν τον κόσμο και ταξινομούν τη δράση τους

(Πλεξουσάκη, 2003). Ωστόσο, ο Bauman (2005) τονίζει όχι μόνο τα πολλαπλά νοήματα που κατέχει ο πολιτισμός, αλλά και τις αντιθετικές πρακτικές που πραγματοποιούνται στη βάση του. Η βαθιά αδιαλλαξία της Δύσης ενάντια στις διαφορετικές συλλογικές ταυτότητες ακολουθεί μια «κηπουρική αντίληψη» της πολιτικής. Σύμφωνα με αυτό το σχήμα, κάθε «ζιζάνιο» ξεριζώνεται έτσι ώστε να μπορέσει να αναπτυχθεί ένας «υγιής κήπος», όπως ακριβώς κάνουν οι κηπουροί. Υπό αυτό το πρίσμα, η αφομοίωση και η «θανάτωση» του «Άλλου» (βλ. ενότητα 1.4.2.) είναι οι διαδικασίες που ακολουθούνται για την αποφυγή της κοινωνικής αναταραχής και της επίτευξης ενός «καθαρού» έθνους και μιας επιθυμητής συνύπαρξης με στόχο την πολιτισμική και εθνική ομοιογένεια (Bauman, 2005 · Μακρυνιώτη, 2019).

Ωστόσο, η συνθετότητα αυτού του ζητήματος εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ίδια την έννοια του πολιτισμού. Ο κάθε πολιτισμός δεν είναι συμπαγής και παγιωμένος με δεδομένα όρια, αλλά συγκροτείται μέσα από κοινωνικές και ιστορικές διαδικασίες. Αυτό υποδεικνύει ότι και οι πολιτισμικές διαφορές δεν είναι τόσο στατικές όσο παρουσιάζονται από την κοινή γνώμη (Ασκούνη, 2014). Εφόσον οι αρχές και οι αξίες δεν υιοθετούνται με ομοιόμορφο τρόπο υπάρχουν διαφορές όχι μόνο στο εσωτερικό του κάθε πολιτισμού, αλλά και στα ίδια τα άτομα. Έτσι, η πολιτισμική ετερότητα είναι βασικό στοιχείο της κοινωνικής μας συμβίωσης, με τον πολιτισμικό πλουραλισμό να αποτελεί τη βασικότερη εκδήλωσή της (Πλεξουσάκη, 2003 · Τάκης, 2011).

Ειδικότερα, κάθε χαρακτηριστικό μας, φυσικό ή προσωπικό, αλλά και κάθε προτίμηση ή πεποίθηση που μοιραζόμαστε από κοινού με άλλους/ες δημιουργεί την αίσθηση του ανήκειν σε μια κοινότητα σκοπών και αξιών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η πολιτισμική πολλαπλότητα χαρακτηρίζει το κάθε άτομο ξεχωριστά καθώς ακολουθεί σύνθετες διαδικασίες για να ενταχθεί στο σύνολο, με αποτέλεσμα να υπάγεται ταυτόχρονα σε πολλές ομάδες. Αυτή η λογική οδηγεί στην κατάρριψη του αφηγήματος της πολιτισμικής-εθνικής ομοιογένειας (Πλεξουσάκη, 2003 · Τάκης, 2011). Ωστόσο, το ζήτημα της πολιτισμικής ετερότητας και της ασυμβατότητας αποτελεί τη βάση για την ιεραρχική κατηγοριοποίηση των πολιτισμών, όπως περιγράφεται παρακάτω μέσα από την εξέταση του «νεορατσισμού».

1.4.4. Νεορατσισμός και ρευστός ρατσισμός

Ο ρατσισμός, σύμφωνα με τον van Dijk (1993), είναι το αποτέλεσμα της συνάρθρωσης δομών, πράξεων και ιδεολογιών που επιφέρει την κυριαρχία μιας ομάδας εις βάρος κάποιας άλλης, με εμφανείς ή μη τρόπους. Ο Μπαλιμπάρ (2017) κάνει λόγο για την εμφάνιση του «νεορατσισμού»⁷, ο οποίος δεν στηρίζεται στη βιολογική κατωτερότητα των «Άλλων», αλλά στην πολιτισμική τους ετερότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο νεορατσισμός υπερβαίνει τον παραδοσιακό ρατσισμό και την ιεραρχική αντίληψη περί βιολογικής ανωτερότητας ορισμένων φυλών και θέτει τις εθνικές, πολιτισμικές και θρησκευτικές διαφορές ως κατεξοχήν στοιχεία διαχωρισμού των κοινωνικών ομάδων (Togral, 2016). Έτσι, η ετερότητα μεταξύ των διαφόρων φυλών έγκειται, πλέον, σε ανυπέρβλητες πολιτισμικές διαφορές, σε διαφορετικά έθιμα και παραδόσεις και στην γενικότερη ασυμβατότητα στον τρόπο ζωής. Εδώ, ο λόγος περί πολιτισμικής διαφοράς υποδεικνύει τα αμετάβλητα όρια των διαφορετικών ομάδων, ορίζει ποιος είναι ο «Άλλος» πολιτισμός και ο «Άλλος» πολίτης και τονίζει ότι η ανάμειξη διαφορετικών πολιτισμών καθίσταται καταστροφική (Μπαλιμπάρ, 2017).

Ακριβώς όπως λειτουργεί και ο παραδοσιακός ρατσισμός, έτσι και ο νεορατσισμός που κινητοποιεί πολιτισμικές διαφορές μετατρέπεται σε λογοθετικό απόθεμα. Παράγει, δηλαδή, και επικυρώνει την ιεράρχηση «φυλών» στον δημόσιο λόγο, κατασκευάζοντας όχι μόνο τον «Άλλο», αλλά και ολόκληρη την κοινωνική πραγματικότητα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μέσα από τον λόγο κινητοποιούνται ερμηνευτικά ρεπερτόρια (βλ. ενότητα 3.6.1.) τα οποία κατασκευάζουν τον «Άλλο» πάντα σε συνάρτηση με τον Εαυτό, καθιστώντας τον πολιτισμικά ασύμβατο (Ibrahim, 2017).

Υπό αυτό το πρίσμα, κατά το «δυναμικό σύστημα αναπαράστασης» του Hall (Hall & Gieben, 1992), ο «Άλλος» ακολουθείται από μια ουσιοκρατική και ομοιογενοποιητική ανατολίτικη φιγούρα, «απολίτιστη» και, κατά κύριο λόγο, επικίνδυνη, κάτι που έρχεται σε αντιδιαστολή και υποδεικνύει πόσο «πολιτισμένη» είναι η φιγούρα της Δύσης. Έτσι, μεγαλώνει διαρκώς η ασυμμετρία μεταξύ των

⁷ Το ίδιο φαινόμενο περιγράφουν οι όροι: Νέος ρατσισμός (new racism) (Barker, 1981), Πολιτισμικός ρατσισμός (cultural/civilizationalist racism) και Διαφοροποιητικός ρατσισμός (differentialist racism) (Taguieff, 1990).

διαφορετικών ταυτοτήτων ενώ τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εκάστοτε ομάδων φυσικοποιούνται και παρουσιάζονται ως αντικειμενικά. Οι κατηγορίες που προκύπτουν από αυτά τα «πολιτισμικά χαρακτηριστικά» είναι κοινωνικά κατασκευασμένες και εφαρμόζονται δια του λόγου. Ωστόσο, έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη ζωή των ατόμων που εντάσσονται σε αυτές τις κατηγορίες, καθώς ορίζουν «ποιος είναι ποιος» (Hall & Gieben, 1992 · McMahon, 2015 οπ. αναφ. στο Goodman, Sirriyeh & McMahon, 2017).

Ο Balibar (2005) αναφέρεται σε αυτού του είδους το ρατσισμό ως «ρατσισμό χωρίς φυλές» (racism without races) και υποστηρίζει ότι σχετίζεται με το ζήτημα της μετανάστευσης. Ειδικότερα, οι υποτιμητικές κατασκευές των μεταναστ(ρι)ών και των προσφύγων/ισσών συμπεριλαμβάνονται στην έννοια της «μετατροπής σε ετερότητα» (Othering). Η έννοια αυτή υιοθετείται από τις μεταποικιακές σπουδές και αναφέρεται στον καθορισμό των ορίων μεταξύ του «Άλλου» και του Εαυτού (Jensen et al, 2011). Πάνω σε αυτή τη λογική, ο Said (1979) στο έργο του, «*Οριενταλισμός*», στηρίζεται στη φουκωική συμβολή για να μιλήσει για την εξουσία της γνώσης και του επιστημονικού λόγου, που συμβάλλουν στην κατασκευή ενός μακρινού, αντιδημοκρατικού, απανθρωποποιημένου και εξωτικοποιημένου «Άλλου». Ωστόσο, ο Εαυτός δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τον «Άλλον». Έτσι, μέσω του λόγου, οι ταυτότητες των «Άλλων» ανακατασκευάζονται διαρκώς από τον Εαυτό, με τρόπο που οδηγεί στην νομιμοποίηση της υποτίμησής τους. Επομένως, η περιθωριοποίηση, η διαφοροποίηση και ο αποκλεισμός επέρχονται ως απόρροια του διχοτομημένου σχήματος αντίστιξης και διαφοροποίησης πολιτισμικών χαρακτηριστικών όπου «Εμείς» είμαστε οι ανώτεροι και «πολιτισμένοι» και οι «Άλλοι» είναι οι κατώτεροι, «απολίτιστοι» και πρωτόγονοι (Bauman, 1990). Συγκεκριμένα, στον ευρωπαϊκό νεο-ρατσιστικό λόγο, ο «Άλλος» ισοδυναμεί με το Ισλάμ και τους/τις Μουσουλμάνους/ες και τοποθετείται εναντίον των λευκών δυτικών πληθυσμών. Έτσι, η εξω-ομάδα που ταυτίζεται με τον δαιμονοποιημένο Ισλαμιστή «Άλλο», θεωρείται ασύμβατη με τις αξίες και αρχές της Ευρώπης και εκλαμβάνεται ως γενικευμένη απειλή. Αυτή τη λογική εκφράζει ο Οριενταλισμός, σύμφωνα με τον οποίο ομογενοποιείται η Ανατολή και κατασκευάζεται αποκλειστικά βάσει μιας δυτικής προβολής που πηγάζει από απλές απεικονίσεις (Saeed, 2007 · Young, 2016).

Τέλος, ο νεορατσισμός διαθέτει χαρακτηριστικά «ρευστού ρατσισμού» (liquid racism). Ειδικότερα, ο ρευστός ρατσισμός αποτελεί μια μορφή «κρυμμένου» ρατσισμού που δεν παράγει μια μονολιθική ρατσιστική ανάγνωση ούτε εμφανώς ρατσιστικές ιδεολογίες. Ωστόσο, δεν θα έπρεπε να θεωρείται ότι είναι ένα εξασθενημένο ή αμφισβητούμενο υπόλειμμα ρατσισμού. Αντιθέτως, είναι μια αμφίσημη μορφή που ενθαρρύνεται καθώς λειτουργεί ελαχιστοποιώντας ποικίλες άμυνες ενάντια σε ρατσιστικούς ισχυρισμούς. Ο ρευστός ρατσισμός ανιχνεύεται ως «κρυμμένος ρατσισμός» κυρίως στο δημόσιο λόγο και, ειδικότερα, σε κειμενικά είδη που αντιπαρατίθενται φαινομενικά στον ρατσισμό. (Weaver, 2016 · Αρχάκης & Τσάκωνα, 2020). Εξαιτίας αυτού, δεν είναι εύκολο να αναγνωριστούν ξεκάθαρες στερεοτυπικές δηλώσεις. Αντιθέτως, οι περιγραφές που χρησιμοποιούνται για ομάδες «Άλλων» στηρίζονται σε επιχειρηματολογία με διαρκώς μεταβαλλόμενες κατηγοριοποιήσεις (Wetherell, 2005). Γι' αυτό τον λόγο, δεν πρέπει να θεωρούμε τις μειωτικές κατηγοριοποιήσεις και τις περιγραφές των ομάδων που βρίσκονται στη βάση του ρατσιστικού λόγου ως αντιληπτικά φαινόμενα, αλλά ως ρητορικές και επικοινωνιακές πράξεις. Μέσα από αυτές, ο/η ομιλητής/ρια κατασκευάζει την πραγματικότητα και δεν περιγράφει απλώς τη φύση της (Wetherell, 2005).

Κεφάλαιο 2^ο: Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1. Η μελέτη των απόψεων των γονέων

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις εναντίωσης των γονέων στην είσοδο των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, περιπτώσεις που έχουν απασχολήσει αρκετά τα ΜΜΕ της χώρας. Ωστόσο, στο βαθμό που γνωρίζουμε, εντοπίζονται μόνο τέσσερις έρευνες σχετικά με αυτό το ζήτημα, οι οποίες εξετάζουν τα εκάστοτε περιστατικά, κυρίως μέσω της ερευνητικής στρατηγικής των ημιδομημένων συνεντεύξεων.

Αρχικά, η Τσιρώνη (2017) διερευνά, μεταξύ άλλων, τις απόψεις και τα συναισθήματα γονέων σχετικά με την φοίτηση προσφύγων/ισσών και μεταναστ(ρι)ών μαθητ(ρι)ών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις. Από την ανάλυση των δεδομένων προκύπτει ότι τα συνεντευξιζόμενα υποκείμενα προσδίδουν αρνητικό πρόσημο στην παρουσία των παιδιών προσφύγων και μεταναστών στα ελληνικά σχολεία και, ειδικότερα, στα σχολεία που φοιτούν τα παιδιά τους. Συμπεραίνεται ότι υπάρχουν διαφοροποιημένες απόψεις εκ μέρους των γονέων, οι οποίες σχετίζονται με το μορφωτικό τους επίπεδο, αλλά και τη βαθμίδα εκπαίδευσης που φοιτούν τα παιδιά τους. Ακόμα, η έρευνα αποδεικνύει την ξενοφοβική συμπεριφορά των γονέων και τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά που αποδίδουν στα παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες, με την ερευνήτρια να αναφέρεται στη σχολική κοινότητα ως τη μικρογραφία της κοινωνίας όπου επικρατεί ο φόβος και το αίσθημα της απειλής από κάθε τι «διαφορετικό». Αυτή η άρνηση αποδοχής αποδίδεται στην εθνοπολιτισμική ετερότητα η οποία, καθώς είναι αντίθετη με το κυρίαρχο ελληνικό έθνος και πολιτισμό, ασκεί αρνητικές επιρροές και επιδράσεις στους/στις Έλληνες/ίδες μαθητές/ριες.

Στην έρευνά τους οι Κοκκίδου, Τουρτούρας, Ζάγκος και Κυρίδης (2019), συνδυάζοντας πλήθος ερευνητικών στρατηγικών ποιοτικής ανάλυσης, οδηγούνται στο γεγονός ότι ο λόγος των γονέων «φυσικοποιεί» όρους όπως «hot-spots» και «λαθρομενάστες», πρακτική που αποτελεί μέσο επιβολής της κυρίαρχης τάξης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εδραιώνεται το σχήμα διαχωρισμού «Αυτοί» και «Εμείς», με «Αυτούς» να βρίσκονται στο περιθώριο και εκτός σχολικών τάξεων και «Εμείς» να

είμαστε εντός. Τονίζεται, επίσης, η πίστη στο αφήγημα της ομοιογένειας, κάτι που οδηγεί στην υποτίμηση των διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων. Η ερευνήτρια και οι ερευνητές επισημαίνουν, μεταξύ άλλων, το επιχείρημα του φόβου της μετάδοσης ασθενειών, της ενδεχόμενης υποβάθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος και, γενικότερα, εντοπίζουν στον λόγο των γονέων στοιχεία του σύγχρονου ρατσιστικού λόγου που έχει στη βάση του «επιχειρήματα» από τη φυλετική θεωρία και τον πολιτισμικό ρατσισμό. Έτσι, επαληθεύουν την αρχική τους υπόθεση ότι ο λόγος εναντίωσης των γονέων στη συνύπαρξη των παιδιών προσφύγων με τα παιδιά τους έχει στη βάση του υπαρκτές διαστάσεις θεσμικού ρατσισμού στη χώρα. Καταλήγουν, λοιπόν, στο ότι ο λόγος των γονέων βρίσκεται σε συνάρτηση με τη ρητορική της ακροδεξιάς εγκληματικής οργάνωσης «Χρυσή Αυγή», αναπαράγοντας επιχειρήματα που εντοπίζονται στον λόγο της όταν ήταν ένα από τα κόμματα της Βουλής.

Στη συνέχεια, μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις η Χριστίδου (2020) διερευνά τις αντιλήψεις και τα συναισθήματα γονέων από την Θεσσαλονίκη για την είσοδο των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και, κατ'επέκταση, για το προσφυγικό ζήτημα. Η έρευνα αυτή φέρνει στην επιφάνεια τον προβληματισμό και τις αντιφάσεις που υπάρχουν στον λόγο των γονέων. Η αρχική θετική στάση των συνεντευξιζόμενων υποκειμένων για τους πρόσφυγες σε θεωρητικό επίπεδο αντικαθίσταται από μια δυσανασκέτηση όταν αναφέρονται στην εγκατάστασή τους στην Ελλάδα και, ειδικότερα, στην φοίτηση των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό δημόσιο σχολείο, η οποία σχετίζεται με τον μεγάλο αριθμό προσφύγων και τα διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους. Σύμφωνα με την Χριστίδου, επικρατεί ο φόβος ως κινητήρια δύναμη των αντιδράσεων, ο οποίος σχετίζεται με ζητήματα υγιεινής και εμβολίων, με την παραβατικότητα των προσφύγων και τα επικίνδυνα για τη χώρα πολιτικά τους κίνητρα, αλλά και με τις πολιτισμικές διαφορές των παιδιών προσφύγων που θα έχουν ως αποτέλεσμα την δυσκολία ένταξής τους και την απειλή της εθνικής ταυτότητας.

Τέλος, η τέταρτη έρευνα που εντοπίζεται στον ελληνικό ερευνητικό χώρο σχετικά με τις απόψεις των γονέων για την ένταξη των παιδιών προσφύγων έχει πραγματοποιηθεί από την Τεμπερεκίδου (2020). Μέσα από συνεντεύξεις με

μητέρες που υπέβαλλαν αίτηση μετεγγραφής των παιδιών τους εξαιτίας της εγγραφής είκοσι παιδιών προσφύγων σε σχολείο του Περάματος, εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο οι ίδιες νοηματοδοτούν την πράξη τους και κατασκευάζουν τα παιδιά πρόσφυγες ως ανεπιθύμητα. Από την ανάλυση, η οποία ακολουθεί την προσέγγιση της Κριτικής Λογοψυχολογίας, προκύπτει ότι κινητοποιούνται ερμηνευτικά ρεπερτόρια με βάση τον νεο-οριενταλιστικό και νεο-ρατσιστικό λόγο και τα επιχειρήματα των μητέρων έγκεινται σε ευρύτερους και σύγχρονους λόγους περί «προσφυγικής κρίσης». Οι συνεντευξιαζόμενες μητέρες αποδίδουν την απόφασή τους για μετεγγραφή στον φόβο που τους προκάλεσε ο ανεπιθύμητος «Άλλος». Έτσι, τα υποκείμενα τοποθετούν τους εαυτούς τους στη θέση της μητέρας που, υπερασπιζόμενη τη ζωή του παιδιού της, επιλέγει να προβεί στη μοναδική διανοητή επιλογή, εκείνη της αίτησης μετεγγραφής. Ένα σημαντικό εύρημα της έρευνας, είναι το γεγονός ότι όλα τα υποκείμενα που συμμετείχαν κινητοποίησαν τα ίδια ερμηνευτικά ρεπερτόρια, ανεξαρτήτως κοινωνικών διαφοροποιήσεων. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την έρευνα της Τσιρώνη (2017), η οποία εντόπισε διαφοροποιημένες απόψεις που βρίσκονται σε συνάρτηση με το υπόβαθρο των γονέων.

Ωστόσο, λόγω του περιορισμένου αριθμού ερευνών σχετικά με τις απόψεις των γονέων για την ένταξη των παιδιών προσφύγων στο εκπαιδευτικό σύστημα, τουλάχιστον στον βαθμό που κατάφερε η ερευνήτρια να εντοπίσει, παρακάτω παρουσιάζονται έρευνες που εξετάζουν την κατασκευή των προσφύγων/ισσών γενικότερα στον λόγο.

2.2. Η μελέτη της κατασκευής των προσφύγων/ισσών στον λόγο

Αρχικά, η Τσαντσαράκη (2018) έχει εκπονήσει διπλωματική εργασία σχετικά με την αναπαράσταση των παιδιών προσφύγων ως φορέων του δικαιώματος στην εκπαίδευση μέσα από άρθρα της εφημερίδας «Καθημερινή». Μέσω της ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου γίνεται εμφανής ο αντιφατικός λόγος της εφημερίδας, με κυρίαρχες τις εναλλαγές θετικών και αρνητικών αναφορών, ακόμα και μέσα στο ίδιο άρθρο. Από τη μία πλευρά, τα παιδιά πρόσφυγες αναπαριστώνται ως πολιτισμική και υγειονομική απειλή και από την άλλη, ως αθώα θύματα. Παράλληλα, παρουσιάζεται ως επιτακτική ανάγκη η προστασία του δικαιώματος

όλων των παιδιών και, συνεπώς, και των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση, με την κυβέρνηση να κατέχει τον ρόλο του εγγυητή αυτού του δικαιώματος. Επομένως, ενώ υπάρχει μια θετική αναπαράσταση των παιδιών προσφύγων και, σε γενικές γραμμές, ο λόγος της εφημερίδας παρουσιάζεται ως ανθρωπιστικός και εκσυγχρονιστικός, παρατηρείται ένας συγκαλυμμένος ρατσιστικός λόγος. Ωστόσο, ενώ τα άρθρα της εφημερίδας σημειώνουν την ανάγκη που έχουν τα παιδιά πρόσφυγες για βοήθεια μέσα από ένα φαινομενικά θετικό λόγο, τα προσεγγίζει ως σιωπηλά θύματα κατασκευάζοντας μια σχέση ιεραρχίας και δημιουργώντας μια απόσταση μεταξύ των προσφύγων/ισσών και της εθνικής ομάδας.

Σε συμφωνία με το συμπέρασμα της έρευνας της Τσαντσαράκη σχετικά με την αντιφατικότητα του λόγου φαίνεται να βρίσκεται και η έρευνα των Τσάκωνα, Καραχάλιου και Αρχάκη (2019). Υπό το πρίσμα της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου οι ερευνήτριες και ο ερευνητής εντοπίζουν τον αμφίσημο και ρευστό ρατσιστικό λόγο που ενυπάρχει στον φαινομενικά αντιρατσιστικό και θετικό λόγο ενός σποτ της αντιρατσιστικής καμπάνιας “#StopMindBorders Campaign” που έλαβε χώρα το 2017. Ο λόγος της καμπάνιας, ενώ έχει ως στόχο να εξαλείψει τις ρατσιστικές πρακτικές, έχει, αντιθέτως, ως αποτέλεσμα την αναπαραγωγή και την συγκάλυψη ανισοτήτων. Από την ανάλυση του υλικού, παρατηρείται η περιθωριοποιημένη και παθητική στάση μέσω της οποίας παρουσιάζονται οι πρόσφυγες/ισσες και μετανάστ(ρι)ες. Έτσι, προκύπτει από τον λόγο της καμπάνιας ότι οι ρατσιστικές πρακτικές, ως «φυσική» αντιμετώπιση της πολιτισμικής ετερότητας, αποτρέπονται μόνο με την αφομοίωση και την υιοθέτηση των πρακτικών και αξιών της πλειονότητας από την μειονότητα. Αυτό οδηγεί στη φυσικοποίηση της αφομοίωσής τους. Επομένως, πίσω από την αντιρατσιστική πλαισίωση και στόχευση της καμπάνιας, οι ρατσιστικές θέσεις όχι μόνο είναι κυρίαρχες, αλλά και φυσικοποιούνται.

Τα πορίσματα των παραπάνω ερευνών βρίσκονται σε σύμπνοια με τις παρακάτω διεθνείς έρευνες, οι οποίες εξετάζουν τη λογοθετική κατασκευή των προσφύγων/ισσών και των μεταναστ(ρι)ών. Ειδικότερα, επιβεβαιώνεται και από την έρευνα του Kreis (2017) η ρητορική περί αποκλεισμού των προσφύγων και της κατασκευής τους ως επικίνδυνων και μη επιθυμητών. Η ανάλυση αυτής της έρευνας

εστιάζει σε εκατό δημοσιεύσεις με τη χρήση του #refugeesnotwelcome στο Twitter, μέσα από τις οποίες εκφράζονται αρνητικά συναισθήματα, απόψεις και ιδεολογίες σχετικά με τους/τις πρόσφυγες/ισσες και τους/τις μετανάστ(ρι)ες στην Ευρώπη. Εδώ, τα πορίσματα της έρευνας έρχονται σε συνάρτηση με τάσεις στον χώρο της Ευρώπης, όπου ακροδεξιές ξενοφοβικές ομάδες αποκτούν δύναμη και εγκαθιδρύουν μέσα από τον ψηφιακό λόγο μια μορφή ρατσιστικού λόγου που θεωρείται αποδεκτή. Σχετικά είναι και τα συμπεράσματα της έρευνας που διεξήγαγε ο Ekman (2018), τα οποία αφορούν την κατασκευή των προσφύγων/ισσών και των μεταναστ(ρι)ών δια του λόγου κατά την περίοδο της «προσφυγικής κρίσης». Από την ανάλυση του υλικού παρατηρείται ότι οι ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούνται έτσι ώστε να κινητοποιήσουν και να οργανώσουν πολιτικές στοχοποίησης προσφύγων/ισσών και μεταναστ(ρι)ών από συγκεκριμένες ακροδεξιές ομάδες. Μέσα από τον διαδικτυακό λόγο αυτών των ομάδων κυρίαρχη είναι η κατασκευή των προσφύγων ως βιαστών, σεξιστών και δειλών.

Επιπροσθέτως, στην έρευνα των Ozduzen, Korkut & Ozduzen (2020) εξετάζεται η πολυπλοκότητα του ρατσιστικού λόγου μέσα από τον οποίο κατασκευάζονται οι Σύριοι πρόσφυγες στην Τουρκία. Οι ερευνητές, αναλύοντας τον διαδικτυακό λόγο στο Twitter, εντοπίζουν τη φυσικοποίηση του ρατσιστικού λόγου που μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιεί την εχθρότητα και το μίσος για να υποβιβάσει τους/τις Σύριους/ες πρόσφυγες/ισσες μετά την μαζική τους εγκατάσταση στην Τουρκία. Μέσα από αυτή την έρευνα τονίζεται το γεγονός ότι δεν πρόκειται για απλές, αυθαίρετες απόψεις, αλλά για απόψεις που προωθούν τη συστημική εχθρότητα και το μίσος και συμβάλλουν στην κοινωνική κατασκευή των προσφύγων/ισσών. Η ανάλυση του υλικού εστιάζει στο πώς η ανωνυμία, η έλλειψη ελέγχου και η ευρέως διαδεδομένη χρήση των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης εντείνει τα ρατσιστικά σχόλια. Ακόμα, στο υπό διερεύνηση υλικό διακρίνεται η «βιολογική ανωτερότητα» ως αποτέλεσμα έμφυλων και γεωγραφικών στερεοτύπων, καθώς οι άντρες Σύριοι πρόσφυγες κατασκευάζονται ως επικίνδυνοι εισβολείς, εν δυνάμει τρομοκράτες και πολιτικοί εξτρεμιστές που διεγείρουν το αίσθημα του φόβου. Από την άλλη πλευρά, οι χρήστες κατασκευάζουν τις γυναίκες προσφύγισες ως παθητικοποιημένα υποκείμενα με μοναδική ιδιότητα εκείνη της

τεκνοποίησης πολλών παιδιών. Σε συνάρτηση με την παραπάνω έρευνα, οι Ozcurumez και Mete (2020) εξετάζουν τον διαδικτυακό λόγο αποκλειστικά Τούρκων γυναικών, μέσα από τον οποίο οι Σύριοι πρόσφυγες κατασκευάζονται ως μια απειλητική εξω-ομάδα που πλήττει την ασφάλεια της Τουρκίας. Το υλικό της έρευνας υποδεικνύει ότι μέσα από την διαδικτυακή ομάδα στην οποία συνομιλούν οι γυναίκες, προβάλλονται στερεότυπα, κυριαρχεί ο διαχωρισμός του «Εμείς» και «Άλλοι», όπου οι «Άλλοι» κατασκευάζονται ως αποδιοπομπαίοι τράγοι και περιθωριοποιούνται. Πολύ συχνά οι Σύριοι πρόσφυγες κατέχουν τη θέση των «εισβολέων» στον λόγο των γυναικών, ο οποίος διακατέχεται από αισθήματα φόβου και εχθρικής.

Στη συνέχεια, στην έρευνά της, η Ibrahim (2017), εξετάζει άρθρα Βρετανικών εφημερίδων και διερευνά την δια του λόγου αναπαράσταση των προσφύγων/ισών και μεταναστ(ρι)ών στην Ευρώπη. Το ερευνητικό υλικό αναφέρεται σε συμβάντα των μαζικών σεξουαλικών επιθέσεων στην Γερμανία κατά τη διάρκεια των εορτασμών της Πρωτοχρονιάς 2015-16. Από την ανάλυση των άρθρων πηγάζει ότι οι λογοθετικές πρακτικές, με βασική προϋπόθεση να εξετάζονται σε συνάρτηση με το περικείμενο (context) και όχι μεμονωμένα, εμφανίζονται ως φυσικοποιημένες. Μέσα από την ανάλυση του μιντιακού λόγου αναπαράγονται οι φυλετικές ιδεολογίες με την κυρίαρχη ομάδα να τοποθετεί τις μειονότητες σε κατώτερη θέση, εκλαμβάνοντας το διαφορετικό ως απειλή. Σύμφωνα με την Ibrahim, τα υπό εξέταση άρθρα, αντί να αναφέρονται σε αυτή καθ'εαυτή την πράξη της σεξουαλικής επίθεσης, επικεντρώνονται στην εθνικότητα και την ταυτότητα των αυτουργών. Έτσι, γίνονται γενικευτικές αναφορές περί «κουλτούρας της βίας» ως βασικό χαρακτηριστικό των μειονοτικών ομάδων με σκοπό την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό τους. Τέλος, η ερευνήτρια κάνει λόγο για τον παραλληλισμό των σεξουαλικών επιθέσεων με τις μαζικές επιθέσεις που έλαβαν χώρα πριν από πολλά χρόνια στην Αίγυπτο, με σκοπό την προβολή μιας «κουλτούρας μαζικών σεξουαλικών επιθέσεων» ως φαινόμενο της Μέσης Ανατολής που θα εξαπλωθεί μέσω των προσφύγων/ισών και μεταναστ(ρι)ών στην Ευρώπη.

Συναφή είναι τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγε η Hosti (2016), σύμφωνα με την οποία φυσικοποιείται η «κουλτούρα του βιασμού» ως ιδιαίτερο

χαρακτηριστικό των μουσουλμάνων. Μέσα από τη φωτογραφία μιας κακοποιημένης γυναίκας σε μία ιστοσελίδα κατά του Ισλάμ, γίνεται συσχετισμός των σεξουαλικών επιθέσεων με όλους τους πρόσφυγες. Με αφορμή αυτόν τον συσχετισμό, δημιουργείται ένας έμφυλος, δυτικοποιημένος και φυλετικός διαχωρισμός που κατασκευάζει τη λευκή φυλή ως θύμα που χρήζει προστασίας από τους Ισλαμιστές. Η έμφυλη βία είναι ένα στοιχείο το οποίο εμφανίζεται συχνά στην κατασκευή των προσφύγων και μεταναστών, όπως αποδεικνύει και η έρευνα του Ekman (2019). Μέσα από αναρτήσεις σε αντιμεταναστευτικές σελίδες μιας πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης, ο ερευνητής εξετάζει τον φανερό ή ρευστό ρατσιστικό λόγο, εντοπίζοντας ως κυρίαρχο το επιχείρημα της εγκληματικότητας των προσφύγων. Έτσι, παρατηρούνται από τον Ekman λογοθετικές πρακτικές που κατασκευάζουν τους «Άλλους» μέσα από συναισθήματα εχθρικότητας και φόβου, σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους, οι οποίοι αντιμετωπίζονται με κατανόηση και αλληλεγγύη.

Κεφάλαιο 3^ο: Μεθοδολογία της έρευνας

3.1. Ερευνητικά Ερωτήματα

Η διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων αποτελεί σημαντικό βήμα για τη διεξαγωγή μιας έρευνας. Ωστόσο, κατά την πάροδο της ερευνητικής διαδικασίας, η αρχική τους μορφή μπορεί να μετασχηματιστεί και τα ερευνητικά ερωτήματα είναι πιθανό να επαναδιατυπωθούν (Τσιώλης, 2014). Τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζονται στην παρούσα εργασία ακολουθούν την λογοψυχολογική προσέγγιση των Potter και Wetherell. Σχετίζονται, από τη μία πλευρά, με την κατασκευή και, από την άλλη, με την λειτουργία, δηλαδή με τον τρόπο που συγκροτείται ο λόγος και με το τι επιτυγχάνεται μέσα από αυτή την κατασκευή (Potter & Wetherell, 2009). Συνεπώς, τα ερευνητικά ερωτήματα που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα τίθενται ως εξής:

- Με ποιους τρόπους κατασκευάζουν οι Σύλλογοι Γονέων και Κηδεμόνων τα παιδιά πρόσφυγες μέσα από τον λόγο και ποια επιχειρήματα χρησιμοποιούν;
- Ποια ερμηνευτικά ρεπερτόρια εντοπίζονται στον λόγο των Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων;

Με βάση το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα προκύπτει, κατά συνέπεια, το παρακάτω υποερώτημα:

- Ποιες ρητορικές τεχνικές χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. στον λόγο τους για να εναντιωθούν στην είσοδο των παιδιών προσφύγων στις σχολικές αιθουσες;

3.2. Ερευνητική Προσέγγιση και Ερευνητική Στρατηγική

Η παρούσα διπλωματική εργασία διεξήχθη υπό το πρίσμα της ποιοτικής προσέγγισης, καθώς θεωρήθηκε ως η καταλληλότερη μέθοδος για την ολιστική προσέγγιση και διερεύνηση του λόγου των Σ.Γ.Κ. όπως έχει καταγραφεί στα επίσημα έγγραφα. Ειδικότερα, η ποιοτική προσέγγιση της έρευνας μέσα από διαφορετικές μεθόδους και στρατηγικές έχει ως στόχο την ερμηνεία, την περιγραφή και την κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό αυτής της προσέγγισης είναι ότι δεν αντιλαμβάνεται την κοινωνική ζωή ως κάτι στατικό. Αντιθέτως, τη θεωρεί μια δυναμική διαδικασία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα

κοινωνικά φαινόμενα εξετάζονται ολιστικά, μελετώνται στην πολλαπλότητά τους, ενταγμένα στο κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό πλαίσιο που ανήκουν. Η ποιοτική έρευνα, λοιπόν, δεν είναι παγιωμένη, αλλά ακολουθεί μια διαρκώς αναστοχαστική διαδικασία από την πλευρά του/της ερευνητή/ριας (Τσιώλης, 2014). Έτσι, σκοπός της είναι να καταγράψει έγκυρα την υποκειμενική σκοπιά προσεγγίζοντας επαγωγικά τη σχέση μεταξύ θεωρίας και έρευνας και αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα ερμηνεύουν τον κοινωνικό τους κόσμο (Bryman, 2017).

Πιο συγκεκριμένα, η ερευνητική στρατηγική που εφαρμόστηκε με σκοπό να προσεγγισθούν τα ερευνητικά ερωτήματα είναι η ανάλυση λόγου γραπτών τεκμηρίων, η οποία ακολουθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία την εθνομεθοδολογικά εμπνεόμενη προσέγγιση των Potter και Wetherell. Προσεγγίζει, δηλαδή, τα ερευνητικά δεδομένα από κοινωνικο-ψυχολογική σκοπιά και όχι τόσο από ιστορική (βλ. ενότητα 1.2.). Η προσέγγιση αυτή κρίθηκε ως η καταλληλότερη, καθώς αντιμετωπίζει τον λόγο ως ένα είδος κοινωνικής δράσης και τον εξετάζει στην ευρύτερη σημασία του. Σύμφωνα με τους Potter και Wetherell, με τον όρο «ανάλυση λόγου» υπονοείται η ανάλυση οποιαδήποτε μορφής προφορικής και γραπτής αλληλεπίδρασης, είτε είναι επίσημη είτε ανεπίσημη (Μποζατζής, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάλυση λόγου μέσω του ρεύματος της λογοψυχολογίας εστιάζει, όχι μόνο στην καθημερινή αλληλεπίδραση και στις δραστηριότητες των ανθρώπων όταν νοηματοδοτούν τον κόσμο, αλλά και στους πόρους από τους οποίους εξαρτώνται αυτές οι δραστηριότητες (Potter & Wetherell, 2009).

3.3. Επιλογή δείγματος και υλικού ανάλυσης

Το υλικό της παρούσας έρευνας αντλήθηκε από πηγές του διαδικτύου και, συγκεκριμένα, από τις επίσημες ιστοσελίδες του κάθε σχολείου ξεχωριστά, αλλά και από τις διαδικτυακές σελίδες κάθε Σ.Γ.Κ. στην πλατφόρμα κοινωνικής δικτύωσης “Facebook”. Η αναζήτηση του υλικού μέσα από ανοικτά προσβάσιμες διαδικτυακές πηγές πραγματοποιήθηκε, αφενός, λόγω της αδυναμίας της ερευνήτριας να βρίσκεται στον χώρο και τον χρόνο που έλαβαν χώρα τα γεγονότα και, αφετέρου, λόγω της ανάγκης για διερεύνηση επίσημων κειμένων των οποίων η πρόσβαση να είναι ελεύθερη στο ευρύ κοινό. Ειδικότερα, η παρούσα έρευνα εξετάζει 21 επίσημα

και υπογεγραμμένα κείμενα που απαριθμούν συνολικά 17.039 λέξεις (βλ. Πίνακα 1 στο Παράρτημα). Ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα των επίσημων εγγράφων ως υλικού ανάλυσης είναι το γεγονός ότι αποτελούν στοιχεία του κοινωνικού ιστού των οποίων η παραγωγή δεν επηρεάστηκε καθόλου από την παρουσία της ερευνήτριας, όπως μπορεί να συμβεί κατά την διάρκεια της διεξαγωγής μιας συνέντευξης (Potter & Wetherell, 2009).

Ωστόσο, η δυσκολία που υπήρχε στην εύρεση του υλικού ανάλυσης της έρευνας οδήγησε τόσο στην διεύρυνση του χρονικού πλαισίου που αντιστοιχεί στην παραγωγή των επίσημων εγγράφων, όσο και στην συμπερίληψη διαφορετικών περιπτώσεων. Η δυσκολία αυτή οφείλεται στην διαγραφή αρκετών από τις επίσημες ιστοσελίδες των σχολείων και στην εκ νέου δημιουργία τους, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πια αναρτημένα τα επίσημα έγγραφα που αφορούν συγκεκριμένες περιόδους και γεγονότα. Η αφαίρεση των δημοσιευμένων εγγράφων παρατηρείται κυρίως μετά τα γεγονότα που έλαβαν χώρα σε ένα σχολείο του Περάματος με κάποια μέλη του τότε κόμματος της Χρυσής Αυγής να εισβάλλουν στο σχολικό χώρο και οι δηλώσεις των γονέων να συνδέονται με το συγκεκριμένο ρατσιστικό κόμμα (βλ. ενότητα 3.4.). Έτσι, με την διεύρυνση του χρονικού πλαισίου παραγωγής του υλικού ανάλυσης στα τέσσερα χρόνια, από το 2016 έως το 2020, και την επιλογή έξι διαφορετικών Σ.Γ.Κ., επιτεύχθηκε η συλλογή του υλικού της έρευνας, το οποίο κρίθηκε αρκετό για την διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων που είχαν τεθεί. Επιπλέον, το γεγονός ότι τα επίσημα έγγραφα έχουν παραχθεί από διαφορετικούς Σ.Γ.Κ. ανά διαφορετικές περιοχές της χώρας δίνει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα του λόγου εναντίωσης των Σ.Γ.Κ. Πιο συγκεκριμένα, οι Σ.Γ.Κ. είναι από τις περιοχές του Ωραιοκάστρου, του Νέου Ικονίου, της Φιλιππιάδας, της Χίου, της Σάμου και της Μυτιλήνης.

Ωστόσο, για την καλύτερη κατανόηση του κοινωνικού πλαισίου στο οποίο παράχθηκαν τα εκάστοτε επίσημα έγγραφα διερευνήθηκε και ένα συμπληρωματικό υλικό που αφορά δεκαεφτά βιντεοσκοπημένες συνεντεύξεις, συνελεύσεις και συγκεντρώσεις μελών των διαφορετικών Σ.Γ.Κ. (βλ. Πίνακα 2 στο Παράρτημα). Αυτό το υλικό βρίσκεται διαθέσιμο στη διαδικτυακή πλατφόρμα “YouTube” και είναι αναρτημένο εν γνώσει των Συλλόγων μέσα από δικούς τους ηλεκτρονικούς

λογαριασμούς. Στη συνέχεια, αυτά τα βίντεο απομαγνητοφωνήθηκαν και χρησίμευσαν ως επιπρόσθετο υλικό, το οποίο όμως δεν εντάχθηκε στο κεντρικό σώμα του υλικού ανάλυσης της έρευνας και δεν χρησιμοποιήθηκε περαιτέρω. Έτσι, το απομαγνητοφωνημένο συμπληρωματικό υλικό, σε συνδυασμό με δημοσιογραφική κάλυψη από εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας, αξιοποιήθηκε στο να αποτυπωθεί το ξεχωριστό κοινωνικό πλαίσιο κάθε περίπτωσης και να γίνει κατανοητή η ιδιαιτερότητα καθεμιάς από αυτές, όπως παρουσιάζονται στην επόμενη υποενότητα. Εξάλλου, με τη συλλογή υλικού από διαφορετικές πηγές, την καταγραφή αλληλεπιδράσεων και τον μετέπειτα συνδυασμό τους με την παραγωγή των δεδομένων της έρευνας επιτυγχάνεται μια πληρέστερη ιδέα για τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται, όχι μόνο οι γλωσσικές πρακτικές των υποκειμένων, αλλά και η κατασκευασμένη φύση των απόψεών τους (Potter & Wetherell, 2009). Οι εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας οι οποίες προσέφεραν τη δημοσιογραφική κάλυψη των εκάστοτε γεγονότων (βλ. Πίνακα 3 στο Παράρτημα) είναι το «Πρώτο Θέμα», η «Καθημερινή», η «Εφημερίδα των Συντακτών», το «Alfavita.gr» και το «Iefimerida.gr».

3.4. Κοινωνικό πλαίσιο περιπτώσεων

Όσον αφορά την περίπτωση της Φιλιπιάδας, από το συμπληρωματικό υλικό⁸ πηγάζει ότι πάνω από εβδομήντα παιδιά πρόσφυγες σχολικής ηλικίας δεν έγιναν δεκτά στη σχολική μονάδα λόγω εναντίωσης του Σ.Γ.Κ. (Iefimerida, 2017), καθώς ο ίδιος αρνήθηκε την παραχώρηση του σχολικού κτιρίου και εναντιώθηκε στη συστέγαση των γηγενών παιδιών με τους πρόσφυγες (Πρώτο Θέμα, 2016).

Σύμφωνα με το συμπληρωματικό υλικό που αφορά την περίπτωση του Ωραιοκάστρου, ο Σ.Γ.Κ. κάλεσε σε έκτακτη γενική συνέλευση και ψηφοφορία. Από βιντεοσκοπημένη συνέλευση γονέων και από τη δημοσιογραφική κάλυψη προέκυψε ότι 136 από τους 138 γονείς και κηδεμόνες ψήφισαν υπέρ της μη-ένταξης των παιδιών προσφύγων στις σχολικές τάξεις. Ο Σ.Γ.Κ. προχώρησε σε απειλές για κατάληψη του σχολικού κτιρίου στην περίπτωση της εισόδου των μαθητ(ρι)ών προσφύγων (Καθημερινή, 2016). Ωστόσο, το αποκορύφωμα στην περίπτωση του

⁸ Οι πηγές που αναφέρονται στο συμπληρωματικό υλικό παρουσιάζονται αναλυτικά στους Πίνακες 2 και 3 του Παραρτήματος. Τα links που αντιστοιχούν σε κάθε πηγή ξεχωριστά είναι ενσωματωμένα σε hyperlinks.

Ωραιοκάστρου ήταν όταν εννιά άτομα αλυσοδέθηκαν στην αυλόπορτα του σχολείου για να αποτρέψουν την είσοδο σε εννιά παιδιά πρόσφυγες (Η Εφημερίδα των Συντακτών, 2016).

Σχετικά με την περίπτωση της Χίου, τα επίσημα έγγραφα πλαισιώθηκαν από βιντεοσκοπημένο υλικό, αλλά και από άρθρο της «Καθημερινής» (2018) όπου 1.130 γονείς υπέγραψαν και απέστειλαν εξώδικο στους/στις διευθυντές/ριες των σχολείων της Χίου για να μην λειτουργήσουν οι τάξεις ΔΥΕΠ στις σχολικές αίθουσες. Αντιθέτως, απαίτησαν τη δημιουργία τους μέσα στον καταυλισμό της ΒΙΑΛ. Εν συνεχεία, κοινοποίησαν επιστολές διαμαρτυρίας με δικαστικούς επιμελητές στο Υπουργείο Παιδείας και σε φορείς της εκπαίδευσης, στον αντιπεριφερειάρχη της Χίου και στον δήμαρχο του νησιού, στον πρόεδρο της Δημοτικής Επιτροπής Παιδείας, καθώς και στην Ένωση Γονέων και Κηδεμόνων Χίου.

Στη Σάμο πραγματοποιήθηκε με απόφαση των γονέων αποχή των μαθητ(ρι)ών από ένα δημοτικό σχολείο για μια εβδομάδα εξαιτίας της εισόδου 14 παιδιών προσφύγων στο σχολείο, όπως αποδεικνύεται από βιντεοσκοπημένη συνέλευση του Σ.Γ.Κ., αλλά και από άρθρα του «Έθνους» (2019). Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αποχή ξεκίνησε με τους 106 από τους 150 μαθητές/τριες και με 70 γονείς και κηδεμόνες να ψηφίζουν υπέρ και 16 κατά της αποχής. Ωστόσο, την επόμενη μέρα παρατηρήθηκε αποχή του συνόλου όλων των μαθητ(ρι)ών των Δημοτικών Σχολείων ολόκληρου του νησιού. Ταυτόχρονα, οι γονείς/κηδεμόνες διαμαρτυρήθηκαν έξω από το κτίριο της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης του νομού, προσκαλώντας όλους τους Σ.Γ.Κ. του νησιού να συμμετέχουν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, όπως αποδεικνύεται από βιντεοσκοπημένη συζήτηση των Σ.Γ.Κ., αλλά και από σχετική αρθρογραφία στην «Εφημερίδα των Συντακτών» (2019), να δημιουργηθεί κοινό αίτημα από δώδεκα Σ.Γ.Κ. για τη μη λειτουργία τάξεων ΔΥΕΠ μέσα στα σχολεία, αλλά για τη δημιουργία τους μέσα στο ΚΥΤ Σάμου.

Για την περίπτωση της Μυτιλήνης, καταγράφηκε ότι γονείς τοποθέτησαν λουκέτο σε δημοτικό σχολείο του νησιού στο οποίο θα ξεκινούσαν μαθήματα εννιά μαθητ(ρι)ές πρόσφυγες, κάτι που επιβεβαιώνεται και από αντίστοιχα άρθρα. Ακόμα, αποδεικνύεται ότι γονείς και κηδεμόνες έκλεισαν τον δρόμο που οδηγεί στο

σχολείο αποτρέποντας τη διέλευση του λεωφορείου που μετέφερε τα παιδιά (Πρώτο Θέμα, 2016).

Τέλος, για την υπόθεση ενός δημοτικού σχολείου του Περάματος στο Νέο Ικόνιο υπάρχει διαθέσιμο, από όσο γνωρίζουμε, ένα μόνο επίσημο έγγραφο του 2017. Αυτή είναι η περίπτωση που απασχόλησε για μέρες τα ΜΜΕ της χώρας, περισσότερο από κάθε άλλη παρόμοια υπόθεση με αποτέλεσμα οι αρμόδιοι του σχολείου να έχουν διαγράψει όλες τις διαδικτυακές αναρτήσεις εκείνης της περιόδου. Ωστόσο, ανακτήθηκε αρκετό συμπληρωματικό υλικό, από το οποίο πηγάζει ότι τον Ιανουάριο του 2017, δηλαδή στη μέση της σχολικής χρονιάς, περισσότεροι από τους μισούς γονείς/κηδεμόνες ζήτησαν την μετεγγραφή 70 μαθητ(ρι)ών από ένα σχολείο του Περάματος εξαιτίας της έναρξης τμήματος ΔΥΕΠ για 20 παιδιά πρόσφυγες. Σε μια κινητοποίηση των γονέων και κηδεμόνων έξω από το σχολικό κτίριο την ημέρα υποδοχής των παιδιών προσφύγων εισέβαλε ο τότε βουλευτής του πρώην κόμματος της Χρυσής Αυγής, Γιάννης Λαγός, μαζί με τους υποστηρικτές του. Έτσι, η υπόθεση πήρε μεγάλη διάσταση με τους γονείς και κηδεμόνες να χαρακτηρίζονται ως ρατσιστές και οπαδοί της Χρυσής Αυγής στον λόγο των ΜΜΕ (Η Εφημερίδα των Συντακτών, 2017 · Alfavita, 2017 · Καθημερινή, 2017).

3.5. Κωδικοποίηση

Μετά τη συλλογή του ερευνητικού υλικού, την σύνδεσή του με το συμπληρωματικό υλικό και την καταγραφή του κοινωνικού πλαισίου, έγινε μια πρώτη διερευνητική ανάγνωση για να οριστεί το σώμα του εμπειρικού υλικού της έρευνας (corpus). Στη συνέχεια, ορίστηκε το σύνολο των ερευνητικών τμημάτων που θα υποβληθούν σε ανάλυση και, έπειτα, πραγματοποιήθηκε η διαδικασία της κωδικοποίησης (Σακαλάκη, 2008). Η διαδικασία αυτή προηγείται της ανάλυσης και ξεχωρίζει πολύ από αυτή, καθώς σκοπός της δεν είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων αλλά η διαχείριση και η συμπύεση ενός δύσχρηστου σχήματος λόγου σε πιο μικρά και διαχειρίσιμα κομμάτια (Potter & Wetherell, 2009). Σύμφωνα με αυτή τη διαδικασία, πραγματοποιείται η απόδοση νοήματος ή ιδιοτήτων στο υλικό της έρευνας και η σταδιακή κωδικοποίησή του με την παραγωγή κωδικών-κατηγοριών μέσα από την εξέταση των εγγράφων σειρά προς σειρά (line by line) (Ιωσηφίδης, 2008). Κατ' αυτό

τον τρόπο, τα δεδομένα της έρευνας οργανώνονται με βάση ένα κοινό σύστημα κωδικών ή κατηγοριών ταξινόμησης το οποίο διαμορφώνεται σταδιακά. Έτσι, αρχίζουν να δημιουργούνται διαφορετικές κατηγορίες και υποκατηγορίες οι οποίες δίνουν μια περιληπτική περιγραφή του περιεχομένου των επιμέρους μικρότερων τμημάτων του υλικού της έρευνας. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ανάλυσης λόγου οι κωδικοί-κατηγορίες δεν είναι a priori καθορισμένες, όπως θα συνέβαινε σε μία παραγωγική προσέγγιση. Αντιθέτως, προκύπτουν μέσα από το ίδιο το κείμενο (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Στην συγκεκριμένη διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκαν πολλές αναγνώσεις του ερευνητικού υλικού έτσι ώστε να γίνει η επιλογή του κυρίως σώματος των κειμένων (corpus) που παρουσιάζουν αναλυτικό ενδιαφέρον και μπορούν να συμβάλλουν στην διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εντοπίστηκαν μονάδες νοήματος οι οποίες συνδέονται μεταξύ τους με βάση το περιεχόμενό τους και τη μεγάλη συχνότητα της εμφάνισής τους στο σύνολο των κειμένων. Έτσι, οι ομάδες των συσχετιζόμενων αποσπασμάτων καθόρισαν τη διαμόρφωση της κεντρικής αναλυτικής έννοιας που χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα, τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια. Στην επόμενη ενότητα πραγματοποιείται μια πιο αναλυτική παρουσίαση αυτού του όρου, αλλά και των ρητορικών τεχνικών δόμησης γεγονότικότητας που χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. για να δομήσουν την επιχειρηματολογία τους.

3.6. Έννοιες και τεχνικές στην ανάλυση λόγου

3.6.1. Ερμηνευτικά ρεπερτόρια

Κεντρική θέση στην ανάλυση των δεδομένων της έρευνας κατέχει η έννοια του «ερμηνευτικού ρεπερτορίου» (interpretive repertoire), όπως την υιοθετούν οι Potter και Wetherell από το έργο των Gilbert και Mulkay (1984). Η έννοια αυτή αναδύθηκε από την αναλυτική πρακτική και αναφέρεται σε *«ευρέως αναγνωρίσιμες συστάδες όρων, περιγραφών και σχημάτων λόγου συχνά συναρμολογημένων γύρω από μεταφορές ή ζωηρές εικόνες»* (Potter & Wetherell, 2009:207). Σύμφωνα με αυτή την θεωρία, οι λόγοι είναι «ερμηνευτικά ρεπερτόρια» και παίρνουν τη μορφή εύπλαστων πόρων στην κοινωνική διάδραση. Πιο συγκεκριμένα, η διερεύνηση των

ερμηνευτικών ρεπερτορίων είναι ο τρόπος για την καλύτερη κατανόηση ζητημάτων σχετικά με την κατασκευή του κόσμου, της κοινωνικής δράσης, του εαυτού μας και του «Άλλου». Η εστίαση βρίσκεται, όχι μόνο στο πώς οι γλωσσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται επιτυγχάνουν την κατασκευή εννοιών και φαινομένων, αλλά και στο τι επιτυγχάνεται με τη χρήση της γλώσσας γενικότερα.

Κάθε ρεπερτόριο διαθέτει διαφορετικά μέσα και εφόδια επιτρέποντας στα υποκείμενα να κατασκευάζουν κάθε φορά διαφορετική εκδοχή της πραγματικότητας καθώς εμπλέκονται κάθε φορά σε διαφορετικές καταστάσεις. Αν και τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια συγκροτούνται από συγκεκριμένες δομές διαφορετικών τρόπων νοηματοδότησης της πραγματικότητας, οι δομές αυτές δεν είναι παγιωμένες. Αντιθέτως, μεταβάλλονται μέσω της ρητορικής χρήσης καθιστώντας εφικτό στον/στην καθένα/μία να επιλέξει κάθε φορά αυτό που θεωρεί ότι ταιριάζει περισσότερο στο δεδομένο συγκείμενο. Έτσι, μεγάλη σημασία έχει το γεγονός ότι οι λόγοι των υποκειμένων δεν διέπονται από συνέπεια, αλλά μεταβάλλονται εφόσον χρησιμοποιούνται έννοιες και φράσεις διαφορετικών λόγων σε διαφορετικά συγκείμενα. Στόχος, λοιπόν, της ανάλυσης είναι η εξέταση των ρηματικών πρακτικών μέσω των οποίων κατασκευάζονται κάθε φορά οι εκάστοτε κατηγορίες (Philips & Jorgensen, 2009).

3.6.2. Ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας

Με σκοπό την πιο ενδελεχή ανάλυση του τρόπου με τον οποίο χτίζονται τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια και δομείται η επιχειρηματολογία που χρησιμοποιούν οι διαφορετικοί Σ.Γ.Κ. στον λόγο τους διερευνήθηκαν οι ρητορικές τεχνικές μέσα από τις οποίες επιδιώκουν να πείσουν τους/τις αναγνώστες/ριες των επίσημων εγγράφων. Όπως προαναφέρθηκε, το ενδιαφέρον της λογοψυχολογίας επικεντρώνεται στις περιγραφές που κάνουν τα άτομα για τα γεγονότα καθώς, μετά από μελέτες, έχει αποδειχθεί ότι υπάρχουν πολύ συχνά τροποποιήσεις στην ομιλία τους (Edwards και Potter, 1992). Εύλογα, λοιπόν, δημιουργείται το ερώτημα σχετικά με το πώς τα άτομα δομούν την επιχειρηματολογία τους.

Ακολούθως, οι Edwards και Potter (1992), θεωρούν ότι είναι πιθανό τα άτομα στην καθημερινότητά τους να έρθουν αντιμέτωπα με το «δίλημμα του διακυβέματος»

(dilemma of stake). Αυτό σημαίνει ότι μπορεί οτιδήποτε κάποιο άτομο πει ή κάνει να αποδοθεί στο συμφέρον του που απορρέει από τα λόγια ή τις πράξεις του. Ένας τρόπος για να μην υπάρξει αυτή η υπονόμηση του λόγου είναι το «εμβόλιο κατά του διακυβεύματος» (stake inoculation), μέσω του οποίου το άτομο θέτει σε λειτουργία διάφορες ρητορικές τεχνικές προκειμένου να αποτρέψει την υπομόμηση του λόγου του (Potter, 2005). Ειδικότερα, αυτές οι τεχνικές ονομάζονται «ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας» (fact construction devices) και μέσω αυτών οι αναφορές παρουσιάζονται ως γεγονικές (factual). Αυτές οι ρητορικές τεχνικές δομούνται σύμφωνα με το μοντέλο λογο-δράσης (Discourse-action model ή DAM), το οποίο δίνει έμφαση σε τρεις βασικούς άξονες: τη «δράση» (action), το «γεγονός και το συμφέρον» (fact and interest) και τη «λογοδοσία» (accountability). Ειδικότερα, για μεγαλύτερη κατανόηση των ρητορικών τεχνικών δόμησης γεγονικότητας που χρησιμοποιούν στον λόγο τους οι Σ.Γ.Κ., αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο (βλ. ενότητα 4.4.) αποσπάσματα από τα επίσημα έγγραφα που είναι χαρακτηριστικά της κάθε ρητορικής τεχνικής και συμβάλλουν στην διερεύνηση του σχετικού ερευνητικού ερωτήματος.

3.7. Η διαδικασία της έρευνας

Αρχικά, η ερευνήτρια κατέληξε στο κεντρικό θέμα της παρούσας έρευνας και έθεσε τα πρώτα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία, ωστόσο, ήταν υπό διαμόρφωση καθ'όλη την ερευνητική διαδικασία. Στη συνέχεια, αφιερώθηκε ένα σημαντικό χρονικό διάστημα για μελέτη και για την τελική επιλογή της ερευνητικής προσέγγισης και της ερευνητικής στρατηγικής. Εφόσον επιλέχθηκε η ανάλυση γραπτών τεκμηρίων λόγου ως η καταλληλότερη ερευνητική στρατηγική για τη διερεύνηση των υπό διαμόρφωση ερευνητικών ερωτημάτων, αναδύθηκε ο «bottom up» χαρακτήρας της συγκεκριμένης έρευνας, δηλαδή η διεξαγωγή της από κάτω προς τα πάνω.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, αφιερώθηκε το επόμενο χρονικό διάστημα για τη διερεύνηση και τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας. Αυτή η περίοδος αφορά τόσο τη διερεύνηση του κατάλληλου υλικού ανάλυσης, δηλαδή των επίσημων εγγράφων, όσο και του συμπληρωματικού υλικού των άρθρων από εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας, των βίντεο και της απομαγνητοφώνησής τους για την πιο προσεκτική

και καλύτερη κατανόηση και πλαισίωση των διαφορετικών περιστατικών που συνέβαλαν στο να παραχθούν τα εκάστοτε επίσημα έγγραφα. Η πρόσβαση στο τελικό σώμα του υλικού ανάλυσης επιτεύχθηκε με αρκετές δυσκολίες (βλ. ενότητα 3.3.). Εξαιτίας αυτού, η διερεύνηση του συμπληρωματικού υλικού υπήρξε πολύ βοηθητικός παράγοντας. Στη συνέχεια, αφού η ερευνήτρια εξοικειώθηκε με το τελικό σώμα του υλικού ανάλυσης, το συνέδεσε με το συμπληρωματικό υλικό και κατέγραψε το κοινωνικό πλαίσιο κάθε περίπτωσης ξεχωριστά, ενώ παράλληλα δημιούργησε τους αντίστοιχους πίνακες του υλικού για καλύτερη οργάνωση. Ύστερα, πραγματοποιήθηκε ενδεδειγμένη μελέτη για την επιλογή μιας συγκεκριμένης προσέγγισης ανάλυσης λόγου που θα ήταν η καταλληλότερη για την διερεύνηση των υπό διαμόρφωση ερευνητικών ερωτημάτων και ακολούθησε η συγγραφή του κεφαλαίου της μεθοδολογίας.

Έπειτα, έλαβε χώρα η κωδικοποίηση, όπου η ερευνήτρια χρειάστηκε να εξετάσει πολύ προσεκτικά τα δεδομένα της ερευνητικής διαδικασίας για να σχηματιστούν οι κατάλληλες κατηγορίες. Στη συνέχεια, επιλέχθηκαν τα πιο αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα από κάθε κατηγορία, τα οποία κατασκεύασαν και τα τελικά ερμηνευτικά ρεπερτόρια. Η ερευνήτρια, ακολούθως, προέβη στην ανάλυση των ερμηνευτικών ρεπερτορίων και στην ταυτόχρονη μελέτη των θεωρητικών εννοιών που αναδύονταν μέσα από την ανάλυση, ενώ, στην πορεία, εξέτασε ξανά το υλικό ανάλυσης για να εντοπίσει τις ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας που χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. έτσι ώστε να κάνουν πιο πειστική την επιχειρηματολογία τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, πραγματοποιήθηκε η συγγραφή του κεφαλαίου της ανάλυσης και, σχεδόν παράλληλα, του θεωρητικού πλαισίου. Η συγγραφή αυτών των δυο κεφαλαίων επιτεύχθηκε μέσα από μια διαδικασία πολλών επαναδιαμορφώσεων, προβληματισμών και αναστοχασμών. Τέλος, διερευνήθηκαν οι αντίστοιχες έρευνες που έχουν διεξαχθεί στο παρελθόν και παρουσιάστηκε το κεφάλαιο της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Κεφάλαιο 4^ο: Ανάλυση δεδομένων

4.1. Τα παιδιά πρόσφυγες ως υγειονομική απειλή

Το πρώτο ερμηνευτικό ρεπερτόριο που προκύπτει από τα επίσημα έγγραφα των Σ.Γ.Κ. είναι εκείνο των παιδιών προσφύγων ως υγειονομικής απειλής. Ειδικότερα, αυτό είναι το βασικό ρεπερτόριο, του οποίου η επιχειρηματολογία διατρέχει όλα τα επίσημα έγγραφα. Οι γονείς/κηδεμόνες αναφέρονται στην ελλιπή ενημέρωση που έχουν για το ζήτημα της υγείας των παιδιών προσφύγων, καθώς θεωρούν αυτονόητη την έλλειψη των απαραίτητων εγγράφων και του εμβολιασμού των παιδιών, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα:

Οι αρμόδιοι υποδέχτηκαν τα παιδιά πολιτών τρίτων χωρών στο εκπαιδευτικό σύστημα με ελλιπή εμβολιασμό, γεγονός που επιβεβαιώνεται από τα πολλαπλά και αλληπάλληλα κρούσματα σοβαρών και μεταδοτικών νοσημάτων (παρά τις ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ, πάντα, διαβεβαιώσεις ότι όλα είναι επαρκέστατα ελεγμένα). Τα ατομικά δελτία εμβολιασμού δεν έφεραν σφραγίδα του φορέα και του Γιατρού που διενέργησε τον εμβολιασμό (αντίγραφο επέδειξε, σε συνάντηση με το Δ.Σ. του Συλλόγου μας, ο Συντονιστής Εκπαίδευσης Προσφύγων Φιλιππιάδας). Άγνοια ή σκόπιμη απόκρυψη της υγειονομικής κατάστασης των παιδιών πολιτών τρίτων χωρών που θα φοιτούσαν στο Σχολείο μας 48 ώρες πριν την έναρξη των μαθημάτων, με αποτέλεσμα να τίθεται σε άμεσο κίνδυνο την υγεία όλων των μαθητών του Σχολείου, με τη διασπορά σοβαρών και μεταδοτικών νοσημάτων. (Φιλιππιάδα, Δελτίο Τύπου, 5 Δεκεμβρίου 2016)

Επιχειρήματα σχετικά με υπογεγραμμένα και επίσημα έγγραφα που συνδέονται με την ιδιότητα του πολίτη και με διακρίσεις σχετικά με «πραγματικούς, δυνητικούς, ενοχλητικούς και επικίνδυνους ή μη» πολίτες διαμορφώνονται έμμεσα ή άμεσα με βάση συγκεκριμένες βιολογικές και ιατρικές προϋποθέσεις. Έτσι, μέσα από τον έλεγχο της βιολογικής ζωής και της βιοεξουσίας πραγματώνεται η ρύθμιση των κοινωνικών σωμάτων και η στοχοποίηση κοινωνικών ομάδων με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι εκάστοτε κοινωνικές ομάδες

τοποθετούνται σε κατηγορίες και καθίστανται έρμαιο «πολιτικών κλίμακας» (Δουζίνας, 2020).

Ακολούθως, η βασική έννοια πάνω στην οποία χτίζονται τα όρια αυτών των κατηγοριών είναι εκείνη της διαφοράς και, συγκεκριμένα, όταν η ίδια εξισώνεται με την κοινωνική κατωτερότητα. Ειδικότερα, τα κύρια κριτήρια γύρω από τα οποία κατασκευάζονται τα «φυσιολογικά ή μη» σώματα είναι η εθνότητα, το φύλο και η φυλή (Μακρυνιώτη, 2004). Έτσι, σύμφωνα με τη φουκωική αντίληψη, το ιατρικό βλέμμα καθορίζει τη ζωή των ανθρώπων ως μια αλληλουχία γεγονότων του εκάστοτε σώματος. Αναλαμβάνοντας, λοιπόν, το ρόλο ενός πειθαρχικού μηχανισμού, το ιατρικό βλέμμα εγκαθιδρύει κανονιστικές συμπεριφορές και ταυτότητες ατόμων και συλλογικοτήτων, πρότυπα και κοινωνικές ανάγκες που θεωρούνται «κατάλληλες» για μια σύγχρονη κοινωνία πολιτών (Αθανασίου, 2011). Ως εκ τούτου, την ώρα που τα σώματα των προσφύγων ελέγχονται, ταυτόχρονα στοχοποιούνται ως εν δυνάμει «απειλητικά» και «παθολογικά» (Λάγιος, Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016).

Μέσα από το έργο του, ο Φουκώ θέτει το σώμα ως κάτι μη ουδέτερο και το τοποθετεί στον πυρήνα της πολιτικής διαμάχης και διεκδίκησης, αλλά και σε σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας. Ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζονται τα σώματα μέσα στον λόγο φέρνει στην επιφάνεια προβληματισμούς σχετικά με τους εκάστοτε κυρίαρχους λόγους περί σώματος και τα συμφέροντα στα οποία αποσκοπούν, τις δεσμεύσεις στις οποίες οδηγούν οι μαζικές απεικονίσεις των σωμάτων, αλλά και τις διαδικασίες και τα επιχειρήματα σύμφωνα με τα οποία αξιολογούνται τα σώματα ως «φυσιολογικά ή μη», «υγιή ή μη» (Μακρυνιώτη, 2004). Υπό αυτό το πρίσμα, επαναλαμβανόμενες φράσεις από τα κείμενα των Σ.Γ.Κ. τονίζουν τη διαρκή προσπάθεια ιατροκοποίησης της «απειλής» των παιδιών προσφύγων, όπως: «υγειονομική βόμβα», «δημιουργία ανθυγιεινών συνθηκών», «άμεση απειλή της δημόσιας υγείας του νησιού μας», «άμεσο κίνδυνο εξάπλωσης» (Σάμος, Ψήφισμα, 2019), «αποτελεσματικός υγειονομικός έλεγχος» (Ωραιόκαστρο, Αναφορά, 2016).

Η αξιολόγηση και η οικοδόμηση των επιχειρημάτων στηρίζεται στις κυρίαρχες αντιλήψεις σχετικά με την καθαρότητα, την υγιεινή, τη ρυπαρότητα και στις σχέσεις

εξουσίας που δημιουργούνται από τις εκάστοτε κοινωνικές προϋποθέσεις περί «αποδεκτού και υγιούς σώματος» (Μακρυνιώτη, 2004). Αυτό φαίνεται από την αντίφαση που υπάρχει στα κείμενα των Σ.Γ.Κ. που, ενώ τονίζουν ότι το δικαίωμα της εκπαίδευσης είναι αγαθό όλων των παιδιών, προβάλλουν ως ισχυρότερη την κατασκευή των παιδιών προσφύγων ως κάτι απειλητικό για την υγεία των γηγενών παιδιών, αλλά και για την δημόσια υγεία στο σύνολό της.

Ως γονείς θεωρούμε ότι η εκπαίδευση είναι ένα αγαθό που δεν πρέπει να στερείται από κανένα παιδί οποιουδήποτε χρώματος, φυλής και ηλικίας, αλλά πιστεύουμε ακράδαντα ότι κυρίως και πρωτίστως μια ευνομούμενη ευρωπαϊκή πολιτεία πρέπει να εξασφαλίζει τη δημόσια υγεία (Σάμος, Επιστολή, 27 Φεβρουαρίου 2020).

Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω, οι πρακτικές της ιατρικής επιστήμης, όπως και η κυρίαρχη ρητορική, λαμβάνουν κομβική θέση (Λάγιος, Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016). Έτσι, τα σώματα παίρνουν μέρος σε άνισες σχέσεις εξουσίας, ελέγχονται, τοποθετούνται κοινωνικά, αξιολογούνται, περιθωριοποιούνται ή μπορεί, σύμφωνα με τα κοινωνικά κριτήρια της τάξης, της φυλής, του φύλου, της εθνότητας, μέχρι και να εξοντωθούν (Μακρυνιώτη, 2004). Για το λόγο αυτό, το φυσικό σώμα δεν μπορεί παρά να είναι οποτεδήποτε και οπουδήποτε κοινωνικό σώμα. Παρόλο που υπάρχει σαν ύλη, ερμηνεύεται μόνο σε άμεση συνάρτηση με το πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο (Entwistle, 2000 όπ. ανάφ. στη Μακρυνιώτη, 2004).

Επιπλέον, σε κάθε πολιτισμό πέρα από τους κανόνες καθαρότητας και ρυπαρότητας στους οποίους εντάσσονται τα σώματα, είναι και τα ίδια εστίες μόλυνσης και ρυπαρότητας. Ένα από τα βασικότερα στοιχεία που διαμορφώνουν τα γνωσιακά σχήματα των ατόμων (βλ. ενότητα 1.4.1.), μέσα από τα οποία εκλαμβάνεται η ρυπαρότητα, είναι ο πολιτισμός, ο οποίος προκαταβολικά διαθέτει οικοδομημένα και οργανωμένα θετικά πρότυπα και κατηγορίες. Το σημαντικότερο, όμως, είναι ότι ο πολιτισμός διαθέτει την εξουσία και τον δημόσιο χαρακτήρα να κάνει τα άτομα να συμμορφώνονται σε κατηγορίες πιο άκαμπτες και μη αναθεωρήσιμες. Έτσι, οι αντιλήψεις κάθε πολιτισμού σχετικά με την ακαθαρσία δηλώνουν το τι είναι ρυπαρό ή μη στην εκάστοτε κοινωνία και καθιστούν την ακαθαρσία «ύλη εκτός

θέσης» (βλ. ενότητα 1.4.1.) (Douglas, 2004). Υπό αυτό το πρίσμα, οι αντιλήψεις, οι ανησυχίες και οι φόβοι των Σ.Γ.Κ. που σχετίζονται με τη βρωμιά μετατρέπει τα ίδια τα παιδιά πρόσφυγες ως «ύλη εκτός θέσης». Έτσι, η ρυπαρότητα συνδέεται με τα σώματα των παιδιών προσφύγων και τα κάνει να φαίνονται σαν κάτι που διαταράσσει την κανονιστική δομή του σχήματος και πρέπει να απομακρυνθεί για να διατηρηθεί η τάξη.

Η ασθένεια, λοιπόν, είναι μία «πολιτισμική επιτέλεση», μία αλληλουχία γεγονότων που αλληλεπιδρά ανάλογα με τις εκάστοτε αφηγήσεις και παγιδεύει τα υποκείμενα σε «δίκτυα εξουσίας» (Ong, 2011). Η αρρώστια ισοδυναμεί με νοήματα αλλοτριότητας και σχετίζεται με μηχανισμούς ελέγχου και επιτήρησης, αναδεικνύοντας τη στενή σχέση μεταξύ πειθαρχίας και φροντίδας για το «γενικό καλό». Από τα παλαιότερα χρόνια, ωστόσο, η μεταφορά ασθενειών είναι ιστορικά συνδεδεμένη με τη μετανάστευση. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα σώματα των προσφύγων/ισών και των μεταναστ(ρι)ών γίνονται τα αντικείμενα της μετάδοσης ασθενειών, όπως παρουσιάζεται παρακάτω:

Είναι γνωστό ότι στο Κέντρο Φιλοξενίας (hot spot), λόγω υπερπληθυσμού (τριπλάσιος μέχρι τώρα, σε αριθμό της δυναμικότητάς του), δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστούν οι απαιτούμενες προϋποθέσεις καλής υγείας και διαβίωσης των ανθρώπων που ζουν εκεί. Υπάρχουν λοιπόν οι συνθήκες (και η πληροφόρηση) για την εκδήλωση μολυσματικών και παρασιτικών ασθενειών όπως η Ελονοσία και η Ψώρα, που δεν καλύπτονται με τα προγράμματα εμβολιασμού που εφαρμόζονται στα παιδιά [...] Σε περίπτωση συστέγασης παιδιών που νοσούν από μεταδιδόμενες ασθένειες με υγιή παιδιά, υπάρχει πάντα ο κίνδυνος εξάπλωσης αυτών και πιθανότητα εκδήλωσης επιδημιών. (Σάμος, Ανοικτή Επιστολή, 18 Νοεμβρίου 2016)

Τα σώματα αυτά είναι άμεσα συνδεδεμένα είτε με μεταδοτικές ασθένειες που υπάρχουν, είτε με άλλες που έχουν εξαλειφθεί από τον δυτικό κόσμο και οι ίδιοι μεταφέρουν με την έλευσή τους, όπως είναι η ελονοσία, η χολέρα, η ψώρα, η

φυματίωση και η πανούκλα (Harper & Raman, 2008) για τις οποίες γίνεται λόγος και στα επίσημα έγγραφα εκ μέρους των Σ.Γ.Κ., όπως στο παρακάτω απόσπασμα:

Προέρχονται από άλλη Ήπειρο, με τελείως διαφορετικό υπόβαθρο ασθενειών και συνθηκών υγιεινής. Δεν είναι εμβολιασμένοι σύμφωνα με το Εθνικό μας σύστημα εμβολιασμού και είναι άγνωστο αν είναι έστω εμβολιασμένοι από το περιβάλλον που προέρχονται. Σε καθημερινή βάση ενημερωνόμαστε για παρουσία νέων περιστατικών από ασθένειες που έχουν εκλείψει εδώ και δεκαετίες στη χώρα μας και έχουν καταγραφεί περιπτώσεις με άκρως μεταδοτικές ασθένειες στις οποίες δεν συνεργάστηκαν καθόλου με τις υγειονομικές αρχές. (Φιλιππιάδα, Επιστολή, 19 Σεπτεμβρίου 2016)

Το κλείσιμο των συνόρων συνοδεύεται από τη χαρακτηριστική φράση «ασθένειες των προσφύγων» που ήρθε να προστεθεί στο ρεπερτόριο της ιατρικής γλώσσας (Λάγιος, Λέκκα, Πανουτσόπουλος, 2016). Κατ' αυτό τον τρόπο, τα «ξένα σώματα» αποτελούν και αυτά μια επιδημιολογική κατηγορία, σύμφωνα με την οποία κατασκευάζεται μια νέα ταυτότητα, η «ταυτότητα της διασποράς» (diasporic identity). Αυτή η κατηγορία συνέβαλε στο να διαμορφωθεί μια ευρύτερη διάκριση μεταξύ της υγείας και της ασθένειας, η οποία ευδοκιμεί μέσα από τον φόβο και την αγωνία για την εθνική υγεία και κατασκευάζει το δίπολο «υγιές εθνικό σώμα» και «ξένο άρρωστο σώμα» (foreign diseased body) (Harper & Raman, 2008).

Στη συνέχεια, το επόμενο απόσπασμα πραγματεύεται την λύση που παρουσιάζουν οι γονείς/κηδεμόνες, η οποία είναι η περιθωριοποίηση των παιδιών προσφύγων σε σχολικές μονάδες μέσα στα «κέντρα φιλοξενίας» ή σε απομονωμένες ήδη υπάρχουσες δομές:

Να χρησιμοποιηθούν οι σχολικές κτηριακές υποδομές του νησιού, που σήμερα δεν λειτουργούν λόγω συγχωνεύσεων δομών, για την εκπαίδευση των προσφύγων/μεταναστών ή/και να χρησιμοποιηθεί διαμορφωμένος χώρος εντός του Κέντρου Φιλοξενίας. (Σάμος, Ανοικτή Επιστολή, 18 Νοεμβρίου 2016)

Ο Bauman (2008) τονίζει ότι όλα τα μέτρα που λαμβάνονται έτσι ώστε να εξαλειφθούν οι κίνδυνοι που ελοχεύουν στις «ξένες φυλές» βρίσκονται στο πλαίσιο του λόγου περί υγιεινής. Στόχος τους είναι ο περιορισμός της ελευθερίας κίνησης και η προσπάθεια να τεθούν υπό έλεγχο οι παράγοντες που θεωρούνται απειλητικοί για την δημόσια υγεία. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη δημιουργία ειδικά σχεδιασμένων και οριοθετημένων χώρων και τον εγκλεισμό τους σε αυτούς ή/και τη μεταφορά τους σε απομονωμένα και μακρινά μέρη που δεν επιτρέπουν την επαφή. Έτσι, η μεταφορά ασθενειών χρησιμοποιείται πολύ συχνά ως επιχείρημα για να περιοριστούν οι πληθυσμοί στα σημεία υποδοχής και να «αποκλειστεί η βρωμιά» (Harper & Raman, 2008: 6).

Εξετάζοντας, λοιπόν, τα εν λόγω έγγραφα, παρατηρείται η πρόταση για εκπαίδευση μέσα στα «κέντρα φιλοξενίας» ως η πρωταρχική λύση που προτείνουν οι περισσότεροι Σ.Γ.Κ. Με αυτό τον τρόπο, τα «κέντρα φιλοξενίας» φυσικοποιούνται και παρουσιάζονται ως δεδομένος τόπος εγκατάστασης και εκπαίδευσης των προσφύγων. Η φυσικοποίηση αποτελεί έναν σημαντικό μηχανισμό για την επιβολή της κυρίαρχης τάξης (Fairclough, 1989). Υπό αυτό το πρίσμα, η κοινοτιστική λύση ενός ξεχωριστού σχολείου για τα άτομα μιας «διαφορετικής» εθνοπολιτισμικής ομάδας μπορεί επιφανειακά να φαίνεται ότι υποστηρίζει την κουλτούρα της και ότι αποδέχεται την ταυτότητά της, αλλά στην πραγματικότητα συμβάλλει στον διαχωρισμό, στην περιθωριοποίηση και στην απομόνωση, αλλά και πολύ συχνά, στην γκετοποίηση. Αντιθέτως, η ιδέα για το καθολικό δικαίωμα στην εκπαίδευση ενσαρκώνεται στο «ένα σχολείο για όλους» (Halsey, 1997 όπ. αναφ. στο Ανδρούσου & Ασκούνη, 2009).

Τέλος, το επόμενο απόσπασμα έρχεται να προσθέσει το πιο πρόσφατο επιχείρημα εναντίον της εισόδου των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, εκείνο της εξάπλωσης του κορονοϊού (Covid-19) και του κινδύνου της πανδημίας:

Ανησυχητικά είναι τα νέα σχετικά με τα κρούσματα covid-19 στους μετανάστες-πρόσφυγες (135 μέχρι τώρα) που μπήκαν στο προσωρινό camp του Μαυροβουνίου (Καρά Τεπέ). Το ζήτημα που ανησυχεί όλους μας είναι το εύρος της διασποράς των συγκεκριμένων κρουσμάτων. Επειδή υπήρξε μεγάλη διασπορά μεταναστών-προσφύγων οι οποίοι

φιλοξενήθηκαν από ομοεθνείς τους σε σπίτια μέσα στην Μυτιλήνη τι μέτρα ελέγχου θα ληφθούν για τους μαθητές που προέρχονται από τις οικογένειες αυτές λαμβανομένου α. ότι δεν μπορεί να υπάρξει ιχνηλάτηση και β. τα ποσοστά σε covid-19 που υπάρχουν ανάμεσα στους μετανάστες πρόσφυγες; (Μυτιλήνη, Δελτίο τύπου, 18 Σεπτεμβρίου 2020)

Τα δεδομένα ως τώρα απεικονίζουν μια διττή επικινδυνότητα των προσφύγων καθώς μετακινούνται διαρκώς «σαν τους ιούς» και, παράλληλα, μεταφέρουν ιούς και αρρώστιες. Ο κορονοϊός (Covid-19) είναι ένας ιός που πρωτοεμφανίστηκε στην Κίνα στο τέλος του 2019 και, καθώς παρουσιάζει ταχύτατη μετάδοση, εξαπλώθηκε σε όλο τον πλανήτη, φθάνοντας στην Ελλάδα στις αρχές του 2020. Ένα βασικό ζήτημα στη διεθνή συζήτηση σχετικά με την πανδημία Covid-19 είναι οι φυλετικές διακρίσεις, καθώς το «ξένο» σώμα είναι αυτό που απειλεί την υγεία του ελληνικού. Μολαταύτα, το φαινόμενο της πανδημίας έβαλε όλους τους ανθρώπους σε καραντίνα, μετατρέποντας ακόμα και τον/την διπλανό/η μας ως κάτι επικίνδυνο. Ακολούθως, η «κατάσταση ανάγκης» την οποία έχουν κληθεί να ακολουθήσουν οι πρόσφυγες/ισσες έχει γίνει ακόμα πιο περιοριστική και ασφυκτική, θυμίζοντας μέτρα ενός δικτατορικού καθεστώτος (Δουζίνιας, 2020).

Ωστόσο, ενώ πρόκειται για ένα φαινόμενο πανδημίας, δηλαδή εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον πλανήτη, εκλαμβάνεται ως εθνική απειλή και αντιμετωπίζεται στο πλαίσιο του εκάστοτε έθνους-κράτους. Αυτό φαίνεται και από τον διαχωρισμό σε εθνικά κρούσματα, όπως παρουσιάστηκε στο παραπάνω απόσπασμα («τα νέα σχετικά με τα κρούσματα covid-19 στους μετανάστες-πρόσφυγες (135 μέχρι τώρα)»). Επομένως, ο στόχος του ελληνικού κράτους είναι η προστασία και η υγεία των Ελλήνων πολιτών (Αρχάκης, 2020). Το εθνικό σώμα των Ελλήνων είναι αυτό το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο, αυτό το οποίο κινδυνεύει. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η ρητορική που αναφερόταν στους/στις πρόσφυγες/ισσες παίρνει κυριολεκτική μορφή πλέον, κάνοντας το έθνος-κράτος να προσπαθεί να προστατεύσει και να ενισχύσει το ανοσοποιητικό του και να κρατήσει μακριά τον «επικίνδυνο Άλλο», συνδυάζοντας την κυριαρχία με τη βιοπολιτική (Δουζίνιας, 2020).

Συμπληρωματικά, το καθεστώς εξαίρεσης και αποκλεισμού που εγκαθιδρύεται μέσα από το σύστημα των συνόρων αφορά ολόκληρη την κοινωνία και όχι μόνο τους «Άλλους» πληθυσμούς. Η διαρκής κατασκευή μετατοπιζόμενων κατηγοριών αποκλεισμού και ορίων καθιστά κυβερνήσιμους/ες τον καθένα και την καθεμία μας (Ζαββού, 2013). Το βασικό μέλημα, λοιπόν, των νεωτερικών κοινωνιών είναι ο έλεγχος όχι μόνο των μεμονωμένων σωμάτων, αλλά και ολόκληρου του πληθυσμού (Μακρυνιώτη, 2004). Κατ'επέκταση, το μεταναστευτικό και προσφυγικό ζήτημα δημιουργούν εύφορο έδαφος για την διαμόρφωση και λειτουργία νέων πρακτικών που στοχεύουν στον έλεγχο και τη πειθάρχηση του συνόλου της κοινωνίας, αλλά και της συνεχούς χάραξης συνόρων που κάθε φορά συντελεί στο ποιος/ποια είναι ο/η «κανονικός/η» ή μη και στο ποιος/ποια ανήκει «εντός» των συνόρων ή «εκτός» (Λάγιος, Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016). Εξάλλου, ο εαυτός ορίζεται πάντα σε συνάρτηση και κατ'αντιστροφή της κατασκευής του «Άλλου», δημιουργώντας έτσι σχέσεις τύπου περικλείω-αποκλείω, εσωμαδάς-εξωμαδάς (Τρουμπέτα, 2000).

4.2. Τα παιδιά πρόσφυγες ως απειλή προς τον πολιτισμό και την εκπαίδευση

Στη συνέχεια, το δεύτερο ερμηνευτικό ρεπερτόριο έχει ως κεντρικό επιχείρημα τον φόβο για την αλλοίωση του ελληνικού πολιτισμού, αλλά και την απειλή προς την ποιότητα της εκπαίδευσης. Το επιχείρημα αυτό περιστρέφεται γύρω από την πολιτισμική και γλωσσική ετερότητα των παιδιών προσφύγων, η οποία, σύμφωνα με τους Σ.Γ.Κ., θα επιφέρει προβλήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία για τους/τις γηγενείς μαθητ(ρι)ές:

Η ένταξη επομένως των προσφυγόπουλων θα αλλοιώσει αφενός τον ελληνικό χαρακτήρα των σχολείων και αφετέρου θα υπάρξουν σοβαρότατες συνέπειες στο μαθησιακό κομμάτι των μαθητών των δημοτικών της πόλης μας. Σαν γονείς βλέπουμε μπροστά μας να έρχεται η υποβάθμιση της εκπαίδευσης και γενικότερα του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών μας (Φιλιπιάδα, Επιστολή, 19 Σεπτεμβρίου 2016).

Όπως φαίνεται στο παραπάνω ενδεικτικό απόσπασμα, οι Σύλλογοι εναντιώνονται στην ένταξη των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με επιχειρηματολογία που υπάρχει σε μεγάλο μέρος των επίσημων και υπογεγραμμένων εγγράφων. Στη βάση αυτής της επιχειρηματολογίας υπάρχει και ένα ακόμα ζήτημα, το οποίο παρουσιάζεται στην παρακάτω επιστολή:

Αναρωτιόμαστε λοιπόν, γιατί πρέπει να διαταράσσεται η εύρυθμη λειτουργία των σχολείων και η εκπαίδευση των παιδιών μας, απο τις υπό δημιουργία τάξεις, μιας και αυτές θα αποτελούνται από μεταβλητό αριθμό μαθητών με προσωρινή διαμονή, και διαφορετική σύνθεση σε μικρές χρονικές περιόδους; (Χίος, Επιστολή, 12 Σεπτεμβρίου 2018)

Σύμφωνα με τους Σ.Γ.Κ., ο μεταβαλλόμενος αριθμός των παιδιών προσφύγων εξαιτίας της αβεβαιότητας ως προς τον χρόνο παραμονής τους στον εκάστοτε τόπο παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην υποβάθμιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε πλήθος εγγράφων παρατηρείται η επαναλαμβανόμενη χρήση της φράσης *«η ένταξη των προσφυγόπουλων δεν μπορεί να γίνει εις βάρος της διδασκαλίας των άλλων μαθητών»*.

Όπως φαίνεται και από τα αποσπάσματα που εμπίπτουν σε αυτό το ερμηνευτικό ρεπερτόριο, οι πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες συγκεκριμένων ομάδων συγκρούονται με τις κυρίαρχες αξίες και εμφανίζονται ως απειλητικές για την κυρίαρχη ταυτότητα. Τέτοια φαινόμενα βρίσκονται σε συνάρτηση με τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα και την εθνοπολιτισμική διαφοροποίηση των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών, που εντείνονται με την παγκοσμιοποίηση και την αύξηση της εισόδου μεταναστ(ρι)ών και προσφύγων/ισσών (Ανδρούσου & Ασκούνη, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, οι Σ.Γ.Κ. κατασκευάζουν τα παιδιά πρόσφυγες ως απειλή για τον κυρίαρχο πολιτισμό και την γλώσσα και στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους σε δυο άξονες, τον εκπαιδευτικό και τον πολιτισμικό, όπως φαίνεται παρακάτω:

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ. Δεν μπορούν να συνυπάρξουν παιδιά μεταναστών τα οποία έχουν: α) τεράστιο εκπαιδευτικό κενό λόγω της πολύχρονης αποχής τους από οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης, β) διαφορετικές αντιλήψεις για το ρόλο της οικογένειας, τη θέση της γυναίκας, τη θρησκεία, με ελληνόπουλα που οι γονείς τους στερήθηκαν και στερούνται για να προσφέρουν στα παιδιά τους την καλύτερη μόρφωση, αυτή που αναγνωρίζουν και συγχαίρουν τα σχολεία της Ευρώπης [...] Η ένταξη επομένως των προσφυγόπουλων θα αλλοιώσει αφενός τον ελληνικό χαρακτήρα των σχολείων και αφετέρου θα υπάρξουν σοβαρότατες συνέπειες στο μαθησιακό κομμάτι των μαθητών των δημοτικών της πόλης μας. Σαν γονείς βλέπουμε μπροστά μας να έρχεται η υποβάθμιση της εκπαίδευσης και γενικότερα του μορφωτικού επιπέδου των παιδιών μας. [...] ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ. Το χάσμα στον πολιτισμό είναι τόσο μεγάλο που μια βίαιη μετακίνηση και εγκατάσταση μεταναστών στον τόπο μας μόνο προβλήματα προσαρμογής θα δημιουργήσει. Και είναι πιθανόν να αλλοιώσει πτυχές του δικού μας πολιτισμού, όπως της Εθνικής, Πολιτισμικής και Θρησκευτικής μας ταυτότητας. Σε μια ύποπτη διαδικασία υποβίβασης του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου των παιδιών μας, που με πολλές στερήσεις εξασφαλίζουμε. (Φιλιππιάδα, Επιστολή, 19 Σεπτεμβρίου 2016)

Εδώ, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι δυο φράσεις: «*με ελληνόπουλα που οι γονείς τους στερήθηκαν και στερούνται για να προσφέρουν στα παιδιά τους την καλύτερη μόρφωση, αυτή που αναγνωρίζουν και συγχαίρουν τα σχολεία της Ευρώπης*» και «*Σε μια ύποπτη διαδικασία υποβίβασης του βιοτικού και μορφωτικού επιπέδου των παιδιών μας, που με πολλές στερήσεις εξασφαλίζουμε*». Με αυτούς τους υπαινιγμούς μεγαλώνει ακόμα περισσότερο το χάσμα μεταξύ Ελλήνων και «ξένων», καθώς, πλέον, δεν τίθεται μόνο το θέμα της απειλής που επιφέρει η «διαφορετικότητα» των παιδιών, αλλά δημιουργείται το δίπολο μεταξύ υπεύθυνων και ανεύθυνων γονιών.

Σε αυτό το σημείο γίνεται αντιληπτό στον λόγο των Σ.Γ.Κ. το στοιχείο της πολιτισμικής ετερότητας (βλ. ενότητα 1.4.3), ενώ παρουσιάζονται επιχειρήματα που

λειτουργούν αξιολογικά. Ωστόσο, ο κάθε πολιτισμός δεν είναι συμπαγής και παγιωμένος με δεδομένα όρια, όπως φαίνεται να ενστερνίζονται στα έγγραφά τους οι Σ.Γ.Κ., ούτε υπάρχει «ένας», διαχρονικός πολιτισμός. Αντιθέτως, ο κάθε πολιτισμός αποτελείται από τη συνάντηση πολλών πολιτισμών. Υπό αυτό το πρίσμα, η «ελληνικότητα» δεν είναι μια παγιωμένη και στατική οντότητα, αλλά μια τομή συνάντησης πολλών και διαφορετικών ταυτοτήτων. Ειδικότερα, το γεωγραφικό σημείο που βρίσκεται η συγκεκριμένη χώρα την καθιστά «μία χώρα εν κινήσει», έναν τόπο συνεχούς πληθυσμιακής μετακίνησης. Η Ελλάδα, λοιπόν, «των δυο ηπείρων και των πέντε θαλασσών, το σταυροδρόμι τριών ηπείρων και το σταυροδρόμι πολιτισμών» (Χριστόπουλος, 2020: 45), δεν μπορεί παρά να είναι εξ ορισμού πολυπολιτισμική (Χριστόπουλος, 2020 · Ασκούνη, 2014).

Επιπροσθέτως, η πολιτισμική πολλαπλότητα χαρακτηρίζει και το κάθε άτομο ξεχωριστά, καθώς ο/η καθένας/μία αποτελείται από μια συνάντηση πολιτισμών και υπάγεται σε πολλές ομάδες (Ασκούνη, 2014 · Πλεξουσάκη, 2003 · Χριστόπουλος, 2020). Ωστόσο, οι Σ.Γ.Κ. κάνουν λόγο για τον κίνδυνο που δέχεται το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και οι σχολικές κοινότητες των παιδιών τους σαν να είναι ένα παγιωμένο και ομοιόμορφο σύνολο, το οποίο θα αλλοιωθεί από τους «Άλλους». Μολαταύτα, οι σχολικές τάξεις κάθε άλλο παρά ομοιόμορφα σύνολα είναι, καθώς απαρτίζονται όχι μόνο από μαθητές/ριες, αλλά και από δασκάλους/ες με διαφορετικά χαρακτηριστικά και καταβολές (Ανδρούσου, 2000).

Κατ'επέκταση, και οι ίδιοι οι πρόσφυγες/ισσες αναπαριστώνται ως μια ενιαία και αδιαφοροποίητη μάζα ανθρώπων. Πολύ συχνά απεικονίζονται ως «κύμα» ή «ρεύμα» που απειλεί να «πλήξει» ολόκληρο το δυτικό πολιτισμό, ενώ κυρίαρχο είναι το στοιχείο της μαζικότητας που τους απομακρύνει από στοιχεία που συγκροτούν μια αποδεκτή κοινωνική ταύτιση στο δυτικό πολιτισμικό πλαίσιο, όπως είναι το όνομα, η οικογένεια, η φιλία κ.α. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μαζικότητα επιφέρει ρατσιστικές και νεορατσιστικές ταυτίσεις, με την απώλεια του αυτο-ορισμού της ατομικής πολλαπλότητας να οδηγεί σε έναν ετεροπροσδιορισμό με τον οποίο εκμηδενίζεται η συνθετότητα της κοινωνικότητας και της ύπαρξης. Έτσι, με τις αναπαραστάσεις των προσφύγων ως αδιαφοροποίητα σώματα αποδυναμώνονται οι εθνοτικές και εθνικές τους ταυτότητες καθώς ομογενοποιούνται μέσα σε

φυλετικοποιημένες ομάδες με παντελή έλλειψη αυτονομίας και διαφοροποίησης (Τοπάλη, 2012).

Ακολούθως, αυτές οι αναπαραστάσεις των προσφύγων/ισσών στις δυτικές κοινωνίες που δίνουν έμφαση στη σωματική διάσταση και στην έλλειψη ατομικών χαρακτηριστικών νοηματοδοτούν τους/τις πρόσφυγες/ισσες ως μια ύπαρξη που βρίσκεται πιο κοντά στην πρωτογενή κατάσταση του ανθρώπου, παρά στον δυτικό πολιτισμό. Έτσι, ο «Άλλος» νοείται ως μια ύπαρξη χωρίς παρελθόν, που δεν διαθέτει κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, ούτε υπευθυνότητα και ενεργητικότητα, με βασικό χαρακτηριστικό την έλλειψη μιας συμπαγούς και έλλογης υποκειμενικότητας. Με αυτό τον τρόπο, οι πρόσφυγες/ισσες μέσα από την έμφαση στη σωματική και την υλική τους υπόσταση, κατασκευάζονται ως ελλειμματικοί, ως μια μειονεκτούσα ύπαρξη που ελέγχεται (Τοπάλη, 2012). Ωστόσο, εύλογα δημιουργείται το ερώτημα σχετικά με ποιες ιστορικές διεργασίες τα ανθρώπινα σώματα λειτουργούν ως φορείς συνόρου που επιτρέπει ή όχι την είσοδο και την ένταξή τους στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες (Λάγιος, Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016).

Στις μέρες μας ο νεορατσισμός (βλ. ενότητα 1.4.4.) χαρτογραφεί ιεραρχικά τις εθνοτικές ομάδες, όχι με βάση βιολογικές θεωρίες ή θεωρίες περί κληρονομικότητας, αλλά μέσα από την κατηγοριοποίηση διαφορετικών πολιτισμών (Μπαλιμπάρ, 2017). Έτσι, πραγματοποιείται ένας φαντασιακός διαχωρισμός, όπου ιεραρχείται ο δυτικός πολιτισμός ως ο «ανώτερος», ο οποίος κινδυνεύει να αλλοιωθεί από τον πολιτισμό των «Άλλων» που είναι κατώτερος. Υπό αυτό το πρίσμα, ενεργοποιούνται πρακτικές και τίθενται σε λειτουργία αντανακλαστικά προκειμένου να διαφυλαχθεί η λεγόμενη «ουσία» του δυτικού πολιτισμού (Τοπάλη, 2012), με κυριότερο στόχο την προστασία της ταυτότητας των Ελλήνων, του «εμείς», ενάντια σε κάθε ανάμειξη με τους «Άλλους», που διαθέτουν το στίγμα της ετερότητας (Μπαλιμπάρ, 2017). Αυτό το είδος ρατσιστικού λόγου παρατηρείται και στα έγγραφα των Σ.Γ.Κ. μέσα από επιχειρήματα σχετικά με την «προστασία» του ιεραρχικά «ανώτερου» ελληνικού πολιτισμού και γλώσσας έτσι ώστε να μην αλλοιωθεί.

Εν συνεχεία, οι Σ.Γ.Κ. τονίζουν και αναπαράγουν το αφήγημα της εθνικής ομοιογένειας με σκοπό την ενίσχυση της άποψή τους περί ανωτερότητας του ελληνικού πολιτισμού κάνοντας αναφορά στο Σύνταγμα και, συγκεκριμένα, στο άρθρο 16 που ψηφίστηκε στις 14 Μαρτίου 1986, για να «επισφραγίσουν» τη θέση τους, όπως παρουσιάζεται παρακάτω:

Αναφέρουμε το άρθρο 16 παρ.2 και 4 του Συντάγματος που αναφέρει αυτολεξεί: 16 παρ. 2 Σ. «Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες» και 16 παρ. 4 Σ. «Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια.» [...] Είναι σαφές λοιπόν ότι δεν προκύπτει καμία δυνατότητα ένταξης αλλοδαπών μαθητών στο Δημόσιο σχολείο, οι οποίοι, όπως διατείνονται οι παράγοντες του Υπουργείου παιδείας θα φιλοξενηθούν στη χώρα μας για μικρό χρονικό διάστημα. Επιπλέον υπάρχει προφανής και αξεπέραστη αντίθεση των στόχων που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα ακριβώς λόγω της ιδιότητάς τους ως αλλοδαπών («ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης»). (Ωραιόκαστρο, Ανακοίνωση, 16 Φεβρουαρίου 2017)

Σύμφωνα με τον Φουκώ (1976), η γνώση σχετίζεται με την εξουσία. Οι Σ.Γ.Κ., λοιπόν, επιλέγουν στα έγγραφά τους να προβάλλουν την θέση τους «υπογεγραμμένη» από έναν φορέα εξουσίας της γνώσης, το ίδιο το Κράτος, κάνοντάς την να φαίνεται πιο «έγκυρη» και «αντικειμενική». Μετέπειτα, κλείνουν αυτό το μέρος της επιστολής τους με την παρακάτω παραδοχή:

Από την γραμματική και μόνο διατύπωση του άρθρου καθίσταται σαφές ότι δικαίωμα απρόσκοπτης πρόσβασης στις δομές του δημόσιου σχολείου έχουν μόνο οι Έλληνες και όχι οποιοσδήποτε άνθρωπος βρίσκεται εντός της ελληνικής επικράτειας και μάλιστα έχει εισέλθει παράνομα σε αυτή. (Ωραιόκαστρο, Ανακοίνωση, 16 Φεβρουαρίου 2017)

Ωστόσο, το παραπάνω απόσπασμα του Σ.Γ.Κ. Ωραιοκάστρου έρχεται σε αντίθεση με το παρακάτω το οποίο είναι υπογεγραμμένο τρεις μήνες μετά από τον ίδιο Σύλλογο. Σε αυτό επισημαίνεται το αναφαίρετο δικαίωμα που έχουν τα παιδιά πρόσφυγες στην εκπαίδευση, υποστηρίζοντας, όμως, ότι αυτό θα επιφέρει την «κατάρρευση» του ελληνικού δημοσίου σχολείου.

Επίσης η πρόθεσή μας να εξασφαλίσουμε ακόμη και στα πλαίσια της σύντομης ή λιγότερο σύντομης διάρκειας της φιλοξενίας στους αλλοδαπούς, ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης και το γεγονός ότι οι ανήλικοι αλλοδαποί δικαιούνται μόρφωσης, όσο παραμένουν στον τόπο μας, στην παρούσα μετέωρη κατάσταση νομιμότητας, **δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να δεχθούμε την κατάρρευση των οριακής πλέον αντοχής, προκλητικά υποχρηματοδοτούμενων δομών και υποδομών του δημόσιου σχολείου, ούτε ότι θα πρέπει να ματαιωθούν εν τοις πράγμασι οι σκοποί της Δημόσιας Εκπαίδευσης που θέτει το Σύνταγμα στο άρθρο 16 παρ.2.** (Ωραιοκάστρο & Ν. Ικόνιο, Ανακοίνωση-Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017)

Σε αυτό το σημείο έχει μεγάλη σημασία η χρήση του όρου «φιλοξενία». Ο όρος αυτός εγκαθιδρύει μια σχέση εξουσίας μεταξύ του/της οικοδεσπότη/οικοδέσποινας και του/της φιλοξενούμενου/ης καθώς βασίζεται στην κεντρική προϋπόθεση της κατοχής και κυριαρχίας επί του οίκου. Αυτό το γεγονός συνεπάγεται μια σχέση εξουσίας-δύναμης μεταξύ του/της εκάστοτε οικοδεσπότη/οικοδέσποινας και του/της ξένου/ης που ζητά φιλοξενία (Derrida, 2006). Η φιλοξενία, δομικά, προϋποθέτει μία απόσταση μεταξύ εκείνων που ανήκουν στον/στην οικοδεσπότη/οικοδέσποινα και στον/στην ξένο/η, ανάμεσα στην εξουσία που έχει ο/η πρώτος/η να είναι ο/η κυρίαρχος/κυρίαρχη του οίκου με το να διαλέγει ποιους/ες θα υποδεχτεί, ποιοι/ες διαθέτουν τα κριτήρια για το δικαίωμα φιλοξενίας, αλλά και να αποφασίζει το χρονικό διάστημα για το οποίο μπορούν να παραμείνουν (Κακολύρης, 2013). Ωστόσο, σύμφωνα με τον Khosravi (2013), η αντιφατικότητα της πράξης της φιλοξενίας βρίσκεται στην αρχική φαινομενική «αποδοχή» των «Άλλων» ως φιλοξενούμενων, που εξελίσσεται στην διαρκή αντιμετώπισή τους ως ξένων, στην απόρριψή τους ως κάτι το «διαφορετικό» και,

τελικά, στην τοποθέτησή τους σε «κέντρα φιλοξενίας», στρατόπεδα συγκέντρωσης και γκέτο.

Εν συνεχεία, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Σ.Γ.Κ. της Σάμου είναι ο μοναδικός Σύλλογος ο οποίος, στα υπό διερεύνηση έγγραφα, δεν έχει κάνει καμία αναφορά στις δυο παραγράφους του άρθρου 16 του Συντάγματος. Αντιθέτως, είναι ο μοναδικός Σύλλογος που αναφέρεται στην Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του παιδιού (Κύρωση με το Ν.2101/1992). Ειδικότερα, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού⁹ υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ομόφωνα στις 20 Νοεμβρίου 1989, ενώ η Ελλάδα την κύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου 1992. Αυτό σημαίνει ότι είναι πιο πρόσφατα κυρωμένη από το άρθρο 16 του Συντάγματος, το οποίο ψηφίστηκε το 1986.

Ωστόσο, η αναφορά στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού από τον Σ.Γ.Κ. Σάμου γίνεται για ρητορικούς λόγους καθώς, στη συνέχεια, καταστρατηγείται το δικαίωμα των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση και τοποθετείται σε ιεραρχία με το δικαίωμα στην εκπαίδευση, αλλά και την υγεία των γηγενών παιδιών. Αυτό που προτείνεται από τους γονείς/κηδεμόνες είναι, για ακόμα μια φορά, η απομόνωση των παιδιών προσφύγων σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους μέσα στα «Κέντρα φιλοξενίας», όπως φαίνεται σε όσα παραθέτουν στην ανοικτή επιστολή τους:

Θα θέλαμε ως γονείς και πολίτες του Δήμου Σάμου, να επισημάνουμε τα παρακάτω:

1. Σεβόμαστε τις υποχρεώσεις της χώρας μας όπως αυτές προκύπτουν από τη διεθνή και Ελληνική νομοθεσία και ειδικότερα τις διατάξεις του Ν.2101/1992(Α' 192), με το οποίο κυρώθηκε η «Διεθνής Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του παιδιού».

⁹ Στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, μεταξύ άλλων, γίνεται αναφορά στην πρόσβαση στην εκπαίδευση και τονίζεται ο σεβασμός της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας των παιδιών (άρθρο 28), επισημαίνονται οι στόχοι της εκπαίδευσης και ο σεβασμός για την ταυτότητα και τον πολιτισμό του παιδιού (άρθρο 29), ενώ γίνεται λόγος συγκεκριμένα για τις μειονότητες (άρθρο 30) (Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, 2018).

2. Κανείς από εμάς τους γονείς δεν αμφισβητεί το δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση όλων των παιδιών του σύγχρονου κόσμου.

[...]Η καθημερινή άφιξη σημαντικού αριθμού προσφύγων/μεταναστών στο νησί μας και με την αβεβαιότητα ως προς το χρόνο παραμονής τους, δημιουργεί μεγάλη ανησυχία ως προς την απρόσκοπτη εφαρμογή του εκπαιδευτικού προγράμματος. Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, ο αριθμός των παιδιών προσφύγων/μεταναστών, θα αυξομειώνεται και αυτό από μόνο του δημιουργεί παράγοντα δυσλειτουργίας. Με βάση τις παραπάνω επισημάνσεις για να διασφαλιστεί πρωτίστως η υγεία και η χωρίς εμπόδια πρόσβαση στην εκπαίδευση όλων των παιδιών, πιστεύουμε ότι θα πρέπει:

Να χρησιμοποιηθούν οι σχολικές κτηριακές υποδομές του νησιού, που σήμερα δεν λειτουργούν λόγω συγχωνεύσεων δομών, για την εκπαίδευση των προσφύγων/μεταναστών ή/και να χρησιμοποιηθεί διαμορφωμένος χώρος εντός του Κέντρου Φιλοξενίας για την προστασία της υγείας, της ασφάλειας και του δικαιώματος της εκπαίδευσής των παιδιών μας. (Σάμος, Ανοικτή Επιστολή, 18 Νοεμβρίου 2016)

Η αμφισημία που χαρακτηρίζει τον λόγο του Σ.Γ.Κ. Σάμου στο παραπάνω απόσπασμα εμπίπτει στα χαρακτηριστικά του ρευστού ρατσισμού (βλ. ενότητα 1.4.4.), σύμφωνα με τον οποίο δεν διεγείρονται εμφανώς οι ρατσιστικές θέσεις και οι στερεοτυπικές δηλώσεις. Πρόκειται, λοιπόν, για μια διαδικασία εσωτερικευμένου ρατσισμού που εντοπίζεται σε αρκετά σημεία του λόγου των Σ.Γ.Κ. όπου η συνύπαρξη αντιθετικών δηλώσεων είναι κυρίαρχη.

Έτσι, ο λόγος των Σ.Γ.Κ. χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις. Από τη μία πλευρά βλέπουμε τους Σ.Γ.Κ. να δηλώνουν ενήμεροι για το δικαίωμα των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση και, από την άλλη, εντοπίζεται η ανάπτυξη ενός ρευστού ρατσιστικού λόγου που κάνει χρήση επιχειρημάτων αξιολογικού χαρακτήρα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φαίνεται στα επίσημα έγγραφα ότι η κατασκευή των παιδιών ως πρόσφυγες είναι πιο ισχυρή, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται τελικά το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση.

4.3. Τα παιδιά πρόσφυγες ως πρόσχημα για θεωρίες συνωμοσίας

Ακολούθως, το τρίτο ερμηνευτικό ρεπερτόριο είναι εκείνο που εμπεριέχει τα επιχειρήματα των Σ.Γ.Κ. περί θεωριών συνωμοσίας. Εδώ, ένα από τα επιχειρήματα που προβάλλεται είναι η ανάγκη των Σ.Γ.Κ. για προφύλαξη του «αναλλοίωτου» χαρακτήρα της θρησκείας τους, καθώς την ιεραρχούν ως ανώτερη από την θρησκεία των «Άλλων». Έτσι, επιδιώκουν τη μη επαφή των παιδιών τους με εκείνα των προσφύγων και αρνούνται την είσοδό τους στις ίδιες σχολικές αίθουσες. Κυρίαρχη είναι η αναφορά των «Άλλων» ως μουσουλμάνων με *«θρησκευτικό φανατισμό που [...] δεν έχουν σκοπό να σεβαστούν, αλλά να πλήξουν την Θρησκεία μας»*, όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα:

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ. Το 100% των μαθητών μας είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι. Γιορτάζουμε όλες τις θρησκευτικές μας γιορτές όπως αρμόζει σε κάθε ελληνικό σχολείο που σέβεται την ιστορία, τους αγώνες και τις θυσίες του Έθνους του αλλά και σέβεται την ιστορία και τις θρησκείες των άλλων λαών. Δεν θα επιτρέψουμε τον θρησκευτικό φανατισμό που όπως αποδεικνύεται από τις φανατικές επιθέσεις σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη δεν έχουν σκοπό να σεβαστούν, αλλά να πλήξουν την Θρησκεία μας. (Φιλιπιάδα, Επιστολή, 19 Σεπτεμβρίου 2016)

Αρχικά, όταν σε ένα γεγονός δίνεται έμφαση στην αρνητικά φορτισμένη διαφορετικότητα, επικρατεί ο φόβος και η ανησυχία που κατευθύνονται από την άγνοια. Παράλληλα, όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ανησυχίας και φόβου προς τα μέλη μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να δημιουργηθούν αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις και να τεθούν τα μέλη αυτά στο περιθώριο (Αζίζι-Καλατζή, Ζώνιου-Σιδέρη & Βλάχου, 2011). Κατ'αυτόν τον τρόπο, ο αποκλεισμός ανθρώπων ακολουθεί την τακτική που στηρίζεται στην έννοια της «μετατροπής σε ετερότητα» (Othering), μέσω της οποίας κατασκευάζεται ένα μεγάλο κενό μεταξύ του «εαυτού» και του «Άλλου», με τους «Άλλους» να είναι εκείνοι που διαφέρουν, που δεν μοιράζονται κοινή θρησκεία, ταυτότητα και πολιτισμό (βλ. ενότητα 1.4.4.).

Ειδικότερα, μετά από την επίθεση της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, οι Μουσουλμάνοι έγιναν ο ιδεατός τύπος του «Άλλου», η απόλυτη εξω-ομάδα, με ένα είδος Ισλαμοφοβίας¹⁰ να εξαπλώνεται ακόμα περισσότερο ανά τον κόσμο (Cervi, 2020). Υπό αυτό το πρίσμα, όσο αυξάνονται οι προκαταλήψεις προς τους μουσουλμάνους και το Ισλάμ, παρατηρείται ένα νέο φαινόμενο υποτιμητικής συμπεριφοράς προς τη συγκεκριμένη εξω-ομάδα. Το φαινόμενο αυτό χαρακτηρίζεται ως «Ισλαμοφοβική θεωρία συνωμοσίας» (the Islamophobic conspiracy theory) (Uenal, 2006: 94). Τέτοιου τύπου θεωρίες συνωμοσίας σχετίζονται στενά με αρνητικές ψυχολογικές καταστάσεις και συμπεριφορικές επιπτώσεις, όπως είναι οι προκαταλήψεις, η περιθωριοποίηση, ακόμα και ο πολιτικός εξτρεμισμός (Uenal, 2016).

Πιο επεξηγηματικά, οι θεωρίες συνωμοσίας χαρακτηρίζονται ως πλαίσια μέσω των οποίων αληθινά ή πλασματικά, ιστορικά ή σύγχρονα γεγονότα ερμηνεύονται ως αποτέλεσμα μυστικών ενεργειών είτε από μεμονωμένα άτομα, είτε από μέλη μιας κοινωνικής ομάδας. Ωστόσο, οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των θεωριών συνωμοσίας στηρίζονται στην εκάστοτε ομάδα-στόχο και λειτουργούν μέσω κατηγοριοποιήσεων μεταξύ εσω-ομάδας και εξω-ομάδας (Moscovici, 1987). Η εσω-ομάδα, δηλαδή εκείνοι/ες που πιστεύουν στην εκάστοτε θεωρία συνωμοσίας, έρχεται αντιμέτωπη με την εξω-ομάδα, η οποία ενσαρκώνει τον συλλογικό εχθρό που σκοπεύει και πράττει «υπογείως» έτσι ώστε να βλάψει την εσω-ομάδα (Kofta & Sedek, 2005).

Στη συνέχεια, παρατίθεται ένα απόσπασμα το οποίο αποτυπώνει άλλη μια σημαντική αναφορά που συμβάλλει στην κατασκευή αυτού του ερμηνευτικού ρεπερτορίου, την αναφορά στην «παράνομη μετανάστευση»:

Ενώ δικαιώματα που αφορούν αποκλειστικά τους Έλληνες προβλέπει το άρθρο 5 παρ. 4 Σ, [...] Εξ αντιδιαστολής λοιπόν προκύπτει ότι ο κανόνας, για τους αλλοδαπούς που εισέρχονται δίχως άδεια, είναι να αντιμετωπίζονται το διοικητικό μέτρο της απέλασης, αφού αυτοί δεν έχουν δικαιώματα ελεύθερης εισόδου, κίνησης και εγκατάστασης στη χώρα, όπως άλλωστε συνέβαινε απαρέγκλιτα έως πρόσφατα, αφού

¹⁰ Το φαινόμενο της Ισλαμοφοβίας ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας 1980 με αρχές 1990 στο Ηνωμένο Βασίλειο με σκοπό να υποδείξει την απόρριψη και τη διάκριση εναντίων των μουσουλμάνων που έμεναν εκεί και, πλέον, σύμφωνα με έρευνες, έχει κατακλύσει την Ευρώπη (Cervi, 2020).

ακόμη και οποιαδήποτε συνδρομή στην διευκόλυνση μετακίνησης **παράνομων μεταναστών** εντός της χώρας αποτελεί ποινικό αδίκημα, ενώ απαγορεύεται η έκδοση αλλοδαπού, μόνο όταν διώκεται για την δράση του υπέρ της ελευθερίας. (Ωραιόκαστρο & Ν. Ικόνιο, Ανακοίνωση-Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017)

Ειδικότερα, η εναλλαγή από τον όρο «πρόσφυγες» ή «προσφυγόπουλα» σε «παράνομους μετανάστες» παρατηρείται συνήθως από τους Σ.Γ.Κ. μετά από την αναφορά τους σε άρθρα επικυρωμένα από το Κράτος, όπως είναι άρθρα του Συντάγματος. Πιο συγκεκριμένα, η παράνομη μετανάστευση, ή «λαθρομετανάστευση», είναι μια δυτικο-κεντρική έννοια διότι η παράνομη/λαθραία είσοδος αναφέρεται πάντα σε σύνορα δυτικών κοινωνιών (Λάγιος, Λέκκα & Πανουτσόπουλος, 2016). Ο «παράνομος μετανάστης», ή αλλιώς «λαθρομετανάστης», είναι μια έμφυλη κατηγορία, καθώς αναφέρεται μόνο σε γένος αρσενικό και συνδέεται με την απειλή, την εισβολή στο εθνικό κράτος και την παραβίαση των συνόρων. Ήδη από τη δεκαετία του 1990 υπάρχει σύνδεση της αρσενικοποίησης του μετανάστη/πρόσφυγα «Άλλου» με τη ρητορική της έντονης εγκληματικότητας (Τοπάλη, 2012). Ειδικότερα, στο ελληνικό πλαίσιο η «λαθρομετανάστευση» έρχεται σε αντιπαράθεση με την «προσφυγιά», η οποία προσδιορίζεται ως μια θετική ιδιότητα του ατόμου και όχι ένα στάτους, όπως φαίνεται παρακάτω:

Σαν σύλλογος γονέων δεν είμαστε αντίθετοι στην μόρφωση των παιδιών των πραγματικών προσφύγων εφόσον επιθυμούν την πραγματική και ομαλή τους ένταξη στην τοπική κοινωνία. (Σάμος, Ψήφισμα, 25 Φεβρουαρίου 2019 · Φιλιπιάδα, Επιστολή 19 Σεπτεμβρίου 2016)

Ο όρος «πρόσφυγας/ισσα», σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 (άρθρο 1 Α [2]), αναφέρεται σε κάθε άνθρωπο που *«βρίσκεται εκτός του τόπου καταγωγής ή κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης εξαιτίας της φυλής του, της θρησκείας, της εθνότητας, των πολιτικών του πεποιθήσεων ή/και τη συμμετοχή του σε συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα και δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί εξαιτίας αυτού του φόβου να έχει προστασία σε αυτό τον τόπο»* (ΥΑ, 2009). Ωστόσο, παρά τον σαφή

ορισμό αυτού του όρου, φαίνεται να εννοιολογείται διαφορετικά σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα και, συγκεκριμένα, με τη λέξη «πραγματικοί».

Ποιος/α, όμως, εννοείται εδώ ως «πραγματικός/η» πρόσφυγας/ισσα; Στις μέρες μας, περίπου έναν αιώνα μετά από την ανταλλαγή πληθυσμών του 1923, συνεχίζουμε να αποκαλούμε πρόσφυγες/ισσες ανθρώπους που είναι εγκατεστημένοι στην Ελλάδα για τρεις γενιές. Σε αυτή την περίπτωση, λοιπόν, αποκτά θετικό πρόσημο το να είναι κάποιος/α πρόσφυγας/ισσα διωγμένος/η το 1922 από την Τουρκία. Ωστόσο, ακόμα και σε αυτό το πλαίσιο υπάρχουν διαφοροποιήσεις καθώς άλλη σημασία είχε να είναι κάποιος/α Πόντιος/α και άλλο Σμυρνιός/ά. Στη συνέχεια, ήρθαν οι «πολιτικοί πρόσφυγες/ισσες» του Εμφυλίου, ενώ σήμερα έρχονται οι πρόσφυγες/ισσες από τη Συρία, το Αφγανιστάν, κτλ. Από αυτό αποδεικνύεται το γεγονός ότι οι ίδιοι όροι πολύ συχνά χρησιμοποιούνται για διαφορετικές ομάδες και για να αποδώσουν διαφορετικό νόημα. Οι όροι, λοιπόν, διαθέτουν την κληρονομιά και την ιστορία τους. Κατ'επέκταση, αυτή η ταύτιση με την ιστορία διαμορφώνει την κατηγορία του εθνικά όμοιου Έλληνα πρόσφυγα που τροφοδοτείται από αυτήν και, ταυτοχρόνως, την τροφοδοτεί (Τοπάλη, 2012 · Χριστόπουλος, 2020).

Υπό αυτό το πρίσμα, οι αναπαραστάσεις των μετακινήσεων, οι ευρωκεντρικού ή εθνικιστικού χαρακτήρα οριοθετήσεις και οι (περι)ορισμοί της έμφυλης και πολιτικής ετερότητας οδηγούν σε ιεραρχήσεις μεταξύ αφομοιώσιμων και μη, σε επικίνδυνες, μιαρές και επισφαλείς κατηγορίες αλλά και σε «πραγματικούς» και «μη πραγματικούς» πρόσφυγες (Αθανασίου & Τσιμουρή, 2013). Επομένως, η προσφυγική ιδιότητα αξιολογείται ιεραρχικά με τους λευκούς και χριστιανούς ανθρώπους να κατέχουν τον τίτλο των «πραγματικών προσφύγων». Αντιθέτως, όσοι/όσες αξιολογούνται ως «άλλης κατηγορίας» άνθρωποι, όσοι/όσες δηλαδή είναι μουσουλμάνοι, άραβες, μελαμψοί ή μαύροι, κ.ά., συγκαταλέγονται στους «μη πραγματικούς πρόσφυγες».

Πολύ συχνά, επίσης, εντοπίζεται στον δημόσιο λόγο το επιχείρημα περί αναζήτησης προστασίας στην πιο κοντινή χώρα της πατρίδας. Σε αυτή τη λογική στηρίζεται η θέση που εκφράζουν αρκετοί Σ.Γ.Κ. σχετικά με την επαναπροώθηση των προσφύγων στην Τουρκία. Παρακάτω παρουσιάζεται ένα ενδεικτικό απόσπασμα:

Σύμφωνα με τις εξαιρετικά πρόσφατες αποφάσεις του Δ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας και συγκεκριμένα των υπ' αριθμ. 445-447/2017, η Τουρκία θεωρείται ασφαλής χώρα, καθώς έχει κυρώσει την Σύμβαση της Γενεύης και μπορεί να γίνει επαναπροώθηση προσφύγων σ' αυτή. Το σύνολο των δικαιωμάτων που απορρέουν από την σύμβαση αυτή για τους πρόσφυγες, μπορούν επομένως, όποιοι ενδιαφερόμενοι, να το επικαλούνται στην Τουρκία, αφού αυτή υπήρξε η πρώτη ασφαλής χώρα υποδοχής τους, οπότε παραμένοντας στην Ελλάδα αυτονόητα θα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως απλοί μετανάστες και μάλιστα εισερχόμενοι παράνομα στο Ελληνικό έδαφος (Ωραιόκαστρο & Ν. Ικόνιο, Ανακοίνωση-Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017).

Ωστόσο, πέρα από το γεγονός ότι η Τουρκία δεν δέχεται να επιστρέψουν άνθρωποι οι οποίοι έχουν μετακινηθεί από τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου προς την ενδοχώρα (Χριστόπουλος, 2020), αλλά και του ότι η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων δεν προβλέπει την εγκατάσταση στην πρώτη ασφαλή χώρα ως προϋπόθεση της προσφυγικής ιδιότητας (ΥΑ, 2019), η λογική αυτή οδηγεί σε ένα παράδοξο: Το παραπάνω επιχείρημα υποδηλώνει ότι η προσφυγική ιδιότητα ενός/μιας Σύριου/ας, για παράδειγμα, φτάνει μέχρι την Τουρκία και ενός/μιας Αφγανού/ής μέχρι το Ιράν. Άρα, ο/η Σύριος/α που έφτασε στην Ελλάδα παύει να είναι πρόσφυγας/ισσα; Φυσικά και όχι. Έτσι όπως, ο/η Ουκρανός/η πρόσφυγας/ισσα χρήζει προστασίας ακόμα κι αν μεταβεί σε χώρες που δεν συνορεύουν με την Ουκρανία, όπως είναι η Ελλάδα, έτσι και ο/η Αφγανός/ή πρόσφυγας/ισσα όταν περάσει το Ιράν ή το Πακιστάν χρήζει εξίσου προστασίας σε κάθε άλλη χώρα.

Στη συνέχεια, με το παρακάτω απόσπασμα παρουσιάζεται ο τελικός άξονας της επιχειρηματολογίας που συνθέτει αυτό το ερμηνευτικό ρεπερτόριο, ο οποίος αφορά την κατασκευή των παιδιών προσφύγων ως αθώων θυμάτων:

Αυτές τις «κερκόπορτες» γνωρίζουν εκείνοι που επιχειρούν να χρησιμοποιήσουν τα αυτονόητα συναισθήματά μας τρυφερότητας προς όλα τα απροστάτευτα ή αναξιοπαθόντα παιδιά ως «δούρειο ίππο» για να μετατρέψουν την Ελληνική κοινωνία και πιθανότατα την Ευρωπαϊκή,

από σύνολο σκεπτόμενων πολιτών (εν δυνάμει τουλάχιστον), σε μία χαοτική «Βαβέλ», στην οποία η προοπτική οποιασδήποτε συνειδητής άσκησης πολιτικών δικαιωμάτων θα φαντάζει κακόγουστο αστείο, οπότε και θα ευοδωθούν τα σχέδια όσων επιδιώκουν την αποχαυνωτικού τύπου παγκοσμιοποίηση απολιτικών και απληροφόρητων μαζών. Άλλωστε σε πρόσφατη δημόσια ανακοίνωση προθέσεων το καθεστώς Ερντογάν, στα πλαίσια του επίκαιρου αντιευρωπαϊκού και ανθελληνικού παραληρήματος, αναφέρθηκε στην στρατηγική επιλογή «ισλαμοποίησης» της Ευρώπης δια των μεταναστών, οπότε και με ενθουσιασμό δήλωσε ότι η πολιτισμική και εθνολογική μεταβολή και κατ' επέκταση, κατάκτηση της Ευρώπης είναι θέμα χρόνου. (Ωραιόκαστρο & Νέο Ικόνιο, Ανακοίνωση – Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017)

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η κατασκευή της παιδικής ηλικίας γίνεται αντιληπτή και μπορεί να εντοπιστεί με τη διαφορετική προσέγγιση του κάθε πολιτισμού αλλά και της κάθε κοινωνικής τάξης ανάλογα με τις κυρίαρχες αντιλήψεις και τα συμφέροντα που επικρατούν (βλ. ενότητα 1.3.). Έχει, λοιπόν, ιδιαίτερη σημασία ο τρόπος με τον οποίο επαναπροσδιορίζεται κάθε φορά η παιδική ηλικία ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες (Μακρυνιώτη, 2001· Πεχτελίδης, 2015).

Στο συγκεκριμένο σημείο τα παιδιά πρόσφυγες κατασκευάζονται ως αθώα και απροστάτευτα θύματα, καθώς προβάλλεται από πλήθος εγγράφων η άποψη ότι *«κανένα από τα προσφυγόπουλα δεν έχει ευθύνη για αυτό που τους συμβαίνει και τους ανάγκασε να βρίσκονται μακριά από την πατρίδα τους»* (Σάμος, Επιστολή, 21 Νοεμβρίου 2017), αλλά και ότι τα παιδιά πρόσφυγες αποτελούν πρόσχημα για να επιτευχθούν οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Παράλληλα, οι γονείς/κηδεμόνες δηλώνουν την εκμετάλλευση των συναισθημάτων τους από τους λεγόμενους «ισλαμιστές», οι οποίοι θα *«χρησιμοποιήσουν τα αυτονόητα συναισθήματα τρυφερότητας προς όλα τα απροστάτευτα ή αναξιοπαθούντα παιδιά ως δούρειο ίππο»*, σύμφωνα με το παραπάνω απόσπασμα. Έτσι, με επίκληση στο συναίσθημα, οι Σ.Γ.Κ. προβάλλουν συναισθήματα συμπόνιας και λύπης προς τα παιδιά πρόσφυγες και τα καθιστούν ευπαθή, θυματοποιημένα και βασανισμένα με

σκοπό να εκφράσουν έμμεσα την αρνητική τους αντίδραση στην είσοδό τους στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Παράλληλα, τοποθετούν και τον εαυτό τους στη θέση του θύματος, τονίζοντας την επικείμενη εξαπάτησή τους από τους «τρομοκράτες» με σκοπό τη δημιουργία μιας «χαστικής Βαβέλ» και την κατάκτηση της Ευρώπης.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, μαζί με τις ομαδικές κατηγοριοποιήσεις των παιδιών προσφύγων που μεταβάλλονται σε συνάρτηση με την εκάστοτε επιχειρηματολογία, μεταβάλλεται και η ταυτότητα των ίδιων των Σ.Γ.Κ. Κατά τη διάρκεια της ενίσχυσης της θέσης τους, οι Σ.Γ.Κ. χρησιμοποιούν επιχειρήματα με τα οποία διανέμουν και αναδιανέμουν διαρκώς τις ταυτότητες των «άλλων» με αποτέλεσμα να επανακατασκευάζεται συνεχώς και η δική τους ταυτότητα και να παρουσιάζεται πολλαπλή και όχι μονοδιάστατη. Με αυτό τον τρόπο, τοποθετούνται κάθε φορά σε συγκεκριμένες θέσεις καθώς κατασκευάζουν μια εκδοχή της πραγματικότητας. Ωστόσο, υπάρχει η επίγνωση από την πλευρά των μελών των Σ.Γ.Κ. ότι θα χαρακτηριστούν ως ρατσιστές/ριες από ομάδες που χρησιμοποιούν αντίπαλα επιχειρήματα, όπως και συμβαίνει σύμφωνα με την αναφορά που έχουν κοινοποιήσει ένα χρόνο νωρίτερα, στην οποία οι ίδιοι αναφέρονται στη «κλιμακούμενη δυσφήμιση, συλλήβδην των πολιτών του Δήμου μας ως “ρατσιστών”, “φασιστών”, “ξενοφοβικών”» (Ωραιόκαστρο, Αναφορά, 16 Σεπτεμβρίου 2016).

Γι' αυτό το λόγο στον σύγχρονο ρατσιστικό λόγο χρησιμοποιούνται από την πλευρά του/της αφηγητή/ριας αποποιητικά σχήματα λόγου και άλλα τεχνάσματα με τα οποία ενισχύουν την εκάστοτε επιχειρηματολογία (Potter, 2005). Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα από την ίδια Ανακοίνωση-Πρόσκληση των Σ.Γ.Κ. Ωραιόκαστρου & Ν. Ικονίου (4 Μαΐου 2017):

Αυτονόητα ως γονείς ανήλικων παιδιών είμαστε απόλυτα ευαισθητοποιημένοι για τις πραγματικές ανάγκες κάθε παιδιού που υποφέρει και δυστυχεί, ανεξαρτήτως καταγωγής και φυλετικών ή άλλων χαρακτηριστικών και ιδιαιτεροτήτων του και δηλώνουμε πρόθυμοι να συμβάλλουμε με κάθε τρόπο στην ανακούφισή του. Αυτή μας η τοποθέτηση όμως **δεν αναιρεί την υποχρέωσή μας να φροντίσουμε,**

ώστε η ικανοποίηση των αναγκών των άλλων παιδιών να μην θίξει την διαδικασία διαμόρφωσης των δικών μας παιδιών σε αυριανούς εθνικά συνειδητοποιημένους, πνευματικά και σωματικά καλλιεργημένους, υπευθύνους πολίτες, ιδίως όταν αυτό ορίζει το Ελληνικό Σύνταγμα, όπως και να μην απεμπολήσουμε την εθνική μας ταυτότητα ή να θέσουμε σε κίνδυνο την ακεραιότητα της χώρας μας ή την δημόσια τάξη, στην προσπάθειά μας να παράσχουμε «ελληνική φιλοξενία».

Οι Σ.Γ.Κ. παρουσιάζουν, αρχικά, τους εαυτούς τους ως ευαισθητοποιημένους και ανθρωπιστές. Ωστόσο, στην αμέσως επόμενη πρόταση τονίζουν την «υποχρέωση» – όπως την ονομάζουν οι ίδιοι – που έχουν να προστατέψουν τα δικά τους παιδιά, μια «υποχρέωση» που ιεραρχικά είναι ανώτερη από κάθε προσπάθεια «ελληνικής φιλοξενίας» (βλ. ενότητα 4.2. για περαιτέρω ανάλυση του όρου «φιλοξενία»).

Έτσι, λοιπόν, προκύπτει το γεγονός ότι η διαδικασία κατασκευής είναι μια λογοθετική πράξη. Πιο συγκεκριμένα, οι κατασκευές δεν είναι συμπαγή και σταθερά δημιουργήματα. Αντιθέτως, μεταβάλλονται και διαμορφώνονται με βάση τις πολλαπλές φωνές που ακούγονται στο πολιτισμικό πεδίο. Σύμφωνα με τους θεωρητικούς του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, οι ταυτότητες είναι επίσης κατακερματισμένες, ευέλικτες, πολλαπλές και ασυνεχείς. Επιτελούνται ενώ οι άνθρωποι αλληλεπιδρούν και κατασκευάζονται διαρκώς μέσα από μια συνεχής διεργασία που εμπεριέχει ομαδικές αφηγήσεις και αναπαραστάσεις, σε συνάρτηση πάντα με τις εκάστοτε κοινωνικές θέσεις και συμφέροντα (Wetherell, 2005).

4.4. Ρητορικές Τεχνικές Δόμησης Γεγονικότητας

Όπως προαναφέρθηκε στο κεφάλαιο της μεθοδολογίας (βλ. ενότητα 3.5.3.), κάθε άτομο χρησιμοποιεί διάφορες ρητορικές τεχνικές έτσι ώστε να αποτρέψει την υπονόμηση του λόγου του και να γίνει πιο πειστικό (Edwards & Potter, 1992). Σε αυτή την υποενότητα αναλύονται εκτενέστερα οι ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας που χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. στον λόγο εναντίωσής τους για την ένταξη των παιδιών προσφύγων στο εκπαιδευτικό σύστημα. Αν και πραγματοποιήθηκε εξαντλητική αναζήτηση στο υλικό που αποτελείται από τα

επίσημα έγγραφα, έγινε επιλογή των σημαντικότερων αποσπασμάτων για κάθε ρητορική τεχνική τα οποία παρατίθενται παρακάτω με υπογραμμίσεις που αφορούν τις εκάστοτε τεχνικές για μεγαλύτερη κατανόηση και ευκολότερο εντοπισμό.

Αρχικά, η πρώτη ρητορική τεχνική δόμησης γεγονικότητας είναι η «Επίκληση Κατηγορίας» (Category Entitlement), μέσω της οποίας οι Σ.Γ.Κ. κατασκευάζουν τον εαυτό τους και τους/τις άλλους/άλλες. Τα άτομα που ανήκουν σε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία είτε επίσημα είτε ανεπίσημα, αναμένεται να γνωρίζουν συγκεκριμένα πράγματα ή να έχουν ικανότητες και χαρακτηριστικά που να ανταποκρίνονται στην εκάστοτε κατηγορία (Edwards & Potter, 1992). Αυτή τη ρητορική τη συναντάμε πολύ συχνά στα επίσημα έγγραφα των Σ.Γ.Κ., καθώς πρόκειται για ρητορική προάσπιση της γεγονικότητας της περιγραφής των παιδιών προσφύγων. Τα παιδιά πρόσφυγες κατασκευάζονται με διαφορετικούς τρόπους, έτσι ώστε να εξυπηρετείται κάθε φορά η επιχειρηματολογία και το συμφέρον των Σ.Γ.Κ. Πέρα από την βασική κατασκευή των παιδιών ως «Άλλων», που διαπερνά τον λόγο των Σ.Γ.Κ. στο σύνολό του, η επόμενη επίκληση κατηγορίας που βρίσκεται στο επίκεντρο είναι τα παιδιά πρόσφυγες ως «αλλοδαποί», «λαθρομετανάστες» και «παράνομοι μετανάστες», όπως φαίνεται παρακάτω:

Εξ αντιδιαστολής λοιπόν προκύπτει ότι ο κανόνας, για τους αλλοδαπούς που εισέρχονται δίχως άδεια, είναι να αντιμετωπίζουν το διοικητικό μέτρο της απέλασης, αφού αυτοί δεν έχουν δικαιώματα ελεύθερης εισόδου, κίνησης και εγκατάστασης στη χώρα, όπως άλλωστε συνέβαινε απαρέγκλιτα έως πρόσφατα, αφού ακόμη και οποιαδήποτε συνδρομή στην διευκόλυνση μετακίνησης **παράνομων μεταναστών** εντός της χώρας αποτελεί ποινικό αδίκημα [...] Επισημαίνουμε ακόμα ότι η επιλογή του δημόσιου σχολείου για την εκδήλωση συναισθημάτων φιλίας και προσφοράς, προς οποιονδήποτε εισέρχεται στην χώρα απρόσκλητος, αποτελεί πρωτοφανή για κυρίαρχο κράτος συμβολική και ουσιαστική παραίτηση από την αυτονόητη υποχρέωσή του να αποτρέπει την παράνομη μετανάστευση και σοβαρότατη απεμπόληση των επιταγών του Συντάγματος. (Ωραιόκαστρο & Ν. Ικόνιο, Ανακοίνωση-Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017)

Κατ' αυτόν τον τρόπο πραγματοποιείται ένας διαχωρισμός, με τα παιδιά πρόσφυγες να μην έχουν πρόσβαση στο δημόσιο σχολείο εξαιτίας της τοποθέτησής τους σε μία συγκεκριμένη κατηγορία με σημείο αναφοράς την λαθρομετανάστευση, άρα και την παρανομία (βλ. ενότητα 4.3. για την έννοια του «λαθρομετανάστη»). Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο προτείνουν οι Σ.Γ.Κ. ότι πρέπει να αντιμετωπίζεται η «λαθρομετανάστευση» είναι η απέλαση. Οι Σ.Γ.Κ. Ωραιοκάστρου και Νέου Ικονίου χρησιμοποιώντας αυτή τη ρητορική τεχνική ενισχύουν την επιχειρηματολογία τους μέσω της κατηγοριοποίησης των παιδιών προσφύγων και της κατασκευής τους ως «παράνομων», τα περιθωριοποιούν και τα τοποθετούν εκτός κοινωνίας.

Στη συνέχεια, η ρητορική τεχνική της «Ζωντανής Περιγραφής» (Vivid description) χρησιμοποιείται με σκοπό την παραστατικότητα και ζωντάνια του λόγου μέσα από λεπτομέρειες που συνοδεύουν κάποιο συμβάν. Ταυτόχρονα, δημιουργούνται εικόνες στο μυαλό του/της αναγνώστη/ριας που έχουν στόχο να πείσουν όσο το δυνατόν περισσότερο και να παρουσιάσουν συγκεκριμένες περιγραφές πιο ρεαλιστικά. Έτσι, μέσω αυτής της ρητορικής τεχνικής επιτυγχάνεται η παρουσίαση του λόγου των Σ.Γ.Κ. ως αντικειμενική, καθώς δημιουργείται η εντύπωση, όχι μόνο μιας αντιληπτικής ικανότητας, αλλά και μιας δεξιότητας ιδιαίτερης παρατήρησης (Tannen, 1989, όπως αναφέρεται στο Edwards & Potter, 1992). Με βάση τα επίσημα έγγραφα που αναλύθηκαν, παρατηρήθηκε ότι αυτή η ρητορική τεχνική χρησιμοποιείται κυρίως για να τονίσει τις συνθήκες διαβίωσης των παιδιών προσφύγων, όπως φαίνεται παρακάτω:

Στο χώρο των αποχωρητηρίων και λουτρών υπάρχουν **στάσιμα ύδατα, ακαθαρσίες και μύγες, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ανθυγιεινών συνθηκών** [...] Με την άμεση έναρξη των ΔΥΕΠ δεν δίνεται ο απαραίτητος χρόνος να ωριμάσει η ιδέα της συνύπαρξης των προσφυγόπουλων με τα ελληνόπουλα, που σήμερα απολαμβάνουν σαφώς μία καλύτερη ποιότητα ζωής [...] Συνεπώς με το παρόν δηλώνουμε ότι δε μπορεί το πρόγραμμα ΔΥΕΠ και ΖΕΠ να λειτουργήσει με παιδιά, που **διαβιώνουν σε άθλιες συνθήκες, που ζουν σε σκηνές, περπατούν και παίζουν μέσα στις λάσπες, και δεν έχουν ελεύθερη και**

συχνή πρόσβαση σε τουαλέτες και μπάνια για την υγιεινή τους! (Σάμος, Ψήφισμα, 25 Φεβρουαρίου 2019)

Μέσα από αυτή τη ρητορική τεχνική οι Σ.Γ.Κ. επιτυγχάνουν μια πιο παραστατική περιγραφή των άθλιων συνθηκών που ζουν τα παιδιά πρόσφυγες μέσα στα «κέντρα φιλοξενίας». Ταυτόχρονα, αυτή η αθλιότητα των καθημερινών συνθηκών και η χαμηλή ποιότητα ζωής τους, έρχονται σε αντιδιαστολή με τις «*ανέσεις των ελληνόπουλων*» και στοχεύουν στο να αναδείξουν ότι οι «Άλλοι» είναι κατώτεροι από «εμάς» σε πολλαπλά επίπεδα.

Μέρος της «Ζωντανής Περιγραφής» είναι και η «Ενεργή Φωνητικότητα» (active voicing), η οποία στοχεύει στην απόδοση της ρεαλιστικότητας του λόγου κάποιου άλλου προσώπου μέσα από τη χρήση της ενεργητικής φωνής. Όπως φαίνεται στο παρακάτω απόσπασμα, ο Σ.Γ.Κ. της Σάμου κάνει χρήση αυτής της ρητορικής τεχνικής για να αποδώσει μια επικύρωση στις απόψεις που καταθέτει, καθώς παραθέτει τα λόγια κάποιου που κατέχει μια θέση αυθεντίας:

Όπως έλεγαν και οι Αρχαίοι Έλληνες (Ισοκράτης): «Όσοι μετέχουν της ελληνικής παιδείας είναι Έλληνες». Και αφού αναλογιστούμε το πραγματικό νοήμα αυτής της φράσης, ας προσπαθήσουμε το Ελληνικό Σχολείο να μην χάσει την ταυτότητα και τον προσανατόλισμο του. (Σάμος, Επιστολή, 19 Νοέμβρη 2017)

Εδώ, ο Σ.Γ.Κ. Σάμου αποστασιοποιείται από το εκάστοτε ζήτημα και παραθέτει τα λόγια άλλων ατόμων σε ενεργητική φωνή, έτσι ώστε να ενισχυθεί η ρεαλιστικότητα του λόγου. Κατ'αυτόν τον τρόπο παραθέτονται λόγια που φαίνεται να «μην μπορούν να αμφισβητηθούν» και «σφραγίζουν» τα επιχειρήματα τα οποία οι ίδιοι οι Σ.Γ.Κ. έχουν ήδη εκφράσει.

Ωστόσο, η ρητορικά αντίστροφη τεχνική από την «Ζωντανή περιγραφή» είναι η «Συστηματική αοριστία» (Systematic vagueness). Αυτή τη ρητορική τεχνική τη συναντάμε στις περιπτώσεις που δεν δίνονται συγκεκριμένες λεπτομέρειες, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η γεγονικότητα του λόγου και να μην αμφισβητηθούν όσα παρατίθενται (Edwards & Potter, 1992). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη χρήση αυτής της ρητορικής τεχνικής είναι το γεγονός ότι οι Σ.Γ.Κ. κάνουν αναφορά

στα μη ρατσιστικά αισθήματά τους και στη μη αμφισβήτηση του δικαιώματος των παιδιών προσφύγων στην εκπαίδευση πριν από την επιχειρηματολογία τους κατά της ένταξης των παιδιών αυτών στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ενδεικτικά παρουσιάζεται το παρακάτω απόσπασμα:

Για ακόμα μια φορά τονίζουμε κατηγορηματικά ότι η αντίδραση μας δεν εκκινεί από κανένα ρατσιστικό αίσθημα, από καμία διάθεση αποκλεισμού παιδιών από το δικαίωμα στη μόρφωση και την εκπαίδευση. (Φιλιπιάδα, 5 Δεκεμβρίου 2016)

Οι Σ.Γ.Κ. τονίζουν κάθε φορά στα έγγραφά τους ότι κάθε άλλο παρά ρατσιστικά είναι τα κίνητρά τους και ότι τα «*αυτονόητα συναισθήματά μας τρυφερότητας προς όλα τα απροστάτευτα ή αναξιοπαθούντα παιδιά*» (Ωραιόκαστρο & Νέο Ικόνιο, Ανακοίνωση–Πρόσκληση, 4 Μαΐου 2017) είναι δεδομένα. Η θέση αυτή «εισβάλλει» στον λόγο τους χωρίς να ακολουθείται από περαιτέρω ανάλυση και επιχειρηματολογία. Οι Σ.Γ.Κ., λοιπόν, χρησιμοποιούν στον λόγο τους τη «Συστηματική αοριστία» παραλείποντας περαιτέρω λεπτομέρειες, έτσι ώστε να μην υπάρξει αμφισβήτηση των κινήτρων και των αισθημάτων τους προς τα παιδιά πρόσφυγες από τους/τις αναγνώστ(ρι)ες. Αυτή η ρητορική τεχνική παρατηρείται συχνά στον σύγχρονο ρατσιστικό λόγο και συνοδεύεται από διάφορα τεχνάσματα, όπως αποποιητικά σχήματα λόγου («*η αντίδραση μας δεν εκκινεί από κανένα ρατσιστικό αίσθημα*») προκειμένου να συγκαλυφθούν τυχόν ρατσιστικές απόψεις και να ενισχυθεί η εκάστοτε επιχειρηματολογία.

Στη συνέχεια, η επόμενη ρητορική τεχνική είναι εκείνη της «Λογοδοσίας με όρους εμπειρισμού» (Empiricist accounting). Όταν το εμπειριστικό ρεπερτόριο χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο, δίνεται η εντύπωση ότι η εξέλιξη του περιστατικού που περιγράφεται δεν ελέγχεται από εκείνον/εκείνη που το αφηγείται. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα φαινόμενα έχουν τη δική τους βούληση, ενώ ο ανθρώπινος παράγοντας κατέχει δευτερεύοντα ρόλο (Gilbert & Mulkey, 1984; Mulkey, 1985 οπ. αναφ. στο Potter & Edwards, 1992). Αυτή την ρητορική τεχνική χρησιμοποιεί και ο Σ.Γ.Κ. Ωραιοκάστρου για να κάνει πιο ισχυρή την επιχειρηματολογία του επισημαίνοντας ότι:

Είναι σαφές λοιπόν ότι δεν προκύπτει καμία δυνατότητα ένταξης αλλοδαπών μαθητών στο Δημόσιο σχολείο, οι οποίοι, όπως διατείνονται οι παράγοντες του Υπουργείου παιδείας θα φιλοξενηθούν στη χώρα μας για μικρό χρονικό διάστημα. Επιπλέον υπάρχει προφανής και αξεπέραστη αντίθεση των στόχων που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα ακριβώς λόγω της ιδιότητάς τους ως αλλοδαπών («ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης»). (Ωραιόκαστρο, Ανακοίνωση, 16 Φεβρουαρίου 2017)

Με αυτό τον τρόπο δίνεται στον/στην αναγνώστη/ρια να καταλάβει ότι η ένταξη των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα είναι κάτι το οποίο δεν «περνάει από το χέρι μας». Είναι ένα ζήτημα για το οποίο έχει ήδη ορίσει το τι θα συμβεί το Υπουργείο Παιδείας και το Σύνταγμα, και, σύμφωνα με τον Σ.Γ.Κ. Ωραιόκαστρου, διαφορετικές απόψεις δεν θα οδηγήσουν σε κάποια αλλαγή.

Επιπροσθέτως, η «Ρητορική επιχειρηματολογίας» (Rhetoric of Argument) στοχεύει στο να είναι ο λόγος πιο ρεαλιστικός, αναμενόμενος, αναγνωρίσιμος και ευρέως αποδεκτός. Αυτή η ρητορική τεχνική έχει ως στόχο να ενισχυθεί η αίσθηση της λογικής, αφού μένει μακριά από υποτιθέμενες δηλώσεις μέσα από την παρουσίαση ενός γεγονότος ως ανεξάρτητου από τις απόψεις του/της ομιλητή/τριας. Τέτοιου είδους τεχνικές παίζουν σημαντικό ρόλο στις περιπτώσεις που μία απόδοση βασίζεται σε συμπεράσματα από τα ίδια τα γεγονότα και τις πράξεις και όχι από την αυτοδιάθεση του/της ομιλητή/τριας, όπως είναι η περίπτωση του να αποδίδει κάποιος/α την ευθύνη σε κάποιον/α άλλο/η, ακόμα και προβαίνοντας σε χαρακτηρισμούς ή/και μομφές. Έτσι, μέσω αυτού του τύπου της ρητορικής τεχνικής ο χαρακτηρισμός δεν συνδέεται με την αρνητική υποκειμενική γνώμη του/της ομιλητή/ριας, αλλά εκλαμβάνεται σαν ένα ανεξάρτητο συμβάν (Edwards & Potter, 1992). Στο παρακάτω απόσπασμα χρησιμοποιείται αυτή ακριβώς η ρητορική τεχνική από τον Σ.Γ.Κ. Μυτιλήνης:

Τα κρούσματα τόσο στους κατοίκους του νησιού όσο και στους μετανάστες-πρόσφυγες είναι καθημερινά και αυξανόμενα (37 κρούσματα επιβεβαιώθηκαν χθες στην δομή ΚΥΤ που είναι δίπλα στη Μόρια). Πρόσφατα θρηνήσαμε τον χαμό συμπολιτών μας από τον covid.

Αυτή τη στιγμή βρίσκονται εκτός καραντίνας, στο δρόμο προς Μυτιλήνη 12.000 μετανάστες-πρόσφυγες μετά το χθεσινό κάψιμο του ΚΥΤ Μόριας. Ανάμεσα τους βρίσκονται φορείς του covid. Από μόνα τους τα ανωτέρω συνιστούν σοβαρό λόγο ώστε να προχωρήσετε σε αναβολή της ημερομηνίας έναρξης τουλάχιστον στον Δήμο Μυτιλήνης. (Μυτιλήνη, Πρόταση, 9 Σεπτεμβρίου 2020)

Σε αυτό το σημείο, ο Σ.Γ.Κ. Μυτιλήνης χρησιμοποιεί τη «Ρητορική της Επιχειρηματολογίας» δηλώνοντας την ανησυχία του για την διασπορά του κορονοϊού μέσα από την αναφορά σε αριθμούς επιβεβαιωμένων κρουσμάτων Covid-19, επιδιώκει την αναβολή της έναρξης των τμημάτων ΔΥΕΠ στα σχολεία του νησιού. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποδίδεται ρεαλιστικότητα και δομείται γεγονικότητα, καθώς η επιχειρηματολογία δεν στηρίζεται σε υποτιθέμενες δηλώσεις αλλά σε έμπρακτα δεδομένα. Μέσα από σχήματα επιχειρηματολογίας και λογικής, όπως είναι η συνδυαστική φράση του παραπάνω αποσπάσματος «από μόνα τους τα ανωτέρω συνιστούν σοβαρό λόγο», γίνεται μία ψευδολογική μετάβαση σε ένα συμπέρασμα μέσα από το οποίο ο Σ.Γ.Κ. προσπαθεί να πείσει τους/τις αναγνώστ(ρι)ες για τη λογική υπόσταση των δεδομένων.

Ακολουθώντας, η ρητορική τεχνική της «Διατύπωσης ακραίας περίπτωσης» (extreme case formulation) συνδέεται με την πρακτική της περιγραφής. Με βάση την περιγραφή του, ένα ζήτημα αναπαριστάται ως πιστευτό, προφανές, πειστικό, μη ρεαλιστικό, παράλογο, κ.τ.λ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, αυτή η ρητορική τεχνική συμβάλλει στην παρουσίαση ενός ζητήματος, στην κατηγορία, στην αιτιολογία, αλλά και στην υπεράσπισή του και, σύμφωνα με τους Edwards και Potter (1992), είναι μία από τις πιο συνηθισμένες ρητορικές τεχνικές που εντοπίζονται στον λόγο. Συγκεκριμένα, η «Διατύπωση ακραίας περίπτωσης» έχει τρεις σκοπούς. Πρώτον, να υπερασπιστεί ή να απαντήσει σε παράπονα, κατηγορίες, αιτιολογήσεις και υπερασπίσεις που αφορούν την εκάστοτε κατάσταση. Δεύτερον, να δείξει ότι ένα ζήτημα είναι αντικειμενικό και όχι αποτέλεσμα των διαφορετικών, κάθε φορά, περιστάσεων και, τρίτον, να δείξει ότι καμία στάση δεν είναι λάθος ή σωστή λόγω της φήμης της που την καθιστά ως τέτοια (Pomerantz, 1986). Με τη συγκεκριμένη ρητορική τεχνική οι ομιλητές/ριες χρησιμοποιούν λέξεις και φράσεις, ποσοτικού

περιεχομένου ή μη, που δηλώνουν υπερβολή, απολυτότητα ή/και γενίκευση, προσπαθώντας να δομήσουν την επιχειρηματολογία τους παρουσιάζοντας ένα συμβάν ως αναμφισβήτητο. Έτσι, οι διάφοροι Σ.Γ.Κ. χρησιμοποιούν σε πολλά σημεία αυτή τη ρητορική τεχνική με σκοπό να αποκλείσουν οποιαδήποτε πιθανότητα αντίκρουσης στα επιχειρήματά τους περί μη ένταξης των παιδιών προσφύγων. Κάποια ενδεικτικά παραδείγματα είναι τα παρακάτω:

Το Δ.Σ. του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων του 2ου Δημοτικού Σχολείου Φιλιπιάδας δηλώνει ρητά και κατηγορηματικά, ότι δεν πρόκειται να αποδεχθεί σε καμιά περίπτωση και χωρίς κανένα συμβιβασμό τη συστέγαση των παιδιών των λεγόμενων παράτυπων μεταναστών [...] Στο σύνολο αυτά τα παιδιά είναι ορισμένες φορές πολύ περισσότερα από τα ελληνόπουλα που φοιτούν στα σχολεία της πόλης μας [...] Η ένταξη επομένως των προσφυγόπουλων θα αλλοιώσει αφενός τον ελληνικό χαρακτήρα των σχολείων και αφετέρου θα υπάρξουν σοβαρότατες συνέπειες στο μαθησιακό κομμάτι των μαθητών [...] Το χάσμα στον πολιτισμό είναι τόσο μεγάλο που μια βίαιη μετακίνηση και εγκατάσταση μεταναστών στον τόπο μας μόνο προβλήματα προσαρμογής θα δημιουργήσει. (Φιλιπιάδα, Επιστολή, 19 Σεπτεμβρίου 2016)

Κανείς δεν δύναται να κατηγορήσει τον Ελληνικό λαό για ρατσισμό καθώς αποδεικνύεται απτά, ότι πάντα καλοδεχόταν και περιέθαλπε τους αμέτρητους πρόσφυγες που πέρασαν από την πατρίδα μας [...] καθώς όλοι επηρεαζόμαστε από αυτά που βλέπουμε και ακούμε να συμβαίνουν και σε άλλες ευρωπαϊκές και μη χώρες. (Σάμος, Επιστολή, 21 Νοεμβρίου 2017)

Δεν υπάρχει νηφάλιος Έλληνας που να θεωρεί ότι αποτελεί λύση αντιμετώπισης του ως άνω δημογραφικού προβλήματος η αθρόα και ανεξέλεγκτη εισδοχή στην Ελληνική κοινωνία αλλοδαπών που δεν το επιθυμούν καν. (Ωραιόκαστρο, Αναφορά, 16 Σεπτεμβρίου 2016)

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω αποσπάσματα, η «Διατύπωση ακραίας περίπτωσης» είναι μία ρητορική τεχνική που χρησιμοποιείται πολύ συχνά από τους Σ.Γ.Κ. στα εν λόγω επίσημα έγγραφά τους. Ειδικότερα, γίνεται χρήση λέξεων με ποσοτική διάσταση, όπως «όλοι», «αμέτρητους», «ελάχιστα», δημιουργώντας μια μη ρεαλιστική γενίκευση. Ακόμα, χρησιμοποιούνται επίθετα που δηλώνουν την υπερβολή και, έτσι, επιτυγχάνεται η επίκληση στο συναίσθημα του/της αποδέκτη/ριας και η δημιουργία ενός αισθήματος φόβου και ανησυχίας, όπως είναι τα παρακάτω: «σοβαρότατες συνέπειες», «ακραίες συμπεριφορές», «αθρόα και ανεξέλεγκτη εισδοχή». Επίσης, στον λόγο των Σ.Γ.Κ. παρατηρούνται πολύ συχνά φράσεις που υποδηλώνουν απολυτότητα καθώς θέλουν να τονίσουν την αποφασιστικότητα και ετοιμότητά τους, όπως «δηλώνει ρητά και κατηγορηματικά».

Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η επόμενη ρητορική τεχνική, η «Ομοφωνία και Επιβεβαίωση» (Consensus and Corroboration), είναι η τοποθέτηση μαρτύρων ή η συγκατάθεση ανεξάρτητων παρατηρητριών. Αυτή είναι μία ρητορική τεχνική που έχει ως αποτέλεσμα τη μη αμφισβήτηση του γεγονότος από τους/τις αποδέκτριες (Edwards & Potter, 1992). Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

Σύμφωνα με το από 26.09.2018 έγγραφο- ανακοίνωση της Περιφερειάρχη Βορείου Αιγαίου Σάμου, κας. Χριστιάνας Καλογήρου, η οποία βασίζεται στην αιτιολογημένη Γνωμοδότηση- Εισήγηση της Δ/νσης Δημόσιας υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας της Π.Ε Σάμου, και ειδικότερα στη υγειονομική έκθεση υπαλλήλων του Τμήματος Περιβαλλοντικής Υγιεινής και Υγειονομικού Ελέγχου της Δ/νσης Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Μέριμνας της ΠΕ Σάμου, εντός του ΚΥΤ Σάμου 1. Δεν τηρούνται τα προβλεπόμενα [...] (Σάμος, Ψήφισμα, 25 Φεβρουαρίου 2019)

Σε αυτό το σημείο, γίνεται εκτενής αναφορά σε ονόματα και υπηρεσίες οι οποίες παίρνουν τη θέση των μαρτύρων/παρατηρητών και εμφανίζονται ως εγγυητές/ριες για τα όσα συμβαίνουν στο ΚΥΤ Σάμου. Με αυτό τον τρόπο, υποστηρίζονται οι περιγραφές ως αληθινές και δεν υπάρχει χώρος για αμφισβήτηση.

Επιπροσθέτως, η επόμενη ρητορική τεχνική ονομάζεται «Λίστες και Αντιπαραβολές» (Lists and Contrasts). Ειδικότερα, σύμφωνα με την Jefferson (1990), οι λίστες και, συγκεκριμένα, εκείνες που αποτελούνται από τρία μέρη, χρησιμοποιούνται για να κατασκευάσουν περιγραφές που δημιουργούν την αίσθηση του αντιπροσωπευτικού και ολοκληρωμένου επιχειρήματος. Ωστόσο, στον γραπτό λόγο έγκειται μια δυσκολία εύρεσης αυτής της ρητορικής τεχνικής, καθώς στον προφορικό λόγο είναι πιο εύκολο να διακρίνει ο/η ακροατής/ρια την παράθεση των επιχειρημάτων σε λίστα λόγω του υπερτονισμού και της έκφρασης του/της ομιλητή/ριας. Παρακάτω παρατίθεται χαρακτηριστικό παράδειγμα της χρήσης της «Λίστας και Αντιπαραβολής» στον λόγο του Σ.Γ.Κ. Ωραιοκάστρου:

Και την συνυφασμένη με τα παραπάνω κλιμακούμενη δυσφήμιση, συλλήβδην των πολιτών του Δήμου μας ως “ρατσιστών”, “φασιστών”, “ξενοφοβικών”, οφείλουμε να ζητήσουμε διευκρινίσεις [...] Σε κάθε περίπτωση, η μαζική μετακίνηση των παιδιών αυτών, οι διαφορετικές χώρες προέλευσής τους και οι άσχημες συνθήκες διαβίωσής τους, τόσο στις χώρες προέλευσής τους, όσο και στο ταξίδι τους προς την Ευρώπη, αλλά ακόμα και εντός της Ελληνικής Επικράτειας, στα κέντρα υποδοχής και στα κέντρα φιλοξενίας, αυτονόητα εγκυμονούν κινδύνους μετάδοσης ασθενειών. (Ωραιόκαστρο, Αναφορά, 16 Σεπτεμβρίου 2016)

Στο παραπάνω απόσπασμα, τονίζονται μέσα από μια τριμερή λίστα τα αρνητικά χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους γονείς/κηδεμόνες (“ρατσιστών”, “φασιστών”, “ξενοφοβικών”) από άτομα και οργανώσεις που δεν συμμερίζονται τις απόψεις τους περί μη ένταξης των παιδιών προσφύγων στις σχολικές αίθουσες. Με αυτό τον τρόπο, ο Σ.Γ.Κ., θέλοντας να διεγείρει αισθήματα συμπόνιας από τον αναγνώστη/ρια και να αναδείξει την «στοχοποίησή» του, κατέχει τη θέση του θύματος. Παρακάτω στο ίδιο απόσπασμα, όχι μόνο διατυπώνονται με τη σειρά οι τρεις λόγοι σύμφωνα με τους οποίους τα παιδιά πρόσφυγες αντιμετωπίζονται ως υγειονομική απειλή (μαζική μετακίνηση, διαφορετικές χώρες προέλευσης και άσχημες συνθήκες διαβίωσης), αλλά και οι τρεις τόποι-σταθμοί από τους οποίους καλούνται αυτά τα παιδιά να περάσουν (οι χώρες προέλευσής τους, το ταξίδι τους προς την Ευρώπη και εντός της Ελληνικής Επικράτειας), κάτι που μεγιστοποιεί την

απειλή και υποδηλώνει το «χάσμα» που υπάρχει μεταξύ των γηγενών και των παιδιών προσφύγων. Κατ'αυτόν τον τρόπο, υπάρχει μια ξεκάθαρη δομή και, έτσι, η επιχειρηματολογία γίνεται πιο πειστική. Ο/Η αναγνώστης/ρια έχει την αίσθηση της σιγουριάς που αποφέρει η προσεκτική κατανομή σε ολοκληρωμένες και οργανωμένες λίστες μέσα από τις οποίες εκφράζονται με αποφασιστικότητας επιχειρήματα και οι θέσεις των διαφόρων Συλλόγων.

Η τελευταία ρητορική τεχνική που υιοθετείται με βάση το μοντέλο της λογο-δράσης είναι εκείνη του «Ερείσματος» (Footing). Με αφετηρία το έργο του Goffman, η συγκεκριμένη ρητορική τεχνική εστιάζει στην προέλευση της περιγραφής, δηλαδή στο αν προέρχεται από την άμεση εμπειρία και συμμετοχή κάποιου/ας, ή αν είναι μια περιγραφή που στηρίζεται σε κάποια μαρτυρία τρίτου ατόμου. Υπογραμμίζει, λοιπόν, τη βάση στην οποία χτίζεται η εκάστοτε αναφορά (Potter & Wetherell, 2007). Κατ' αυτόν τον τρόπο, η έννοια του «Ερείσματος» αναφέρεται στη μεταβαλλόμενη θέση των ομιλητών/ριών σε σχέση με την αφήγησή τους (Bozatzis, 1999). Σύμφωνα με τον Goffman (1979), είναι πολύ συχνό γλωσσικό φαινόμενο να αλλάζει το «έρεισμα» μέσα στον λόγο. Έτσι, μαζί με τον ρητορικό προσανατολισμό του/της ομιλητή/ριας, παρατηρείται και η αλλαγή προσώπου κατά τη διάρκεια μιας αφήγησης. Αν η αφήγηση αναφέρεται σε ένα «κοντινό έρεισμα», τότε πρόκειται για προσωπική εμπειρία με τον/την ομιλητή/ρια να είναι υπόλογος/η. Αντιθέτως, αν υπάρχει αναφορά σε κάποιο «μακρινό έρεισμα», τότε η ευθύνη του/της ομιλητή/ριας μειώνεται καθώς μεταφέρει τα λόγια κάποιου άλλου ατόμου (Bozatzis, 1999). Ο Goffman, χρησιμοποιώντας την έννοια του «Ερείσματος» υπογραμμίζει τις διαφορετικές θέσεις που λαμβάνουν τα υποκείμενα μέσα στον ίδιο τους τον λόγο. Ειδικότερα, οδηγείται στον διαχωρισμό μεταξύ του ατόμου που παράγει τον λόγο (animator or the speaking machine), του/της συγγραφέα (author) και σε εκείνον/η που αναπαριστά την προσωπική του θέση/εμπειρία (the principle of a report) (Goffman, 1979, 16-18). Χαρακτηριστικά είναι τα δύο παρακάτω αποσπάσματα στα οποία χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη ρητορική τεχνική:

Σήμερα Δευτέρα 26/3/2018 ήρθαν τα παιδιά από το σχολείο και μας ανακοίνωσαν ότι η δασκάλα τα ενημέρωσε ότι αύριο πρόκειται να ενταχθεί στην ομάδα του σχολείου ένα νέο παιδί από το Ιράκ, με την

προτροπή να το καλοδεχτούνε [...] 'Όλοι σταθήκαμε με ευαισθησία στο άκουσμα. Πρόκειται άλλωστε για ένα παιδί που ένας Θεός ξέρει τι περιπέτειες έχει ζήσει. Παρόλα αυτά όμως μας προβλημάτισαν κάποια θέματα, όπως: Το συγκεκριμένο παιδί δεν μιλάει ελληνικά [...] Τα εμβόλια που έχει κάνει το συγκεκριμένο παιδί δεν είναι επαρκή [...] Η περίοδος εγγραφής και η ένταξη ενός παιδιού μουσουλμάνου τις μέρες του Άγιου Πάσχα, μεγαλύτερης χριστιανικής γιορτής, που τα παιδιά εργάζονται πάνω σ'αυτό το θέμα, βλέπουν βίντεο και συζητούν με τις νηπιαγωγούς, μας προβλημάτισε αρκετά επίσης. (Χίος, Επιστολή, 28 Μαρτίου 2018)

Ο Σύλλογός μας, σε πρόσφατη συνάντησή μας, σας εξέθεσε τις ανησυχίες και τις προτάσεις σχετικά με την λειτουργία των ΔΥΕΠ [...] Ως γιατρός και καθηγητής Ιατρικής, γνωρίζοντας επακριβώς τους κινδύνους που εγκυμονούν από το συγχρωτισμό παιδιών μικρής ηλικίας [...] Ως γονείς θεωρούμε ότι η εκπαίδευση είναι ένα αγαθό που δεν πρέπει να στερείται από κανένα παιδί [...] Με εκτίμηση. Το ΔΣ του Συλλόγου. (Σάμος, Επιστολή, 27 Φεβρουαρίου 2020)

Ειδικότερα, στο πρώτο απόσπασμα από την επίσημη επιστολή που έστειλε ο Σ.Γ.Κ. της Χίου προς την διεύθυνση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης Χίου γίνεται φανερή η χρήση της ρητορικής τεχνικής του «Ερείσματος» καθώς εντοπίζεται εναλλαγή στα πρόσωπα. Η δασκάλα ενημέρωσε τα παιδιά, τα οποία το ανακοίνωσαν στους γονείς και τους κηδεμόνες τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η περιγραφή στον λόγο του Σ.Γ.Κ. «χτίζεται» με άμεσο τρόπο, καθώς η αφήγηση περνά από διαφορετικά άτομα. Έτσι, σύμφωνα με το σχήμα του Goffman (1979), τα παιδιά κατέχουν τη θέση των ατόμων που αναφέρονται σε μία δικιά τους εμπειρία (principals), η δασκάλα το μεταφέρει στους γονείς παράγοντας τον λόγο (animator) και, τέλος, οι γονείς κατέχουν τη θέση του συγγραφέα (author).

Στη συνέχεια, στο δεύτερο απόσπασμα παρατηρείται η εναλλαγή προσώπου του συγγραφέα κατά τη δόμηση της επιχειρηματολογίας. Στην αρχή του εγγράφου παρατηρείται ότι τη θέση του «author» την κατέχει ο Σ.Γ.Κ. Σάμου («Ο Σύλλογός

μας...»), ενώ στη συνέχεια ο συγγραφέας εναλλάσσεται με τον ιατρό-καθηγητή («Ως γιατρός και καθηγητής Ιατρικής...»). Έπειτα, γίνεται εναλλαγή με τον συγγραφέα να είναι οι ίδιοι οι γονείς σαν μεμονωμένο σύνολο («Ως γονείς θεωρούμε...») και, τέλος, το έγγραφο κλείνει και πάλι το ΔΣ του Συλλόγου («Με εκτίμηση. Το ΔΣ του Συλλόγου»). Επομένως, ο λόγος εδώ «χτίζεται» μέσα από τη ρητορική μεταβλητή θέση των συγγραφέων σε σχέση με την αφήγησή τους. Με αυτό τον τρόπο, πολλά και διαφορετικά άτομα λογοδοτούν με ένα πειστικό τρόπο, κάνοντας, έτσι, τα επιχειρήματα πιο ρεαλιστικά.

Συμπερασματικά, οι πραγματολογικές περιγραφές που χρησιμοποιούν οι Σ.Γ.Κ. στα έγγραφά τους για να κάνουν πιο ισχυρή την επιχειρηματολογία τους είναι κοινωνικά κατασκευασμένες μέσω αυτών των τεχνικών διά του λόγου (discursive devices). Όπως γίνεται φανερό και από τα παραπάνω, αυτές οι ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας επικεντρώνονται στη δράση και όχι στη γνωστική διαδικασία και χρησιμοποιούνται με σκοπό να μεταφέρουν την εντύπωση ότι κάποια συγκεκριμένη επιχειρηματολογία αντιπροσωπεύει καθολικά όλες τις περιπτώσεις (Bozatzis, 1999). Υπό αυτό το πρίσμα, οι Σ.Γ.Κ. μέσα από τις ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας συγκροτούν την επιχειρηματολογία τους κατά της ένταξης των παιδιών προσφύγων στις σχολικές αίθουσες δημιουργώντας μια μη ρεαλιστική γενίκευση, η οποία αντιλαμβάνεται τα παιδιά πρόσφυγες ως μια αδιαφοροποίητη μάζα «Άλλων», «απειλητικών» και κοινωνικά περιθωριοποιημένων «λαθρομεταναστών».

Κεφάλαιο 5^ο: Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να διερευνήσει την κατασκευή της ετερότητας στο γλωσσικό τοπίο και, ειδικότερα, την κατασκευή των παιδιών προσφύγων στον δημόσιο λόγο διαφόρων Συλλόγων Γονέων και Κηδεμόνων. Υπό το πρίσμα της λογοψυχολογίας, έγινε απόπειρα εξέτασης του τρόπου με τον οποίο οι εκάστοτε Σ.Γ.Κ. κατασκευάζουν τα παιδιά πρόσφυγες και δομούν την επιχειρηματολογία τους, αλλά και διερεύνησης όχι μόνο των ερμηνευτικών ρεπερτορίων που εντοπίζονται στον λόγο τους, αλλά και των ρητορικών τεχνικών που συμβάλλουν στην ενίσχυση των επιχειρημάτων τους.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, εντοπίζονται, με βάση τα ερευνητικά δεδομένα, τρία ερμηνευτικά ρεπερτόρια σύμφωνα με τα οποία τα παιδιά πρόσφυγες κατασκευάζονται ως υγειονομική απειλή, ως απειλητικά προς τον πολιτισμό και την εκπαίδευση και ως πρόσχημα για θεωρίες συνωμοσίας. Τα τρία ερμηνευτικά ρεπερτόρια πηγάζουν από τον λόγο όλων των Σ.Γ.Κ. καθώς χρησιμοποιούνται κοινά επιχειρήματα, ανεξαρτήτως διαφορών στο κοινωνικό πλαίσιο της κάθε περίπτωσης. Ως κοινό στοιχείο των παραπάνω ερμηνευτικών ρεπερτορίων εντοπίζεται η δημιουργία μιας εξωομάδας η οποία αποτελείται από «Άλλους», πάντα σε συνάρτηση με τον Εαυτό, που διαφέρουν σε πολλαπλά επίπεδα και αποτελούν μια διαρκή απειλή για την εσωομάδα. Μολαταύτα, σύμφωνα με τα επιχειρήματα που απαρτίζουν το κάθε ερμηνευτικό ρεπερτόριο, εντοπίστηκε ότι ο λόγος των Σ.Γ.Κ. που αφορά το πρώτο ερμηνευτικό ρεπερτόριο διακατέχεται από στοιχεία βιολογικού ρατσισμού, ενώ η επιχειρηματολογία του δεύτερου και του τρίτου ερμηνευτικού ρεπερτορίου έχει έντονα στοιχεία πολιτισμικού ρατσισμού.

Ωστόσο, η επιχειρηματολογία με την οποία ξεκινάνε, ως επί το πλείστον, όλα τα επίσημα έγγραφα είναι εκείνη που κατασκευάζει τα παιδιά πρόσφυγες ως μολυσματικά και επικίνδυνα, όχι μόνο για τα γηγενή παιδιά, αλλά συνολικά και για τη δημόσια υγεία. Οι Σ.Γ.Κ. που υπογράφουν τα εν λόγω έγγραφα παρουσιάζουν, λοιπόν, αυτό το ζήτημα ως ένα ζήτημα, κυριολεκτικά, ζωής και θανάτου. Έτσι, τα σώματα των παιδιών προσφύγων υπόκεινται σε σχέσεις εξουσίας και ομογενοποιητικές απεικονίσεις, ελέγχονται και αξιολογούνται στη βάση ενός

διπόλου μεταξύ των «αποδεκτών, υγιών, φυσιολογικών ή μη» σωμάτων και μετατρέπονται σε αντικείμενα της μετάδοσης ασθενειών, με την πιο πρόσφατη προσθήκη στην επιχειρηματολογία να είναι η μετάδοση του Covid-19.

Μέσα από τον λόγο τους, οι Σ.Γ.Κ. κατασκευάζουν όχι μόνο τα παιδιά πρόσφυγες, αλλά και τα γηγενή παιδιά, σαν δυο ξεχωριστά, παγιωμένα και ομοιόμορφα σύνολα, όπου το πρώτο θα «μολύνει» το δεύτερο. Μέσα από επιχειρήματα που λειτουργούν αξιολογικά, αναπαράγεται διαρκώς το αφήγημα της εθνικής ομοιογένειας που χρήζει προστασίας από την ανάμειξή του με έναν κατώτερο πολιτισμό, τον πολιτισμό των «Άλλων». Επίσης, εντοπίζονται στον λόγο των Σ.Γ.Κ. χαρακτηριστικά ρευστού ρατσισμού καθώς αποτελείται από αντιφάσεις. Έτσι, παρατηρείται να γίνεται, από τη μία πλευρά, αναφορά στο καθολικό δικαίωμα των παιδιών στην εκπαίδευση και, από την άλλη, να καταστρατηγείται αυτή η θέση παρουσιάζοντας ως πιο ισχυρή την κατασκευή των παιδιών ως πρόσφυγες.

Η παρούσα έρευνα βρίσκεται σε διάλογο με τις προηγούμενες έρευνες που έχουν παραχθεί καθώς εντοπίζεται παρόμοια επιχειρηματολογία, με κοινό χαρακτηριστικό όλων το κυρίαρχο αρνητικό πρόσημο που προσδίδεται στην παρουσία των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Ωστόσο, στον βαθμό που γνωρίζουμε, δεν έχει εκπονηθεί προηγούμενη έρευνα που να εστιάζει σε αυτή καθαυτή την ανάλυση του δημοσίου λόγου των Σ.Γ.Κ. μέσα από τα επίσημα και υπογεγραμμένα έγγραφα που οι ίδιοι έχουν κοινοποιήσει. Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία, λοιπόν, εξετάζει τη λογοθετική διεργασία μέσα από την οποία οι Σ.Γ.Κ. χτίζουν την επιχειρηματολογία τους και κατασκευάζουν τα παιδιά πρόσφυγες και εντοπίζει τις ρητορικές τεχνικές δόμησης γεγονικότητας με τις οποίες οι Σ.Γ.Κ. κάνουν τον λόγο τους πιο πειστικό και «αληθινό». Ειδικότερα, η σημαντική συμβολή της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη της διαδικασίας κατασκευής ως μιας λογοθετικής πράξης, η οποία δεν αποτελεί ένα συμπαγή και σταθερό δημιούργημα. Σύμφωνα με αυτή τη λογική, η διαδικασία της κατασκευής διαμορφώνεται και επιτελείται διαρκώς μέσα από μια συνεχή διεργασία η οποία βρίσκεται πάντα σε συνάρτηση με τα εκάστοτε συμφέροντα και τις κοινωνικές θέσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μαζί με τα παιδιά πρόσφυγες (επανα)κατασκευάζεται κάθε φορά όχι μόνο η θέση των Σ.Γ.Κ., αλλά και η ίδια η πραγματικότητα.

Κατά την παρούσα έρευνα σημαντική ήταν η συμβολή του συμπληρωματικού υλικού (βλ. Πίνακα 2 και 3 στο Παράρτημα) και, ειδικότερα, των βίντεο και της απομαγνητοφώνησής τους στην κατανόηση του κοινωνικού πλαισίου των διαφορετικών περιπτώσεων των Σ.Γ.Κ. Ωστόσο, καθώς δεν χρησιμοποιήθηκε περαιτέρω στην αναλυτική διαδικασία, θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο επεξεργασίας σε μία μελλοντική έρευνα. Δεδομένου ότι τα συγκεκριμένα βίντεο παρουσιάζουν αναλυτικά τις συνομιλίες μεταξύ των μελών των Σ.Γ.Κ. θα μπορούσαν μέσω της τεχνικής της ανάλυσης συνομιλίας να προσφέρουν μια πιο ολιστική προσέγγιση στην κατανόηση των επιχειρημάτων των γονέων/κηδεμόνων κατά της ένταξης των παιδιών προσφύγων στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Ωστόσο, κατά την ερευνητική διαδικασία, δημιουργήθηκε ένας προβληματισμός ο οποίος σχετίζεται με την έννοια της παιδικής ηλικίας ως κοινωνικής κατασκευής και θα μπορούσε να γίνει έναυσμα για μια νέα έρευνα. Παρατηρήθηκε, λοιπόν, ότι ενώ η παιδική ηλικία είναι η ηλικία με την οποία ασχολούνται πολλοί επιστημονικοί κλάδοι, λίγες είναι οι φορές που δίνεται φωνή στα ίδια τα παιδιά. Έτσι, ενώ μιλάμε συνέχεια για αυτά, σπάνια τα αφήνουμε να εκφράσουν τα ίδια τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Αυτό το φαινόμενο μεγενθύνεται ακόμα περισσότερο όταν πρόκειται για παιδιά πρόσφυγες. Η «βουβή» απεικόνιση των παιδιών προσφύγων και η κατασκευή τους ως μη δρώντα υποκείμενα, ως άτομα χωρίς φωνή και εμπρόθετη δράση, άρα και ως άτομα που χρήζουν βοήθειας, είναι η κυρίαρχη. Θα άξιζε, λοιπόν, να διερευνηθούν οι φωνές των ίδιων των παιδιών προσφύγων σχετικά με τις προσδοκίες και τις σκέψεις τους τις πρώτες μέρες της προσαρμογής τους στις τάξεις του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος.

Επιπλέον, μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα τονίζεται ο τρόπος με τον οποίο επανεννοιολογούνται και (επαν)αξιολογούνται κάθε φορά στον λόγο των Σ.Γ.Κ. οι όροι, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει με τη χρήση του όρου «πρόσφυγας/ισσα». Κατ' αυτόν τον τρόπο, αξιολογείται η ίδια η «προσφυγική ιδιότητα», γεγονός που οδηγεί σε ιεραρχήσεις μεταξύ «πραγματικών και μη» προσφύγων/ισσών. Αυτός ο αξιολογικός χαρακτήρας που δημιουργεί το συγκεκριμένο δίπολο διατρέχει πολύ έντονα το δημόσιο λόγο των σημερινών ημερών με τη Ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και τις διαπραγματεύσεις περί «πραγματικών προσφύγων». Το δικαίωμα

να αναζητά κάποιος/α προστασία και άσυλο είναι ένα ανθρώπινο και οικουμενικό δικαίωμα, το οποίο δεν εξαρτάται από το χρώμα του δέρματος, το φύλο, την ηλικία, την εθνικότητα, τη θρησκεία ή τον τρόπο άφιξης σε μια χώρα. Ο σεβασμός, λοιπόν, στα δικαιώματα των προσφύγων δεν χωράει διαπραγματεύσεις και δεν αποτελεί πράξη φιλανθρωπίας, αλλά νομική και ηθική υποχρέωση.

Στις μέρες μας, υπάρχουν παραπάνω από 80 εκατομμύρια άνθρωποι που έχουν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν τις πατρίδες τους (UNHCR, 2020). Ωστόσο, πρόκειται για περιπτώσεις που σπάνια απασχολούν τα ΜΜΕ, όπως είναι οι κρίσεις στην Υεμένη, τη Συρία, το Αφγανιστάν, την Αιθιοπία, οι πρόσφυγες Ροχίνγκια, κ.τ.λ. Παρ'όλα αυτά, η αντίδραση της Ε.Ε. εν όψει της προσφυγικής κρίσης της Ουκρανίας σχετικά με την απόφαση για Προσωρινή Προστασία, αποδεικνύει ακόμα πιο έντονα το γεγονός ότι η Ευρώπη ως «φρούριο» είναι μια πολιτικά υποκινούμενη επιλογή. Εν όψει αυτών των πολύ πρόσφατων γεγονότων, ερχόμαστε αντιμέτωποι/ες με έντονους προβληματισμούς, καθώς μοιάζει σαν ο πόλεμος της Ουκρανίας να είναι πιο «κοντινός» από άλλους πολέμους που λαμβάνουν χώρα σε πιο μακρινά μέρη. Βρισκόμαστε, έτσι, μπροστά στη διαμόρφωση νέων αποκλεισμών που είναι απόρροια ενός επιλεκτικά ανθρωπιστικού λόγου ο οποίος στην ουσία εντείνει τις διακρίσεις.

Η παρούσα έρευνα, λοιπόν, ενώ ξεκινάει με προβληματισμούς και ερωτήματα σχετικά με την νέα πραγματικότητα της «προσφυγικής κρίσης» του 2015, τη στιγμή που βρίσκεται στο τελικό στάδιο ολοκλήρωσής της συναντάει χρονικά τη δημιουργία μιας δεύτερης «νέας πραγματικότητας», με τα παιδιά της Ουκρανίας να βρίσκονται στο κατώφλι της Ευρώπης και εμάς να βρισκόμαστε μπροστά σε νέες προκλήσεις, μπροστά σε μια νέα «προσφυγική κρίση» η οποία έρχεται να προστεθεί σε ένα ούτως ή άλλως εύθραυστο υπέδαφος κρίσεων. Ερευνητικό ενδιαφέρον θα είχε, λοιπόν, να εκπονηθεί μια παρόμοια έρευνα επιχειρώντας μια συγκριτική διερεύνηση σχετικά με τον λόγο των γονέων και κηδεμόνων σχολείων που υποδέχονται παιδιά πρόσφυγες αυτής της νέας «προσφυγικής κρίσης».

Επίλογος

Τα παραπάνω συμπεράσματα και οι προβληματισμοί γεννούν νέα ερωτήματα σχετικά με την ισότιμη αντιμετώπιση και την συμπεριληπτική και ποιοτική εκπαίδευση ως δικαίωμα όλων των παιδιών ανεξαιρέτως. Την ώρα που υποδεχόμαστε τα παιδιά πρόσφυγες της Ουκρανίας στις σχολικές τάξεις παρακολουθούμε τα παιδιά πρόσφυγες που διαμένουν στο «κέντρο φιλοξενίας» του Ελαιώνα να απομακρύνονται από αυτές μπροστά στο επικείμενο κλείσιμό του. Σε αυτές τις δύσκολες και αγωνιώδεις στιγμές, όπου τα παιδιά μεταφέρονται σαν αντικείμενα σε απομακρυσμένες δομές μακριά από τον αστικό ιστό, τα σχολεία, τους δασκάλους και τις δασκάλες τους, τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους, βρισκόμαστε μπροστά σε άλλη μια περιθωριοποίηση, σε άλλο ένα «ξερίζωμα» με τους πρόσφυγες που ζουν στον Ελαιώνα να γίνονται για δεύτερη φορά πρόσφυγες και τα παιδιά να χάνουν το σημείο αναφοράς τους, την καθημερινότητα και τις συνήθειές τους, λογική που αναιρεί όλα τα σημαντικά βήματα ένταξης που με μεγάλη προσπάθεια έχουν καταφέρει.

Κλείνοντας, λοιπόν, τονίζεται, για ακόμα μια φορά, η επιτακτική ανάγκη διασφάλισης της πρόσβασης και της απρόσκοπτης φοίτησης όλων των παιδιών σε μια εκπαίδευση ποιοτική, χωρίς διαχωρισμούς και αποκλεισμούς. Όσα συμβαίνουν στην Ουκρανία, είναι μία τραγική υπενθύμιση που ίσως γίνει η αφορμή για να συνειδητοποιήσουμε ότι καμία και κανένας δεν αναγκάζεται να γίνει πρόσφυγας/ισσα αν δεν κινδυνεύει η ζωή του, σε όποιο σημείο του πλανήτη κι αν βρίσκεται. Είναι μέγιστης σημασίας, λοιπόν, να μην ξεχνάμε το γεγονός ότι τα παιδιά πρόσφυγες είναι παιδιά με εμπειρίες ενηλίκων και ανάγκες παιδιών. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη να «ξαναγίνουν» παιδιά και να τα αντιμετωπίσουμε ως τέτοια έτσι ώστε να φύγει από πάνω τους το βάρος της ευθύνης για την προστασία της ζωής τους και της οικογένειάς τους. Το κλειδί για να κερδίσουν πάλι την ανεμελιά και την παιδικότητά τους είναι η εκπαίδευση, η αλληλεπίδραση με άλλα παιδιά και η δημιουργία δημιουργικών δρόμων.

Βιβλιογραφία

- Agamben, G. (2005). *Homo sacer: Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Γ. Σταυρακάκης (επιμ.), Π. Τσιαμουράς (μτφρ.). Αθήνα: Scripta.
- Αζίζι-Καλατζή, Α., Ζώνιου-Σιδέρη, Α. & Βλαχου, Α. (2011), *Στερεότυπα και Προκαταλήψεις. Δημιουργία και Αντιμετώπιση*, Ομάδα εργασίας Ι.Δ.Ε.Κ.Ε. (επιμ.). Αθήνα: Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης.
- Αθανασίου, Α. (2007). *Ζωή Στο Όριο: Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Αθανασίου, Α. (2011). Επιτελέσεις της τρωτότητας και του κοινωνικού τραύματος. Στο Α. Αθανασίου (επιμ.) *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας* (σσ. 13-88). Αθήνα: Νήσος.
- Αθανασίου, Α. & Τσιμουρή, Γ. (2013). Χαρτογραφώντας τη βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140-141, σσ. 3-37. DOI: <https://doi.org/10.12681/grsr.54>
- Amnesty International, (2018). Women Face Daily Dangers in Greek Refugee Camps. Ανακτήθηκε στις 20/06/2022 από <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/10/women-daily-dangers-refugee-camps-greece/>
- Ανδρούσου, Α. (2000). Διαπολιτισμική διάσταση στην εκπαιδευτική πρακτική, Στο: Α. Βαφέα (συντ.), *Το πολύχρωμο σχολείο. Μια εμπειρία διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από την τέχνη* (σσ. 11-23). Αθήνα: Νήσος.
- Ανδρούσου, Α. (2022). *Παιδαγωγικές Πρακτικές στο Ελληνικό Πλαίσιο*. Εισήγηση στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Εκπαίδευση για την ένταξη» (“Teach4integration”) της Unicef. Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Ανδρούσου, Α. & Ασκούνη, Ν. (2011). Εισαγωγή: Πολυπολιτισμικότητα, ανθρώπινα δικαιώματα και εκπαίδευση. Στο: Α. Ανδρούσου & Ν. Ασκούνη (επιμ.), *Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα. Προκλήσεις για την εκπαίδευση* (σσ. 9-30). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Αρχάκης, Α. (2020). Η νόσος του κορονοϊού και οι εθνικές «ροές» ως εθνικές απειλές: Παράλληλες αναγνώσεις από μία κοινωνιογλωσσολογική οπτική και όχι μόνο. Στο: Π. Καπόλα, Γ. Κουζέλης & Ο. Κωνσταντάς, (επιμ.), *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, Εταιρεία Μελέτης Των Επιστημών Του Ανθρώπου. Αθήνα: Νήσος.

- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. (2020). Κριτική ανάλυση του χιουμοριστικού λόγου: Διερευνώντας τον ρόλο του χιούμορ σε κείμενα που αναφέρονται σε μετανάστες/τριες. Στο: Σ. Μπουκάλα & Α. Γ. Στάμου (επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Απο)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα* (σσ. 557-588). Αθήνα: Νήσος.
- Ασκούνη, Ν. (2014). Μειονότητες και εκπαίδευση: πολιτισμικές διαφορές και ταξικές ανισότητες, Σύγχρονα Θέματα, τευχ. 124, σσ. 25-32.
- Ασκούνη, Ν. (2022). *Σχολείο και Προσφυγικό: Νέα δεδομένα*. Εισήγηση στο επιμορφωτικό πρόγραμμα «Εκπαίδευση για την ένταξη» (“Teach4integration”) της Unicef. Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Balibar, E. (2005). The construction of racism, Cadenza Academic Translations (μτφ.), *Actuel Marx*, 38 (2), σσ. 11-28.
- Bauman, Z. (1989). *Modernity and the Holocaust*. Κέμπριτζ: Polity.
- Bauman, Z. (1990). Modernity and ambivalence. *Theory, Culture & Society*, 7 (2-3), σσ. 143-169.
- Bauman, Z. (2008). Θνητότητα, αθανασία και άλλες στρατηγικές ζωής. Στο: Δ. Μακρυγιάννη (επιμ.), *Περί θανάτου, η πολιτική διαχείριση της θνητότητας*, σσ. 131-161. Αθήνα: Νήσος.
- Βεντούρα, Λ. (2004). Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στη σύγχρονη Ελλάδα. Στο: Δ. Χριστόπουλος & Μ. Παύλου (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, σσ. 174-204. Αθήνα: Κριτική/ΚΕΜΟ.
- Bryman, A. (2017). *Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας* (μτφ. Π. Σακελλαρίου), 5^η έκδοση. Αθήνα: Gutenberg.
- Butler, J. (2008). *Σώματα με σημασία: Οριοθετήσεις του «φύλου» στον λόγο*, Α. Αθανασίου (επιμ.), Π. Μαρκέτου (μτφρ.). Αθήνα: Εκρεμές.
- Cervi, L. (2020). Exclusionary Populism and Islamophobia: A Comparative Analysis of Italy and Spain, *Religions*, σσ. 10-11. DOI: 10.3390/rel11100516
- Christopoulos, D. & Spyropoulou, G., (2019). Buffer States: Greek-Turkish Framing on the EU Externalisation Policy of Refugee Management. Στο: Α. Heraclides & Α. G. Cakmak (επιμ.), *Greece and Turkey in Conflict and Cooperation*, σσ. 271–286. Λονδίνο: Routledge.

- Derrida, J. (2006). *Περί φιλοξενίας, Η Αν Ντυφουρμαντέλ προσκαλεί τον Ζακ Ντερριντά να απαντήσει*, Β. Μπιτσώρης (μτφρ). Αθήνα: Εκκρεμές.
- Douglas, M. (2004). Καθαρότητα και κίνδυνος. Κοσμική μίανση. Στο: Δ. Μακρυνιώτη, (επιμ.), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σσ. 113-123). Αθήνα: Νήσος.
- Douglas, M. (2006). *Καθαρότητα και κίνδυνος: Μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού*, Θ. Παραδέλλης (επιμ), Α. Χατζούλη (μτφρ). Αθήνα: Πολύτροπον.
- Δουζίνας, Κ. (2020). Η βιοπολιτική της επιδημίας. *Η εφημερίδα των συντακτών*, Ανακτήθηκε στις 12/4/2021 από https://www.efsyn.gr/themata/politika-kai-filosofika-epikaira/237142_i-biopolitiki-tis-epidimias-1
- Dragonas, Th., (2021). Toward a Holistic Approach to Refugee Integration, Στο: B. Cope, M. Kalantzis & J. L. Ortega (επιμ.), *Addressing Issues of Refugee Integration: Insights from the “Curing the Limbo” Project*, *The International Journal of Learner Diversity and Identities*, 28 (2). ΗΠΑ: Common Ground.
- Edwards, D. & Potter, J. (1992). *Discursive Psychology*. Λονδίνο: SAGE Publication
- Ekman, M. (2018). Anti-refugee Mobilization in Social Media: The Case of Soldiers of Odin. *Social Media & Society*, 4(1). DOI: 10.1177/2056305118764431
- Ekman, M. (2019). Anti-immigration and racist discourse in social media. *European Journal Of Communication*, 34(6), σσ. 606-618. DOI: 10.1177/0267323119886151
- Επιστημονική Επιτροπή για τη Στήριξη των Παιδιών των Προσφύγων, (2017). *Το Έργο της Εκπαίδευσης Προσφύγων*. Αθήνα: ΥΠΠΕΘ. Ανακτήθηκε στις 29/05/2021 από https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2017/16_06_17_Epistimoniki_Epitropi_Prosfygon_YPPETH_Apotimisi_Protaseis_2016_2017_Final.pdf
- Ζαββού, Α. (2013). Ζωές εν κινδύνω: Σκέψεις πάνω στο βιοπολιτικό διακύβευμα μιας απεργίας πείνας μεταναστών, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών. Ειδικό Τεύχος: Μετανάστευση, φύλο και επισφαλείς σε συνθήκες κρίσης*, τευχ. 140-141, Β'-Γ', (σ. 91).
- Foucault, M. (2002). *Για την υπεράσπιση της κοινωνίας*, Τ. Δημητρούλια (μτφρ). Αθήνα: Ψυχογιός.

- Foucault, M. (2011). *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση*, (πρώτος τόμος), Τ. Μπετσελος (μτφρ.). Αθήνα: Πλεθρον.
- Gilbert, G.N. & Mulkay, M. (1984) *Opening Pandora's box: A sociological analysis of scientists' discourse*. Κεμπριτζ: Cambridge University Press.
- Goodman, S., Sirriyeh, A. & McMahan, S. (2017). The evolving (re)categorisations of refugees throughout the “refugee/migrant crisis”. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 27 (2), σσ. 105-114.
- Hall, S. & Gieben, B. (1992). The West and the rest: Discourse and power, *Race and Racialization, 2E: Essential Readings* ,σσ. 85-95.
- Harper, I. & Raman, P. (2008). Less than Human? Diaspora. Disease and the Question of Citizenship, *International Migration*, 46(5):3, 26. Doi:[10.1111/j.1468-2435.2008.00486.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00486.x)
- Hosti, K. (2016). Digital Islamophobia: The Swedish woman as a figure of pure and dangerous whiteness. *New Media & Society*, 19 (9), σσ. 1440-1457. DOI: 10.1177/1461444816642169
- Ibrahim, M. (2017). “Rapefugees Not Welcome”. Ideological Articulations of Media Discourse on Migrants and Refugees in Europe: New Racism and Othering - A Critical Discourse Analysis, MEDIA@LSE Msc Dissertation Series. Λονδίνο: MEDIA@LSE.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. [ηλεκτρον. βιβλ.] Αθήνα: ΣΕΑΒ. Ανακτήθηκε στις 10/02/2021 από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Jefferson, G. (1990) List construction as a task and interactional resource. Στο: G. Psathas (επιμ.), *Interactional Competence*. Ουάσινγκτον: University Press of America.
- Jensen, L.A., Arnett, J.J. & McKenzie, J. (2011). Globalization and cultural identity, *Handbook of identity theory and research*, σσ. 285-301. Νέα Υόρκη: Springer.

- Johansen, H. (2016). The Greek refugee camps and the reality of migration, *Clingendael: Netherlands Institute of International Relations*. Ανακτήθηκε στις 10/04/2022 από <https://www.clingendael.org/publication/greek-refugee-camps-and-reality-migration>
- Khosravi, S. (2013). "Illegal" Traveller: An Auto-Ethnography of Borders, *Etnografica*, 17 (1), σσ. 207-209. DOI: <https://doi.org/10.4000/etnografica.2630>
- Kofta, M. & Sedek, G. (2005). Conspiracy Stereotypes of Jews during Systemic Transformation in Poland. *International Journal of Sociology*, 35 (1), σσ. 40–64.
- Κακολύρης, Γ. (2013). Η ηθική της φιλοξενίας: Ο Ζακ Ντεριντά για την απροϋπόθετη και την υπό όρους φιλοξενία, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 140, σσ. 39-55. DOI: <https://doi.org/10.12681/grsr.55>
- Κοκκίδου, Δ., Τουρτούρας, Χ., Ζάγκος, Χ. & Κυρίδης, Α. (2019). Σχολείο και ρατσισμός: Το παράδειγμα των γονέων που αντιτάχθηκαν στην ένταξη παιδιών προσφύγων στα σχολεία, Ε.Ε.Κ.Ε.Δι.Βι.Μ. - ΑΠΘ. Αθήνα: 6^ο Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας «Η Κοινωνιολογία και ο Δημόσιος Ρόλος της στην Εποχή της Μεταμόρφωσης του Κόσμου».
- Kreis, R. (2017). #refugeesnotwelcome: Anti-refugee discourse on Twitter. *Discourse & Communication*, 11(5), σσ. 498-514. DOI: 10.1177/1750481317714121
- Λέκκα, Β. & Πανουτσόπουλος, Γ. (2016). Ανάμεσα στα σύνορα: Μετασηματισμοί των μηχανισμών ελέγχου και διαχείρισης της μετανάστευσης. Στο: Θ. Λάγιος, Β. Λέκκα & Γ. Πανουτσόπουλος, *Διάχυση συνόρων, χάραξη σωμάτων, σημεία καταγραφής* (σσ. 9-80). Αθήνα: Futura.
- Μακρυγιάννη, Δ. (2001). *Παιδική Ηλικία*. Αθήνα: Νήσος.
- Μακρυγιάννη, Δ. (2019). Εισαγωγή. Στο: Δ. Μακρυγιάννη & Ο. Διδυμιώτης, *Παιδικές ηλικίες σε κίνηση* (σσ. 11-62). Αθήνα: Νήσος.
- Μακρυγιάννη, Δ. (2004). Εισαγωγή. Στο: Δ. Μακρυγιάννη (επιμ.), *Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές προσεγγίσεις* (σσ. 11-73). Αθήνα: Νήσος.
- McBrien, J. L. (2005). *Educational needs and barriers for refugees students in the United States: A review of the literature*. *Review of educational research* (σσ. 329-364).

- Moscovici, S. (1987). *The Conspiracy Mentality*. Στο: C. Graumann & S. Moscovici (επιμ.) *Changing Conceptions of Conspiracy*, (σσ.151–69). Νέα Υόρκη: Springer. Doi: 10.1007/978-1-4612-4618-3.
- Μπαλιμπάρ, Ε. (2017). Υπάρχει «νεορατσισμός»; Στο: Ε., Μπαλιμπάρ & Ι., Βάλλερσταϊν, *Φυλή, έθνος, τάξη: Οι διαφορούμενες ταυτότητες* (σσ. 31-48), Α. Ελεφάντης & Ε. Καλαφάτη (μτφ.). Αθήνα: Νήσος.
- Μποζατζής, Ν. (2011). Η στροφή στον λόγο στην κοινωνική ψυχολογία: Τέσσερις κομβικές διαμάχες. Στο: Ν. Μποζατζής & Θ. Δραγώνα (επιμ.), *Κοινωνική Ψυχολογία: Η στροφή στον λόγο* (σσ. 35-74). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Onq, A. (2011). Κατασκευάζοντας το βιοπολιτικό υποκείμενο: Μετανάστες/-ριες από την Καμπότζη, ιατρική για πρόσφυγες και πολιτισμική ιδιότητα του/της πολίτη στην Καλιφόρνια. Στο: Α. Αθανασίου, *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας* (σσ. 591-642). Αθήνα: Νήσος.
- Ozcurumez, S. & Mete, H., (2020). The afraid create the fear: perceptions of refugees by 'gün' groups in Turkey. *Identities*, 28(3), σσ. 361-379. DOI: 10.1080/1070289X.2020.1723311
- Ozduzen, O., Korkut, U., & Ozduzen, C. (2020). 'Refugees are not welcome': Digital racism, online place-making and the evolving categorization of Syrians in Turkey. *New Media & Society*, 23(11), σσ. 3349-3369. DOI: 10.1177/1461444820956341
- Παραδέλλης, Θ. (2006). Πρόλογος του επιμελητή. Στο Μ. Douglas, *Καθαρότητα και κίνδυνος: Μια ανάλυση των εννοιών της μιαιρότητας και του ταμπού*. Αθήνα: Πολύτροπον.
- Πεχτελίδης, Γ. (2015). *Κοινωνιολογία της παιδικής ηλικίας*, [ηλεκτρ. Βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (kallipos). Ανακτήθηκε στις 21/05/2021 από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/4744>
- Phillips, L. & Jorgensen, M. W. (2009). *Ανάλυση Λόγου: Θεωρία και Μέθοδος* (μτφ. Α. Κιουπκιάκης). Αθήνα: Παπαζήση.
- Πλεξουσάκη, Ε. (2003). *Πολιτισμός και σχολείο*. Κλειδιά και Αντικλειδιά. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ Πανεπιστήμιο Αθηνών.

- Pomerantz, A. (1986). Extreme case formulations: A way of legitimizing claims. *Human studies*, 9(2-3), σσ. 219-229.
- Potter, J. (2005). Στάσεις, κοινωνικές αναπαραστάσεις και η διά/του λόγου ψυχολογία. Στο: M. Wetherell (επιμ.), *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα* (σσ. 175-252). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Potter, J. & Wetherell, M. (2009). *Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία. Πέρα από τις Στάσεις και την Συμπεριφορά*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Rose, N. & Novas, C. (2011). Βιολογική ιδιότητα του πολίτη. Στο: Α. Αθανασίου (επιμ.) *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας* (σσ. 545-590). Αθήνα: Νήσος.
- Saeed, A. (2007). Media, racism and Islamophobia: The representation of Islam and Muslims in the media. *Sociology Compass*, 1(2), σσ. 443-462.
- Said, E. (1979). *Orientalism*. Νέα Υόρκη: Vintage Books.
- Σακαλάκη, Μ. (2008). Η ανάλυση περιεχομένου. Στο: Σ. Παπαστάμος (επιμ.), *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία. Επιστημολογικοί προβληματισμοί και μεθοδολογικές κατευθύνσεις*, τόμος Α', σσ. 473-489. Αθήνα: Πεδίο.
- Sinclair, M. (2001). Education in Emergencies. Στο: J. Crisp, C. Talbot & D. Cipollone (Επιμ.) *Learning for a future: refugee education in developing countries* (σσ. 1-83). Γενεύη: UNHCR.
- Στεργίου, Λ. & Σιμόπουλος, Γ. (2019). *Μετά το Κοντέϊνερ: Διαπολιτισμική ματιά στην εκπαίδευση προσφύγων*. Αθήνα: Gutenberg
- Τάκης, Α. (2011). Πολιτικές Διαχείρισης της Πολιτισμικής Ετερότητας και Δικαιώματα του Ανθρώπου. Στο: Α. Ανδρούσου & Ν. Ασκούνη (επιμ.) *Πολιτισμική ετερότητα και ανθρώπινα δικαιώματα. Προκλήσεις για την εκπαίδευση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Τεμπερεκίδου, Α. (2021). *Η κατασκευή του ανεπιθύμητου πρόσφυγα συμμαθητή στον λόγο γονέων δημοτικού σχολείου της Αττικής* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Αθήνα: ΤΕΑΠΗ-ΕΚΠΑ.
- Togral, B. (2016). Convergence of Securitization of Migration and “New racism” in Europe: Rise of Culturalism and Disappearance of Politics. Στο: G. Lazaridis (επιμ.) *Security, Insecurity and Migration in Europe*. Λονδίνο: Routledge.
- Τοπάλη, Π. (2012). Πρόσφυγες στις δυτικές κοινωνίες και στην Ελλάδα: Αναπαραστάσεις, Σώμα και Διαχείριση της Οδύνης. Στο: Σ. Τρουμπέτα, *Το*

Προσφυγικό και Μεταναστευτικό Ζήτημα. Διαβάσεις και Μελέτες Συνόρων (σσ. 97- 132). Αθήνα: Παπαζήση

Τρουμπέτα, Σ. (2000). Μερικές σκέψεις σχετικά με την παράσταση του 'άλλου' και το φαινόμενο του ρατσισμού στην ελληνική κοινωνία, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τευχ. 101(101-102), σσ. 137-176, Ανακτήθηκε στις 20/03/2021 από

<https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/view/7557/7287>

Τσάκωνα, Β., Καραχάλιου, Ρ. & Αρχάκης, Α. (2019). Μετανάστευση και Κριτικός Γραμματισμός: Η περίπτωση του ρευστού ρατσισμού, 3^ο Διεθνές Συνέδριο: «Γραμματισμός και Σύγχρονη Κοινωνία: Ταυτότητες, Κείμενα, Θεσμοί». Κύπρος: Λευκωσία.

Τσαντσαράκη, Κ. (2018). *Η αναπαράσταση του παιδιού πρόσφυγα ως φορέα του δικαιώματος στην εκπαίδευση στον ημερήσιο τύπο*. (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Αθήνα: ΤΕΑΠΗ-ΕΚΠΑ

Τσιρώνη, Ε. (2017). *Ξενοφοβία – ρατσισμός και εκπαίδευση: Απόψεις γονέων μαθητών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης* (Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία). Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Uenal, F. (2016). The “Secret Islamization” of Europe: Exploring Integrated Threat Theory for Predicting Islamophobic Conspiracy Stereotypes, *International Journal of Conflict and Violence*. 10 (1), σσ. 93-108.

UNHCR, (2020). Global Trends, *The UN Refugee Agency*. Ανακτήθηκε στις 20/04/2022 από <https://www.unhcr.org/flagship-reports/globaltrends/>

UNHCR, (2022). Greece: Population. *The UN Refugee Agency*. Ανακτήθηκε στις 12/04/2022 από

https://reporting.unhcr.org/greece?fbclid=IwAR2Q37xo9ZX4FYa5Cm4fZ3omgr2AcEiyYx3hVq8QAPs91kFIPxbEhS_SI40

UNICEF (2017). Education Uprooted: For every migrant, refugee and displaced child, education. Ανακτήθηκε στις 05/03/2022 από

https://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_Education_Uprooted.pdf

Van Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and racism*, Sage Publications.

- von Hermanni, H., & Neumann, R. (2018). 'Refugees welcome?' The interplay between perceived threats and general concerns on the acceptance of refugees – a factorial survey approach in Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(3), σσ. 349-374. DOI: 10.1080/1369183x.2018.1459183
- Weaver, S. (2016). *The Rhetoric of Racist Humour: US, UK and Global Race Joking*. Λονδίνο: Routledge.
- Wetherell, M. (2005). Ομαδική σύγκρουση και η κοινωνική ψυχολογία του ρατσισμού. Στο: M, Wetherell (επιμ.), *Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα*, (σσ. 253-334). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (ΥΑ), (2009). *Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951 και το Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων*. Αθήνα: Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή Των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες.
- Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, (2018). *Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού*, σσ. 6-7, Ανακτήθηκε στις 15/7/2021 από: https://www.culture.gov.gr/DocLib/GY_DikaiomataPaidiou_DiethnisSymvasi.pdf
- Young, R. (2016). *Μεταποικιακή θεωρία: Μια ιστορική εισαγωγή*, Γ. Δεμερτζίδης (μτφρ.). Αθήνα: Πατάκη.
- Φουκώ, Μ. (1976). *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, Κ. Χατζηδήμου & Ι.Ράλλη (μτφρ.). Αθήνα: Κέδρος.
- Χαλικοπούλου, Δ. & Βασιλοπούλου, Σ.(2015). *Η εθνικιστική λύση της Χρυσής Αυγής*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Χρηστίδου, Α. (2020). *Αντιλήψεις γονέων για την εκπαίδευση των παιδιών προσφύγων* (Πτυχιακή Εργασία). Αλεξανδρούπολη: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Χριστόπουλος, Δ. (2020), *Αν το προσφυγικό ήταν πρόβλημα, θα είχε λύση*. Αθήνα: Πόλις.

Παράρτημα

Πίνακας 1: Επίσημα έγγραφα Σ.Γ.Κ.

Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων	Είδος Κειμένου	Χρονολογία	Λέξεις
1. Ωραιόκαστρο	Απόφαση	2016	82
2. Ωραιόκαστρο	Αναφορά	2016	1.953
3. Ωραιόκαστρο	Ανακοίνωση	2017	665
4. Ωραιόκαστρο	Ανακοίνωση - Δελτίο Τύπου	2017	1.001
5. Ωραιόκαστρο	Επιστολή	2017	657
6. Ωραιόκαστρο	Ανακοίνωση	2017	118
7. Ωραιόκαστρο/ Ν. Ικόνιο/ Φιλιπιάδα	Ανακοίνωση- Πρόσκληση	2017	2.310
8. Χίος	Επιστολή	2018	350
9. Χίος	Επιστολή	2018	2.451
10. Φιλιπιάδα	Δελτίο Τύπου	2016	582
11. Φιλιπιάδα	Ενημέρωση	2016	406
12. Φιλιπιάδα	Επιστολή	2016	823
13. Φιλιπιάδα	Επιστολή	2016	514
14. Φιλιπιάδα	Δελτίο Τύπου	2017	475
15. Σάμος	Ανοικτή Επιστολή	2016	499

16. Σάμος	Επιστολή	2017	382
17. Σάμος	Ψήφισμα	2019	1.852
18. Σάμος	Επιστολή	2020	217
19. Μυτιλήνη	Δελτίο Τύπου	2020	489
20. Μυτιλήνη	Πρόταση	2020	726
21. Μυτιλήνη	Δελτίο Τύπου	2020	487

Πίνακας 2: Συμπληρωματικό υλικό απομαγνητοφωνημένων βίντεο

Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων	Είδος Βίντεο	Χρονολογία	Λεπτά	Λέξεις (Απομαγνητοφώνηση)
1. Ωραιόκαστρο	Συνέλευση Γονέων	2016	03:41	585
2. Ωραιόκαστρο	Συνέντευξη Μέλους Σ.Γ.Κ.	2016	02:03	351
3. Ωραιόκαστρο	Ομιλία Διευθυντή προς Σ.Γ.Κ.	2017	05:47	1.177
4. Ωραιόκαστρο (3 μέρη)	Συνέλευση Σ.Γ.Κ. (1^ο μέρος)	2017	05:12	849
5. Ωραιόκαστρο (3 μέρη)	Συνέλευση Σ.Γ.Κ. (2^ο μέρος)	2017	02:36	490

6. Ωραιόκαστρο (3 μέρη)	Συνέλευση Σ.Γ.Κ. (3^ο μέρος)	2017	02:24	512
7. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (1^ο μέρος)	2017	04:54	899
8. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (2^ο μέρος)	2017	03:45	625
9. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (3^ο μέρος)	2017	03:59	626
10. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (4^ο μέρος)	2017	01:56	276
11. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (5^ο μέρος)	2017	00:55	54
12. Ωραιόκαστρο (6 μέρη)	Γενική Συνέλευση (6^ο μέρος)	2017	02:55	446
13. Νέο Ικόνιο	Ομιλία Προέδρου Σ.Γ.Κ.	2017	01:37	155
14. Νέο Ικόνιο	Ανακοίνωση Προέδρου Σ.Γ.Κ.	2017	02:28	425
15. Νέο Ικόνιο	Συνέντευξη μέλους Σ.Γ.Κ.	2018	27:54	1.919

16. Σάμος	Συνέντευξη εκπαιδευτικού για μήνυση από τον Σ.Γ.Κ.	2019	17:34	1.413
17. Μυτιλήνη	Συγκέντρωση γονέων για τοποθέτηση λουκέτου	2016	02:14	320

Πίνακας 3: Συμπληρωματικό υλικό ειδησεογραφίας

Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων	Εφημερίδα	Τίτλος Άρθρου	Χρονολογία Άρθρου
1. Φιλιπιάδα	lefimerida.gr	Στη Φιλιπιάδα 70 προσφυγόπουλα δεν μπορούν να πάνε ακόμα σχολείο	2017
2. Φιλιπιάδα	Πρώτο Θέμα	«Όχι» σε προσφυγόπουλα και από σχολείο στη Φιλιπιάδα	2016
3. Φιλιπιάδα	Alfavita	«Σχολεία μόνο για Έλληνες» στη Φιλιπιάδα: Περισσότερα από 70 παιδιά προσφύγων εκτός τυπικής εκπαίδευσης με το «έτσι θέλω»	2017
4. Χίος	Καθημερινή	Χίος: 1130 γονείς ζητούν με εξώδικο τη μη λειτουργία Δομών Εκπαίδευσης προσφύγων στα σχολεία	2018
5. Σάμος	Έθνος	Σάμος: Μαθητές δεν πάνε σχολείο - Αντιδρούν στην άφιξη 14 προσφύγων.	2019

6. Σάμος	Έθνος	Σάμος: Γονείς και μαθητές επιμένουν να μην θέλουν προσφυγόπουλα στο σχολείο.	2019
7. Σάμος	Η Εφημερίδα των Συντακτών	Ξενοφοβική ανακοίνωση γονέων για προσφυγόπουλα στη Σάμο	2019
8. Ωραιόκαστρο	Καθημερινή	Ωραιόκαστρο: «Όχι» στα προσφυγόπουλα από τον Σύλλογο Γονέων του δημοτικού σχολείου	2016
9. Ωραιόκαστρο	Η Εφημερίδα των Συντακτών	Σύλλογος γονέων Ωραιοκάστρου κατά προσφυγόπουλων	2016
10. Μυτιλήνη	Πρώτο Θέμα	Λέσβος: Γονείς έβαλαν λουκέτο σε σχολείο που θα πάνε από τη Δευτέρα προσφυγόπουλα	2016
11. Μυτιλήνη	Bankingnews.gr	Λέσβος: Γονείς έκλεισαν το σχολείο - Δεν θέλουν προσφυγόπουλα - Τι υποστηρίζουν	2021
12. Νέο Ικόνιο, Πέραμα	Η Εφημερίδα των Συντακτών	Ένταση για τα προσφυγόπουλα στο δημοτικό συμβούλιο Περάματος	2017
13. Νέο Ικόνιο, Πέραμα	Η Εφημερίδα των Συντακτών	Επίθεση υπόδικων ναζί με... άλλη στολή	2017
14. Νέο Ικόνιο, Πέραμα	Alfavita	Δεν πήγαν στο σχολείο λόγω προσφυγόπουλων οι περισσότεροι μαθητές του 1ου Δημοτικού Περάματος	2017
15. Νέο Ικόνιο, Πέραμα	Καθημερινή	Ρατσιστική επίθεση Λαγού σε σχολείο του Περάματος	2017